

Hrvatska agencija za poštu i elektroničke komunikacije
Jurišićeva 13
10000 Zagreb

ANALIZA TRŽIŠTA VELEPRODAJNOG ŠIROKOPOJASNOG PRISTUPA

ožujak 2009.

1. Sažeti pregled dokumenta (eng. executive summary)	4
2. Uvod	6
2.1. Europski regulatorni okvir za elektroničke komunikacije	6
2.2. Zakon o elektroničkim komunikacijama.....	7
2.3. Kronološki slijed aktivnosti.....	10
3. Utvrđivanje mjerodavnog tržišta	13
4. Određivanje mjerodavnog tržišta	14
4.1. Mjerodavno tržište u dimenziji usluga.....	14
4.1.1. Maloprodajno tržište širokopojsnog pristupa internetu	15
4.1.2. Zamjenjivost na strani potražnje - maloprodajna razina	16
4.1.2.1. xDSL pristup putem bakrene parice	16
4.1.2.1.1 ADSL pristup putem bakrene parice	16
4.1.2.1.2 VDSL pristup putem bakrene parice	19
4.1.2.2. Pristup putem pokretnih mreža.....	20
4.1.2.3. Nepokretni bežični pristup	23
4.1.2.3.1 Nepokretni bežični pristup putem usluge Homebox	23
4.1.2.3.2 Nepokretni bežični pristup putem WiMAX tehnologije.....	24
4.1.2.3.3 Nepokretni bežični pristup putem HotSpot usluge.....	25
4.1.2.4. Pristup putem kabelskih mreža.....	25
4.1.2.5. Pristup putem iznajmljenih vodova	26
4.1.2.6. Pristup putem svjetlovodnih kabela.....	27
4.1.3. Zaključak	27
4.1.4. Zamjenjivost na strani potražnje – veleprodajna razina	28
4.1.4.1. Usluga <i>bitstream</i> pristupa internetu u skladu sa stajalištem ERG-a.....	28
4.1.4.2. Važeća veleprodajna usluga širokopojsnog pristupa u Republici Hrvatskoj	30
4.1.4.3. Usluga <i>bitstream</i> pristupa na drugim točkama pristupa kao zamjenska usluga usluzi <i>bitstream</i> pristupa na IP razini	33
4.1.4.3.1 Usluga <i>bitstream</i> pristupa na ATM/ Ethernet razini.....	33
4.1.4.3.2 Usluga <i>bitstream</i> pristupa na DSLAM-u	34
4.1.4.4. Usluga <i>bitstream</i> pristupa koja se temelji na naprednim tehničkim rješenjima u pristupnoj mreži kao zamjenska usluga usluzi <i>bitstream</i> pristupa koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice	34
4.1.4.4.1 Usluga <i>bitstream</i> pristupa koja se temelji na FttCab rješenju	35
4.1.4.4.2 Usluga <i>bitstream</i> pristupa koja se temelji na FttH rješenju	37
4.1.4.5. Usluga izdvojenog pristupa lokalnoj petlji kao zamjenska usluga <i>bitstream</i> usluzi	39
4.1.4.6. Izgradnja vlastite infrastrukture kao zamjenska usluga usluzi <i>bitstream</i> pristupa.....	41
4.1.4.7. Usluga širokopojsnog pristupa internetu za vlastite potrebe kao zamjenska usluga usluzi <i>bitstream</i> pristupa.....	41
4.1.5. Zamjenjivost ponude	42
4.1.6. Zaključak o mjerodavnom tržištu u dimenziji usluga	43
4.2. Mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji	44
4.3. Stajalište nadležnog regulatornog tijela o određivanju mjerodavnog tržišta	44
5. Cilj i predmet analize tržišta	45
5.1. Tržišni udjel operatora na mjerodavnom tržištu.....	46
5.2. Nadzor infrastrukture kod koje postoje velike zapreke infrastrukturne konkurencije..	47
5.3. Ekonomije razmjera	48

5.4.	Ekonomije opsega.....	49
5.5.	Nedostatak protutežne kupovne moći	49
5.6.	Stupanj vertikalne integracije	50
5.7.	Zaključak o procjeni postojanja operatora sa značajnom tržišnom snagom i ocjena djelotvornosti tržišnog natjecanja	50
6.	Prepreke razvoju tržišnog natjecanja	51
6.1.	Tržišna dimenzija prepreka razvoju tržišnog natjecanja.....	52
6.1.1.	Vertikalno prenošenje značajne tržišne snage	52
6.1.2.	Horizontalno prenošenje značajne tržišne snage	53
6.1.3.	Značajna tržišna snaga na pojedinom/jednom tržištu.....	53
6.1.4.	Završavanje (terminacija) poziva.....	53
6.2.	Uzročno posljedična dimenzija prepreka razvoju tržišnog natjecanja.....	53
6.3.	Pregled prepreka razvoju tržišnog natjecanja prepoznatih u europskoj praksi	54
6.4.	Prepreke razvoju tržišnog natjecanja na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa	56
6.4.1.	Odbijanje dogovora/uskraćivanje pristupa	56
6.4.2.	Prenošenje značajne tržišne snage na osnovama nevezanim uz cijene	58
6.4.2.1.	Diskriminirajuće korištenje informacija ili uskraćivanje informacija	58
6.4.2.2.	Taktike odgađanja.....	59
6.4.2.3.	Neopravdani zahtjevi	59
6.4.2.4.	Neopravdano korištenje informacija o konkurentima	60
6.4.2.5.	Diskriminacija kakvoćom usluge	60
6.4.2.6.	Diskriminacija u ostalim stavkama koje su trenutno definirane Dodatkom Standardnoj ponudi davatelja usluga pristupa internetu koji se odnosi na širokopojasni pristup internetu	61
6.4.3.	Prenošenje značajne tržišne snage na osnovama vezanim uz cijene.....	62
6.4.3.1.	Diskriminacija na osnovi cijena	62
6.4.3.2.	Unakrsno subvencioniranje	62
7.	Regulatorne obveze operatora sa značajnom tržišnom snagom	64
7.1.	Regulatorne obveze operatora sa značajnom tržišnom snagom na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa.....	64
7.1.1.	Obveza pristupa i korištenja posebnih dijelova mreže	65
7.1.2.	Obveza nediskriminacije	70
7.1.3.	Obveza transparentnosti	72
7.1.4.	Obveza nadzora cijena i vođenja troškovnog računovodstva	75
7.1.5.	Obveza računovodstvenog razdvajanja	82
7.1.6.	Ostale regulatorne obveze koje bi Agencija, na temelju ZEK-a, mogla propisati na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa.....	84
8.	Prilozi	85
8.1.	Prilog A – mišljenje Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja	85
8.2.	Prilog B – komentari na utvrđivanje mjerodavnog tržišta i osvrt Agencije na navedene komentare.....	85
8.3.	Prilog C – komentari na analizu mjerodavnog tržišta i osvrt Agencije na navedene komentare	85
8.4.	Prilog D – komentari na regulatorne obveze koje je Agencija nametnula operatorima sa značajnom tržišnom snagom i osvrt Agencije na navedene komentare	85

1. Sažeti pregled dokumenta (eng. *executive summary*)

Europske direktive implementirane su u hrvatsko zakonodavstvo kroz ZEK¹ koji je stupio na snagu dana 01. srpnja 2008. godine. ZEK, između ostalog, propisuje uvjete obavljanja elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga. Primjenom propisa koji se nalaze u ZEK-u Agencija² osigurava uvjete za djelotvorno tržišno natjecanje odnosno omogućava jednake uvjete za sve operatore koji djeluju na tržištima elektroničkih komunikacija.

Agencija je u provedbi postupka analize tržišta, koji je propisan člankom 52. ZEK-a, osobito vodila računa o primjeni mjerodavne Preporuke Europske komisije o mjerodavnim tržištima podložnima prethodnoj (*ex ante*) regulaciji³ i mjerodavnih Smjernica Europske komisije o analizi tržišta i utvrđivanju značajne tržišne snage sukladno zajedničkom regulatornom okviru za elektroničke komunikacijske mreže i usluge⁴.

Osnovni cilj postupka analize tržišta je utvrditi postoji li na određenom tržištu djelotvorno tržišno natjecanje ili na tom tržištu postoji operator ili više operatora koji imaju značajnu ili zajedničku značajnu tržišnu snagu. Na temelju rezultata provedene analize, bit će određene, izmijenjene, zadržane ili ukinute regulatorne obveze navedene u člancima 58. do 65. ZEK-a.

Temeljem članka 53. stavka 1. ZEK-a, Agencija je utvrdila *tržište veleprodajnog širokopojsnog pristupa* kao mjerodavno tržište podložno prethodnoj regulaciji. Navedeno tržište je dio mjerodavne Preporuke Europske komisije o mjerodavnim tržištima podložnima prethodnoj regulaciji, što znači da je Europska komisija zaključila da su na mjerodavnom tržištu istodobno zadovoljena tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a.

Utvrđivanje mjerodavnog tržišta predstavlja temelj za provođenje analize tržišta, koja se sastoji od određivanja mjerodavnog tržišta i procjene postojanja jednog ili više operatora sa značajnom tržišnom snagom na tom tržištu te određivanja regulatornih obveza operatorima sa značajnom tržišnom snagom.

Smisao procesa određivanja mjerodavnog tržišta je utvrditi ograničenja odnosno zapreke s kojima se na tržištu suočavaju operatori elektroničkih komunikacijskih mreža. U procesu određivanja mjerodavnog tržišta odnosno granica samog tržišta, Agencija je odredila dimenziju usluga i zemljopisnu dimenziju mjerodavnog tržišta te na temelju rezultata provedene analize odredila mjerodavno tržište veleprodajnog širokopojsnog pristupa.

Temeljem provedene analize Agencija je zaključila da mjerodavno tržište veleprodajnog širokopojsnog pristupa obuhvaća:

- *bitstream* uslugu koja podrazumijeva sljedeće točke preuzimanja prometa između operatora koji pruža uslugu i operatora koji koristi navedenu uslugu neovisno o tome radi li se o pristupnoj tehnologiji na temelju bakrene parice, na temelju hibridnog rješenja koje podrazumijeva i bakrenu paricu i svjetlovodni kabel ili na temelju svjetlovodnog kabela:

¹ Zakon o elektroničkim komunikacijama (NN 73/08)

² Hrvatska agencija za poštu i elektroničke komunikacije (HAKOM)

³ OJ L 344/65; 28. prosinca 2007. godine

⁴ OJ C 165/6; 11. srpnja 2002. godine

- točka pristupa na IP razini,
 - točka pristupa na Ethernet razini,
 - točka pristupa na DSLAM-u/OLT-u ili odgovarajućoj točki, te
- uslugu ADSL pristupa putem bakrene parice koju HT pruža za vlastite potrebe.

Također, Agencija je odredila da je mjerodavno tržište veleprodajnog širokopojsnog pristupa, u zemljopisnoj dimenziji, nacionalni teritorij Republike Hrvatske.

Agencija, nakon što je odredila mjerodavno tržište, na temelju mjerila potrebnih za procjenu operatora sa značajnom tržišnom snagom iz članka 55. stavka 3. ZEK-a, odnosno provedene analize, predlaže da se:

1. Operator HT d.d. odredi operatorom sa značajnom tržišnom snagom na tržištu veleprodajnog širokopojsnog pristupa.

Nakon što je Agencija odredila HT kao operatora sa značajnom tržišnom snagom, na temelju prepreka koje se mogu pojaviti na tržištu veleprodajnog širokopojsnog pristupa i na pripadajućem maloprodajnom tržištu na koje operator sa značajnom tržišnom snagom može prenijeti svoju značajnu tržišnu snagu, Agencija predlaže da se HT-u kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom odrede sljedeće regulatorne obveze:

- obveza pristupa i korištenja posebnih dijelova mreže;
- obveza nediskriminacije;
- obveza transparentnosti;
- obveza nadzora cijena i vođenja troškovnog računovodstva;
- obveza računovodstvenog razdvajanja.

Sukladno članku 54. stavku 5. ZEK-a Agencija je zatražila mišljenje Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja o načinu na koji je Agencija odredila mjerodavno tržište i utvrdila operatora sa značajnom tržišnom snagom na tom tržištu, a koje će biti sastavni dio ovog dokumenta.

2. Uvod

2.1. Europski regulatorni okvir za elektroničke komunikacije

Europska komisija je u ožujku 2002. godine usvojila četiri direktive koje predstavljaju Regulatorni okvir iz 2002. godine na području elektroničkih mreža i komunikacijskih usluga, a peta direktiva, koja također predstavlja Regulatorni okvir, usvojena je u listopadu 2002. godine. Prethodno navedene direktive su sljedeće:

- Direktiva 2002/19/EC Europskog parlamenta i Vijeća od dana 07. ožujka 2002. godine o pristupu i međusobnom povezivanju elektroničkih komunikacijskih mreža i pripadajućih dodatnih usluga („*Direktiva o pristupu*“),
- Direktiva 2002/20/EC Europskog parlamenta i Vijeća od dana 07. ožujka 2002. godine o ovlaštenju na području elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga („*Direktiva o ovlaštenju*“),
- Direktiva 2002/21/EC Europskog parlamenta i Vijeća od dana 07. ožujka 2002. godine o zajedničkom regulatornom okviru za elektroničke komunikacijske mreže i usluge („*Okvirna direktiva*“),
- Direktiva 2002/22/EC Europskog parlamenta i Vijeća od dana 07. ožujka 2002. godine o univerzalnoj usluzi i pravima korisnika vezanim uz elektroničke komunikacijske mreže i usluge („*Direktiva o univerzalnoj usluzi*“),
- Direktiva 2002/58/EC Europskog parlamenta i Vijeća o obradi osobnih podataka i zaštiti privatnosti u elektroničkom komunikacijskom sektoru („*Direktiva o privatnosti u elektroničkim komunikacijama*“).

Namjera direktiva Europske komisije je promicanje harmonizacije u području elektroničkih komunikacija u svim članicama Europske unije.

Na temelju prvog odlomka članka 15. Okvirne direktive (Direktiva 2002/21/EC), Europska komisija je usvojila:

- Preporuku (2003/311/EC) od dana 11. veljače 2003. godine o mjerodavnim tržištima na području elektroničkih komunikacija podložnima prethodnoj regulaciji⁵, koja je vrijedila do prosinca 2007. godine te je zamijenjena
- Preporukom (2007/879/EC) od dana 17. prosinca 2007. godine o mjerodavnim tržištima na području elektroničkih komunikacija podložnima prethodnoj regulaciji.

Mjerodavna Preporuka iz veljače 2003. godine sadržavala je 18 tržišta koja su bila podložna prethodnoj regulaciji što znači da je Europska komisija zaključila da su na mjerodavnim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila), te na taj način utvrdila da su mjerodavna tržišta podložna prethodnoj regulaciji u većini zemalja Europske unije. Prethodna

⁵ OJ L 114/45; 08. svibnja 2003. godine

Preporuka o mjerodavnim tržištima izmijenjena je na način da umjesto 18 mjerodavnih tržišta, na temelju nove Preporuke o mjerodavnom tržištima, postoji 7 mjerodavnih tržišta koja su podložna prethodnoj regulaciji. Tržišta koja više nisu sastavni dio važeće Preporuke o mjerodavnim tržištima, nacionalna regulatorna tijela i dalje mogu regulirati, ali na način da dokažu da su na tim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila).

Intencija Preporuke o mjerodavnim tržištima je promicanje harmonizacije u području elektroničkih komunikacija na način da isti proizvodi i usluge budu predmet analize tržišta u svim članicama Europske unije. Međutim, nacionalna regulatorna tijela članica su ovlaštena i sama utvrditi da su pojedina tržišta, koja se razlikuju od popisa tržišta iz važeće Preporuke, podložna prethodnoj regulaciji, a ovisno o prilikama u svakoj pojedinoj zemlji, ali uz uvjet da se dokaže da su na tim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila).

2.2. Zakon o elektroničkim komunikacijama

Prethodno spomenute direktive implementirane su u hrvatsko zakonodavstvo kroz ZEK koji, između ostalog, propisuje uvjete obavljanja elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga. Agencija primjenom propisa koji se nalaze u ZEK-u osigurava uvjete za efikasno tržišno natjecanje odnosno omogućava jednake uvjete za sve operatore koji djeluju na tržištima elektroničkih komunikacija.

Agencija u provedbi postupka analize tržišta, koji je propisan člankom 52. ZEK-a, osobito vodi računa o primjeni mjerodavne Preporuke Europske komisije o mjerodavnim tržištima podložnima prethodnoj regulaciji i o mjerodavnih Smjernica Europske komisije o analizi tržišta i utvrđivanju značajne tržišne snage sukladno zajedničkom regulatornom okviru za elektroničke komunikacijske mreže i usluge.

Osnovni cilj postupka analize tržišta je utvrditi postoji li na određenom tržištu djelotvorno tržišno natjecanje ili na tom tržištu postoji operator ili više operatora koji imaju značajnu ili zajedničku značajnu tržišnu snagu na mjerodavnom tržištu. Na temelju rezultata provedene analize ili Testa tri mjerila, bit će određene, izmijenjene, zadržane ili ukinute regulatorne obveze navedene u člancima 58. do 65. ZEK-a.

Regulatorni okvir iz 2002. godine, koji je implementiran u zemljama Europske unije i u hrvatskom zakonodavstvu kroz ZEK, propisuje postupak analize tržišta u tri koraka:

1. *Prvi korak odnosi se na proces utvrđivanja mjerodavnih tržišta podložnih prethodnoj (ex ante) regulaciji u skladu s člankom 53. ZEK-a.*

Na temelju prvog odlomka članka 15. Okvirne direktive (Direktiva 2002/21/EC), Europska komisija je usvojila Preporuku od dana 11. veljače 2003. godine o mjerodavnim tržištima na području elektroničkih komunikacija podložnima prethodnoj regulaciji. Navedena mjerodavna preporuka sadržavala je 18 tržišta koja su bila podložna prethodnoj regulaciji što znači da je Europska komisija zaključila da su na mjerodavnim tržištima istodobno zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila), te na taj način utvrdila da su mjerodavna tržišta podložna prethodnoj regulaciji u većini zemalja Europske unije.

Na temelju nove Preporuke od dana 17. prosinca 2007. godine o mjerodavnim tržištima na području elektroničkih komunikacija podložnih prethodnoj regulaciji, prethodna Preporuka o mjerodavnim tržištima izmijenjena je na način da umjesto 18 mjerodavnih

tržišta postoji 7 mjerodavnih tržišta koja su podložna prethodnoj regulaciji. Tržišta koja više nisu sastavni dio važeće Preporuke o mjerodavnim tržištima, nacionalna regulatorna tijela i dalje mogu regulirati, ali na način da istodobno dokažu da su na tim tržištima zadovoljena tri mjerila (Test tri mjerila).

ZEK je u Republici Hrvatskoj stupio na snagu dana 01. srpnja 2008. godine, a u članku 52. stavku 4. ZEK-a je navedeno da će, u provedbi postupka utvrđivanja mjerodavnih tržišta podložnih prethodnoj regulaciji, Agencija osobito voditi računa o primjeni mjerodavne Preporuke Europske komisije o mjerodavnim tržištima. S obzirom da je na sanzi mjerodavna Preporuka o mjerodavnim tržištima koja je stupila na snagu dana 28. prosinca 2007. godine i koja sadrži 7 tržišta podložnih prethodnoj regulaciji, Agencija je u mogućnosti, bez dokazivanja kumulativnog zadovoljenja tri mjerila (Test tri mjerila), prethodno regulirati samo tih 7 tržišta.

Isto tako, u skladu s člankom 53. stavkom 2. ZEK-a Agencija može odlukom utvrditi da su i druga mjerodavna tržišta, osim mjerodavnih tržišta iz preporuke Europske komisije, podložna prethodnoj regulaciji, ako su na tim tržištima istodobno zadovoljena sljedeća tri mjerila:

1. prisutnost visokih i trajnih zapreka za ulazak na tržište, strukturne, pravne ili regulatorne prirode,
2. struktura tržišta koja ne teži razvoju djelotvornog tržišnog natjecanja unutar odgovarajućeg vremenskog okvira,
3. primjena mjerodavnih propisa o zaštiti tržišnog natjecanja sama po sebi ne omogućuje na odgovarajući način uklanjanje nedostataka na tržištu.

Međutim, u slučaju da su istodobno zadovoljena sva tri mjerila iz članka 53. stavka 2. ZEK-a, Agencija je u mogućnosti prethodno regulirati i preostalih 11 tržišta koja su bila sastavni dio stare Preporuke o mjerodavnim tržištima. Isto tako, Agencija je u mogućnosti prethodno regulirati i tržišta koja proizlaze iz ZOT-a⁶ ili bilo koja druga tržišta koja su specifična za područje elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga u Republici Hrvatskoj, a ne proizlaze iz stare Preporuke o mjerodavnim tržištima ili ZOT-a.

Tržište „*Veleprodajni širokopojasnog pristup*“, koje je obrađeno u ovom dokumentu, bilo je smješteno na 12. mjestu od 18 mjerodavnih tržišta koja su bila navedena u staroj Preporuci o mjerodavnim tržištima. U novoj Preporuci o mjerodavnim tržištima navedeno tržište smješteno je na 5. mjestu od 7 mjerodavnih tržišta koliko je navedeno u toj Preporuci. Sukladno navedenom, ovo tržište i dalje je podložno prethodnoj regulaciji te je Agencija u mogućnosti prethodno regulirati, a samim time i utvrditi navedeno mjerodavno tržište bez da dokaže da su istodobno zadovoljena tri mjerila navedena u članku 53. stavku 2. ZEK-a.

2. *U drugom koraku Agencija provodi analizu tržišta koja se sastoji od određivanja mjerodavnog tržišta i procjene postojanja jednog ili više operatora sa značajnom tržišnom snagom na tom mjerodavnom tržištu u svrhu ocjene djelotvornosti tržišnog natjecanja na tom mjerodavnom tržištu u skladu s člankom 54. ZEK-a i člankom 55. ZEK-a.*

⁶ Zakon o telekomunikacijama koji je u Republici Hrvatskoj bio na snazi do 01. srpnja 2008. godine, a temeljio se na regulatornom okviru iz 1998. godine. Navedeni zakon prepoznavao je 4 mjerodavna tržišta: tržište međusobnog povezivanja, tržište iznajmljenih telekomunikacijskih vodova, tržište usluga nepokretnih javnih telefonskih mreža i tržište javne govorne usluge u pokretnim telekomunikacijskim mrežama.

U svrhu određivanja mjerodavnog tržišta, u skladu s člankom 54. ZEK-a, Agencija će utvrditi dimenziju usluga i zemljopisnu dimenziju tržišta, vodeći osobito računa o mjerodavnim Smjernicama Europske komisije o analizi tržišta i utvrđivanju značajne tržišne snage sukladno zajedničkom regulatornom okviru za elektroničke komunikacijske mreže i usluge te o mjerodavnoj pravnoj stečevini Europske unije iz područja tržišnog natjecanja.

Nakon što je odredila mjerodavno tržište, Agencija će, u suradnji s Agencijom za zaštitu tržišnog natjecanja, ocijeniti djelotvornost tržišnog natjecanja na tom tržištu.

Nakon ocjene djelotvornosti tržišnog natjecanja na tom tržištu Agencija će, u slučaju nedostatka djelotvornog tržišnog natjecanja, a sukladno članku 55. ZEK-a, procijeniti postoji li na tom mjerodavnom tržištu operator sa značajnom tržišnom snagom ili operatori sa zajedničkom značajnom tržišnom snagom.

- 3. Ako Agencija kroz analizu tržišta utvrdi nedostatnu djelotvornost tržišnog natjecanja na mjerodavnom tržištu, Agencija će u trećem koraku donijeti, u skladu s člankom 55. ZEK-a, odluku o određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom na tom mjerodavnom tržištu, kojom će svakom operatoru sa značajnom tržišnom snagom odrediti najmanje jednu regulatornu obvezu iz članka 58. do 65. ZEK-a.*

2.3. Kronološki slijed aktivnosti

Vijeće Agencije je, nakon što je ZEK stupio na snagu dana 01. srpnja 2008. godine, na sjednici održanoj dana 09. srpnja 2008. godine donijelo odluku⁷ kojom su određeni operatori koji su obvezni dostaviti sve potrebne podatke za određivanje i analizu tržišta veleprodajnog širokopojasnog pristupa.

Navedenom odlukom Vijeće Agencije je odredilo da su sljedeći operatori⁸ obvezni dostaviti sve potrebne podatke:

- Amis Telekom d.o.o., Bani 75a, 10000 Zagreb,
- Antena JD d.o.o., Garićgradska 7, 10000 Zagreb,
- AT&T Hrvatska d.o.o., Šarengradska 9, 10000 Zagreb,
- B.Net Hrvatska, Avenija Dubrovnik 16, 10020 Zagreb
- H1 Telekom d.o.o., Put Tršćenice 10, 21000 Split,
- HT-Hrvatske telekomunikacije d.d., Savska cesta 32, 10000 Zagreb,
- Iskon Internet d.d., Garićgradska 18, 10000 Zagreb,
- Magić telekom d.o.o., Koprivnička 17/c, 42230 Ludbreg,
- Metronet telekomunikacije d.d., Ulica grada Vukovara 269/d, 10000 Zagreb,
- Nexcom d.o.o., Trnjanska 45, 10000 Zagreb,
- Novi net d.o.o., Merhatovec 5, 40314 Selnica,
- OT-Optima telekom d.d., Bani 75/a, 10010 Zagreb,
- Primatel d.o.o., Dubravkin trg 5, 10000 Zagreb,
- Senso plus d.o.o., Zagorska 2, 10000 Zagreb,
- Softnet d.o.o., Cebini 37/2, 10000 Zagreb,
- Tele 2 d.o.o., Ulica grada Vukovara 269 d, 10000 Zagreb,
- T-Mobile d.o.o., Ulica grada Vukovara 23, 10000 Zagreb,
- VIPnet d.o.o., Vrtni put 1, 10000 Zagreb,
- VM mreže d.o.o., V. Holjevca 40, 10020 Zagreb,
- Voljatelj telekomunikacije d.o.o., Radnička cesta 48/1, 10000 Zagreb

U cilju prikupljanja svih potrebnih podataka, Agencija je, na temelju vlastitih pretpostavki i iskustava iz zemalja Europske unije, izradila jedinstveni upitnik za operatore koji pružaju uslugu veleprodajnog širokopojasnog pristupa. Navedeni upitnik sastoji se od tri dijela. Prvi dio odnosi se na uslugu pružanja širokopojasnog pristupa internetu za vlastite potrebe kao i na uslugu pružanja širokopojasnog pristupa drugim operatorima ili davateljima usluga, dakle prvi dio vezan je uz veleprodajno tržište, drugi dio se odnosi na cijene na maloprodajnom tržištu, dok je treći dio upitnika trebao ispuniti samo HT d.d. za svakog operatora kojem nudi ADSL *transport* uslugu i veleprodajnu uslugu ADSL pristupa. Podaci traženi u navedenom upitniku odnose se na vremensko razdoblje koje obuhvaća drugo polugodište 2005. godine, cijelu 2006. i 2007. godinu te prvo polugodište 2008. godine.

S obzirom da je Agencija, osim na temelju vlastitih pretpostavki te iskustava iz zemalja Europske unije, željela izraditi upitnike i u suradnji s operatorima nepokretnih javnih

⁷ Klasa: UP/I-344-01/08-01/1584; Ur. broj: 376-11-08-01

⁸ operatori su poredani abecednim redom

telefonskih mreža i operatorima pokretnih elektroničkih komunikacijskih mreža, od dana 01. do 03. srpnja 2008. godine, održani su sastanci s navedenim operatorima.

Agencija je, sukladno odluci Vijeća Agencije od dana 09. srpnja 2008. godine, dana 16. srpnja 2008. godine operatorima pokretnih i nepokretnih telekomunikacijskih mreža poslala upitnike te navela da do dana 19. rujna 2008. godine dostave iste u pisanom i elektroničkom obliku.

Popis operatora elektroničkih komunikacijskih mreža čiji su podaci korišteni pri analizi tržišta veleprodajnog širokopojsnog pristupa prikazan je u tablici 1.

Tablica 1. Zaprimanje upitnika – po operatoru

Naziv operatora elektroničkih komunikacijskih usluga	Datum primitka ispunjenog upitnika
Amis Telekom d.o.o.	24. rujna 2008.
Antena JD d.o.o.	04. rujna 2008.
AT&T Hrvatska	27. kolovoz 2008.
B.Net Hrvatska	23. rujna 2008.
H1 Telekom d.o.o	19. rujna 2008.
HT-Hrvatske telekomunikacije d.d	06. listopada 2008. ⁹
Iskon Internet d.d	22. rujna 2008.
Magić telekom d.o.o	01. listopada 2008.
Metronet telekomunikacije d.d	19. rujna 2008
Nexcom d.o.o.	29. rujna 2008.
Novi net d.o.o	15. rujna 2008.
OT-Optima telekom	26. rujna 2008.
Primatel d.o.o	19. listopada 2008.
Senso plus d.o.o.	nisu dostavili
Softnet d.o.o	23. rujna 2008.
Tele 2 d.o.o	19. rujna 2008.
T-Mobile Hrvatska d.o.o	19. rujna 2008.
Vipnet d.o.o.	19. rujna 2008.
VM mreže d.o.o	nisu dostavili
Voljatelj telekomunikacije d.o.o	06. listopada 2008.

⁹ HT je dopisom od dana 18. rujna 2008. godine tražio produljenje roka dostave podataka.

Agencija je, po primitku upitnika, započela detaljnu analizu mjerodavnog tržišta veleprodajnog širokopojasnog pristupa. Nadalje, nakon zaprimanja i analize dostavljenih podataka, uzimajući u obzir važnost i značaj pokrenutog postupka, a u svrhu otklanjanja mogućih nejasnoća vezanih uz dostavljene podatke, Agencija je dopisom od dana 13. studenog 2008. godine¹⁰, od određenih operatora zatražila dodatna pojašnjenja i/ili podatke koji nisu dostavljeni, a koji su potrebni za daljnju analizu mjerodavnog tržišta te odredila rok dostave do dana 28. studenog 2008. godine.

Agencija je, po primitku dodatnih pojašnjenja i/ili podataka koji nisu bili dostavljeni, uzela u obzir dostavljeno te nastavila detaljnu analizu mjerodavnog tržišta veleprodajnog širokopojasnog pristupa.

¹⁰ U spisu klase UP/I-344-01/08-01/1585.

3. Utvrđivanje mjerodavnog tržišta

Hrvatska agencija za poštu i elektroničke komunikacije je nacionalna regulatorna agencija za obavljanje regulatornih i drugih poslova u okviru djelokruga i nadležnosti određenih ZEK-om. U okviru svojih nadležnosti, Agencija je zadužena za područje tržišnog natjecanja u elektroničkim komunikacijama, te sukladno članku 53. stavku 1. i stavku 2. ZEK-a utvrđuje odlukom mjerodavna tržišta podložna prethodnoj (*ex-ante*) regulaciji.

Temeljem članka 53. stavka 1. ZEK-a, Agencija utvrđuje mjerodavna tržišta podložna prethodnoj regulaciji, a vodeći računa o mjerodavnoj preporuci Europske komisije iz članka 52. stavka 4. ZEK-a.

Isto tako, u skladu s člankom 53. stavkom 2. ZEK-a Agencija može odlukom utvrditi da su i druga mjerodavna tržišta, osim mjerodavnih tržišta iz preporuke Europske komisije, podložna prethodnoj regulaciji, ako su na tim tržištima istodobno zadovoljena sljedeća tri mjerila:

1. prisutnost visokih i trajnih zapreka za ulazak na tržište, strukturne, pravne ili regulatorne prirode,
2. struktura tržišta koja ne teži razvoju djelotvornog tržišnog natjecanja unutar odgovarajućeg vremenskog okvira,
3. primjena mjerodavnih propisa o zaštiti tržišnog natjecanja sama po sebi ne omogućuje na odgovarajući način uklanjanje nedostataka na tržištu.

Sukladno članku 53. stavku 1. ZEK-a, Vijeće Agencije je odlukom¹¹ utvrdilo mjerodavno tržište:

- **veleprodajnog širokopoljasnog pristupa¹².**

Navedeno tržište je dio važeće preporuke, što znači da je Europska komisija zaključila da su na mjerodavnom tržištu istodobno zadovoljena gore navedena tri mjerila, te na taj način utvrdila da je mjerodavno tržište podložno prethodnoj regulaciji u većini zemalja EU.

Utvrđivanje mjerodavnog tržišta predstavlja temelj za provođenje analize tržišta, koja se sastoji od određivanja mjerodavnog tržišta i procjene postojanja jednog ili više operatora sa značajnom tržišnom snagom na tom tržištu te određivanja regulatornih obveza operatorima sa značajnom tržišnom snagom, a što je detaljno obrađeno u poglavljima koja slijede.

¹¹ Odluka o mjerodavnim tržištima podložnima prethodnoj regulaciji (Klasa: UP/I-344-01/08-01/1582; Ur. broj: 376-11-08-01)

¹² Tržište broj 5 iz Aneksa Preporuke Europske komisije o mjerodavnim tržištima podložnima prethodnoj regulaciji.

4. Određivanje mjerodavnog tržišta

U svrhu određivanja mjerodavnog tržišta Agencija utvrđuje dimenziju usluga i zemljopisnu dimenziju mjerodavnog tržišta, vodeći osobito računa o mjerodavnim smjernicama Europske komisije o analizi tržišta i utvrđivanju značajne tržišne snage te o mjerodavnoj pravnoj stečevini Europske unije iz područja tržišnog natjecanja.

Prema Smjernicama Europske komisije, pri ocjeni ponašanja operatora na tržištu potrebno je uzeti u obzir zamjenjivost na strani potražnje te zamjenjivost na strani ponude. Pored navedenih ograničenja konkurencije potrebno je ocijeniti i postojanje potencijalne konkurencije. Razlika između potencijalne konkurencije i zamjenjivosti na strani ponude je ta što kod zamjenjivosti na strani ponude operator odmah reagira na povećanje cijene, dok potencijalni konkurenti trebaju više vremena kako bi počeli nuditi istovjetnu uslugu na tržištu. Nadalje, u slučaju postojanja zamjenjivosti na strani ponude operatori se ne izlažu dodatnim troškovima, dok ulazak potencijalnih konkurenata podrazumijeva značajne nenadoknadle troškove¹³.

Pomoću zamjenjivosti na strani potražnje utvrđuju se usluge koje korisnici smatraju supstitutima. S druge strane, zamjenjivost na strani ponude ukazuje na spremnost operatora da u kratkom, odnosno srednjem roku ponudi istovjetnu uslugu bez da se izlaže dodatnim troškovima.

Jedan od mogućih načina kojim bi se procijenilo postojanje zamjenjivosti na strani ponude i potražnje je primjena testa hipotetskog monopola¹⁴. Sukladno navedenom testu, postavlja se pitanje što se događa u situaciji malog, ali značajnog, trajnog povećanja cijena usluge uz pretpostavku da cijene svih drugih usluga ostanu iste, pri čemu se u pravilu u obzir uzima trajni rast cijena od 5 do 10%.

4.1. Mjerodavno tržište u dimenziji usluga

Važeća preporuka, kao ni prethodna, ne prepoznaje maloprodajno tržište širokopojasnog internetu kao tržište podložno prethodnoj regulaciji. Naime, Europska komisija smatra da je učinkovitom regulacijom na veleprodajnoj razini, moguće osigurati tržišno natjecanje na maloprodajnoj razini.

Međutim, s obzirom da potražnja za uslugom veleprodajnog širokopojasnog pristupa proizlazi iz potražnje za uslugom širokopojasnog pristupa na maloprodajnoj razini, Agencija je pri utvrđivanju dimenzije usluga mjerodavnog tržišta veleprodajnog širokopojasnog pristupa, smatrala prikladnim, utvrditi zamjenske usluge na veleprodajnom tržištu razmatrajući načine putem kojih operatori na maloprodajnom tržištu pružaju krajnjem korisniku širokopojasni pristup internetu, a pri tome uvažavajući budući razvoj tržišta.

U svrhu pružanja usluge širokopojasnog pristupa internetu na maloprodajnoj razini, operatori ili imaju izgrađenu vlastitu infrastrukturu ili koriste veleprodajne usluge ostalih operatora kako bi osigurali pristup do krajnjeg korisnika.

¹³ eng. *sunk costs*

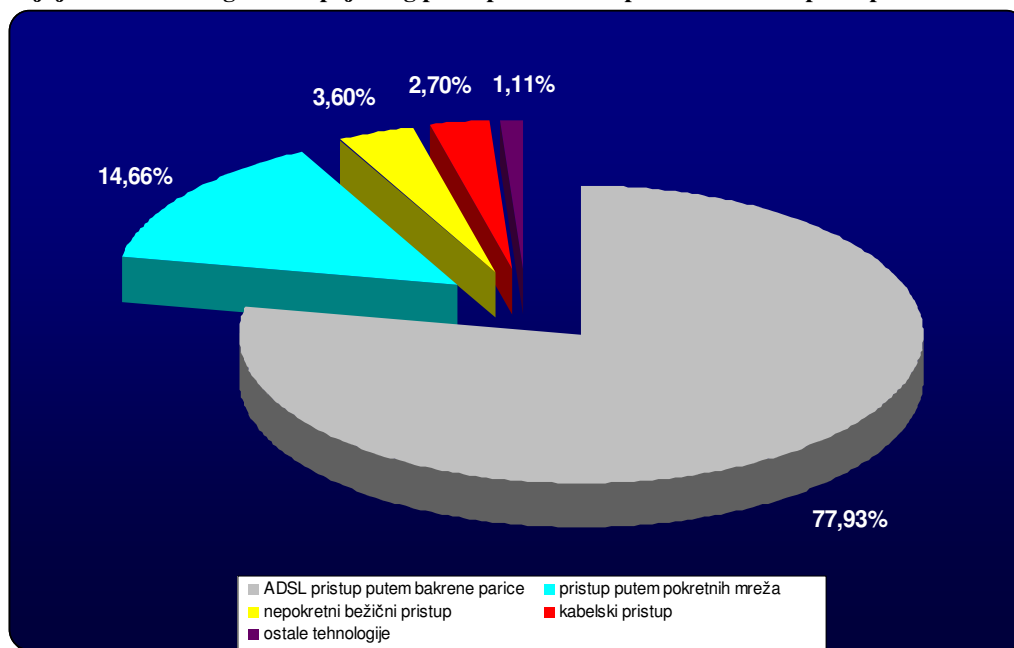
¹⁴ SSNIP test – eng. *small but significant non transitory increase in price*

4.1.1. Maloprodajno tržište širokopojasnog pristupa internetu

Prema podacima prikupljenim upitnicima, pri čemu se za potrebe ove analize pod širokopojasnim pristupnim brzinama smatraju dolazne brzine veće od 144 kbit/s¹⁵, krajnjem korisniku je u Republici Hrvatskoj usluga širokopojasnog pristupa internetu dostupna na sljedeće načine:

- xDSL pristup putem bakrene parice¹⁶,
- pristup putem pokretnih mreža (EDGE, UMTS, HSDPA),
- nepokretni bežični pristup (*Homebox*, WiMAX, Wi-Fi *Hot-Spots*),
- pristup putem kabljskih mreža (KTV),
- pristup putem iznajmljenih vodova (različito od xDSL pristupa putem bakrene parice, nepokretnog bežičnog pristupa te pristupa putem svjetlovodnih kabela), te
- pristup putem svjetlovodnih kabela (FttH).

Slika 1. Krajnji korisnici usluge širokopojasnog pristupa internetu prema načinima pristupa

Izvor: Upitnici za tržište veleprodajnog širokopojasnog pristupa

Prema dostavljenim podacima, ADSL pristup putem bakrene parice¹⁷ je najzastupljeniji način širokopojasnog pristupa internetu s udjelom od 77,93%, a slijede pristup putem pokretnih mreža, nepokretni bežični pristup, te širokopojasni pristup internetu putem kabljskih mreža, dok udjel ostalih tehnologija iznosi oko 1% (slika 1.).

¹⁵ U skladu s definicijom Komunikacijskog odbora (Communication Committee) – odbor koji pomaže Europskoj komisiji u izvršenju njezinih ovlasti koje ima na temelju Regulatornog okvira iz 2002.godine

¹⁶ ADSL, ADSL2, ADSL2+, VDSL, VDSL2

¹⁷ Za potrebe ovog dokumenta, osim ako nije naznačeno, pod pojmom ADSL pristup putem bakrene parice smatrati će se pristup na temelju ADSL, ADSL2 te ADSL2+ tehnologije.

4.1.2. Zamjenjivost na strani potražnje - maloprodajna razina

Zamjenjivošću na strani potražnje potrebno je utvrditi usluge koje korisnici smatraju zamjenskim uslugama. Agencija smatra da je, pri utvrđivanju usluga koje se smatraju zamjenskim uslugama, kao polazište u odnosu na koje se utvrđuju zamjenske usluge potrebno uzeti uslugu koja je najzastupljenija.

S obzirom da su na maloprodajnoj razini širokopojasnog pristupa internetu najzastupljenije usluge koje se temelje na ADSL pristupu putem bakrene parice, cilj Agencije je utvrditi postoje li na maloprodajnoj razini zamjenske usluge ADSL pristupu putem bakrene parice, na način da su se zamjenskim uslugama smatrale usluge koje u slučaju hipotetskog povećanja cijena mogu zamijeniti tu mjerodavnu uslugu na način da zadovolje istovjetnu potrebu korisnika.

4.1.2.1. xDSL pristup putem bakrene parice

4.1.2.1.1 ADSL pristup putem bakrene parice

ADSL pristup putem bakrene parice omogućava prijenos podataka s većom brzinom u smjeru prema korisniku (*downstream*) i manjom prema ponuditelju usluge (*upstream*), te je primjeren za prijenos podataka velikim brzinama i pristup povezanim sadržajima, pri čemu prijenosna brzina ovisi o dužini i tipu parice. ADSL tehnologija na maloprodajnoj razini je primjerena za uporabu interneta i multimedijских usluga koje zahtijevaju veću širinu prema korisniku i manju u suprotnom smjeru.

U Republici Hrvatskoj najveći broj bakrenih parica je u vlasništvu HT-a, koji je bivši monopolist i vlasnik javne elektroničke komunikacijske mreže s 1.735.386¹⁸ aktivnih bakrenih parica. Zemljopisna dostupnost/raširenost tih bakrenih parica je vrlo široka iz razloga što je HT kao operator univerzalnih usluga obvezan svim korisnicima ponuditi pristup svojoj mreži¹⁹. Pristupna mreža HT-a je bila izgrađena tijekom dugog vremenskog razdoblja dok je HT bio javno poduzeće i dio HPT-a²⁰ te u daljnjem razdoblju u kojem je uživao ekskluzivna prava.

Uslugu širokopojasnog pristupa internetu putem ADSL pristupa putem bakrene parice krajnjim korisnicima nude i drugi operatori, i to ponajviše putem HT-ovih veleprodajnih usluga, pri čemu bakrene parice ostaju u vlasništvu HT-a. Broj korisnika kojima pružaju širokopojasni pristup internetu putem ADSL tehnologije s izravnim priključkom na vlastitu mrežu je zanemariv.

Veleprodajne usluge HT-a putem kojih drugi operatori pružaju krajnjim korisnicima uslugu širokopojasnog pristupa internetu su usluga izdvojenog pristupa lokalnoj petlji s jedne strane, te usluga ADSL transporta i usluga *bitstream*²¹ pristupa s druge strane.

¹⁸ od ukupno 3.613.213 parica izvedenih u pristupnoj mreži

¹⁹ U dijelovima Republike Hrvatske u kojima ne postoji pristupna infrastruktura putem bakrene parice, pristup osnovnoj usluzi se nudi putem usluge nepokretnog GSM pristupa.

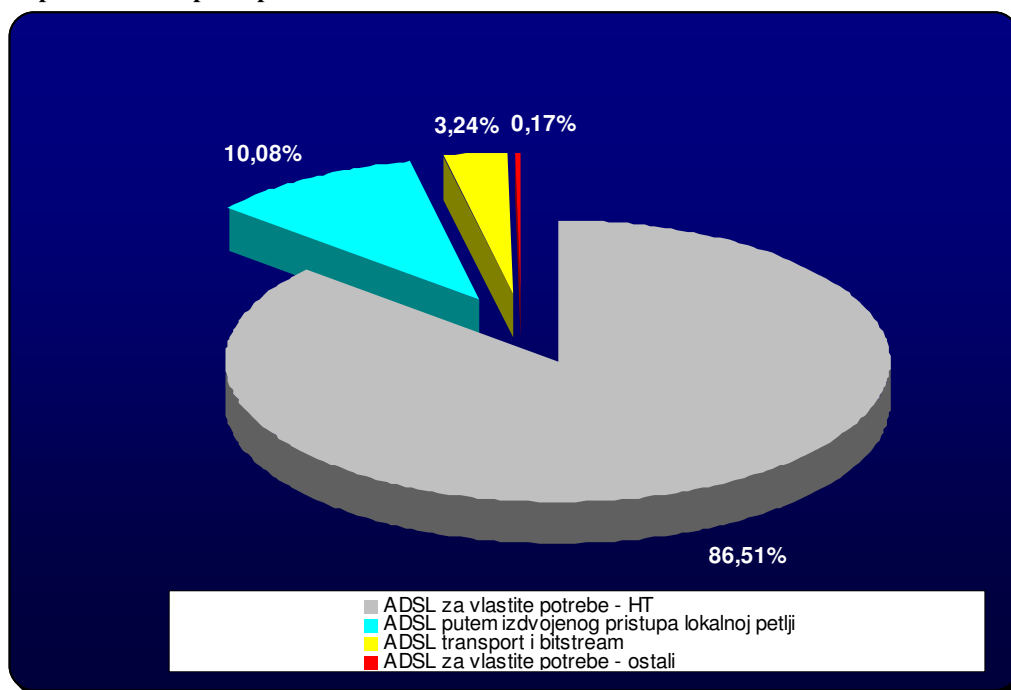
²⁰ Hrvatska pošta i telekomunikacije

²¹ Usluga kod koje operator uz uslugu ADSL transporta koristi i uslugu ADSL pristupa.

Slijedom navedenog, u Republici Hrvatskoj krajnji korisnici koji ostvaruju širokopojasni pristup internetu putem ADSL pristupa putem bakrene parice mogu biti korisnici:

- MAXadsl usluge HT-a,
- drugih operatora temeljem usluge izdvojenog pristupa lokalnoj petlji,
- drugih operatora putem ADSL transport usluge, odnosno usluge *bitstream* pristupa, te
- drugih operatora putem izravnog priključka na mrežu tog operatora²².

Slika 2. Krajnji korisnici širokopojasnog pristupa internetu putem ADSL pristupa putem bakrene parice prema načinu pristupa

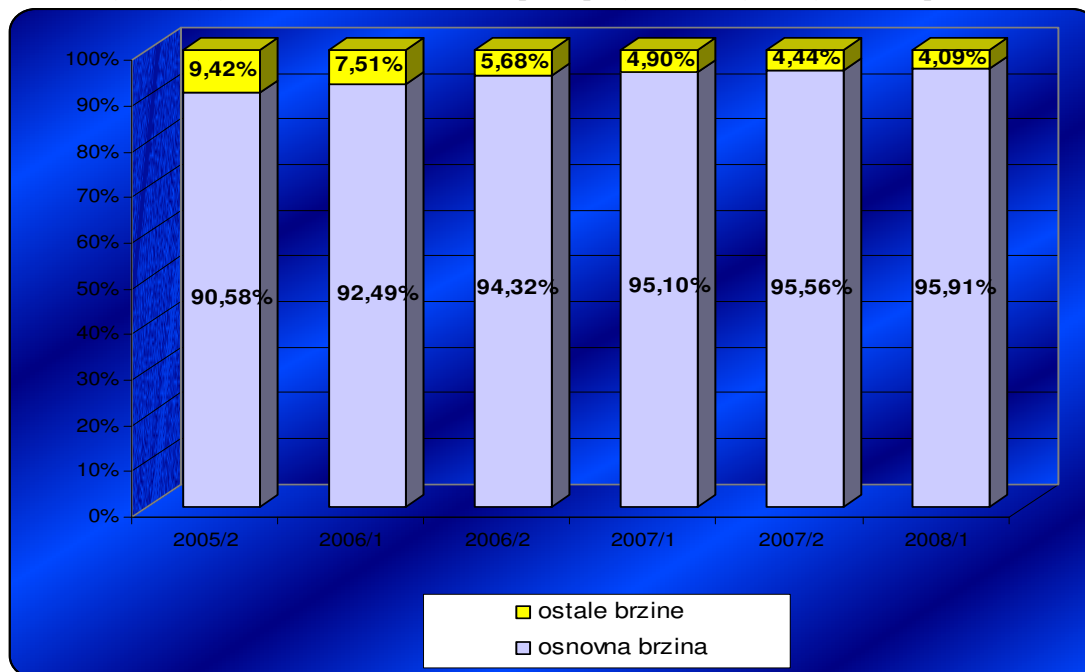
Izvor: Upitnici za tržište veleprodajnog širokopojasnog pristupa

Najveći broj krajnjih korisnika koji ostvaruju širokopojasni pristup internetu putem ADSL pristupa putem bakrene parice, i to njih 86,51%, je u rukama HT-a (slika 2.).

HT u okviru svojih tarifnih paketa, u cijelom razdoblju obuhvaćenom upitnicima, nudi tri razreda pristupnih brzina, od kojih je čitavo vrijeme najzastupljenija osnovna pristupna brzina koja trenutno iznosi do 2 Mbit/s dolazne brzine (slika 3.). Mjesečna naknada za osnovnu dolaznu pristupnu brzinu u cijelom razdoblju iznosi 79,00 kn (PDV uključen).

²² U tom slučaju bakrena parica nije u vlasništvu HT-a.

Slika 3. Podjela krajnjih korisnika HT-a ovisno o pristupnoj brzini uključenoj u tarifni paket

Izvor: Upitnik za tržište veleprodajnog širokopojasnog pristupa-HT

Uz svaku pristupnu brzinu, HT nudi krajnjem korisniku određenu količinu prometa, odnosno prijenosa podataka. U čitavom razdoblju obuhvaćenom upitnicima, HT nudi osnovni paket prometa s uključenim 1 GB prometa i neograničeni paket prometa, dok se količina prometa uključena u *Super* paket mijenjala tokom vremena²³. U tablici 2. nalazi se pregled mjesečnih naknada za promet unutar tarifnih paketa koje HT trenutno nudi.

Tablica 2. Mjesečna naknada za promet unutar tarifnih paketa HT-a

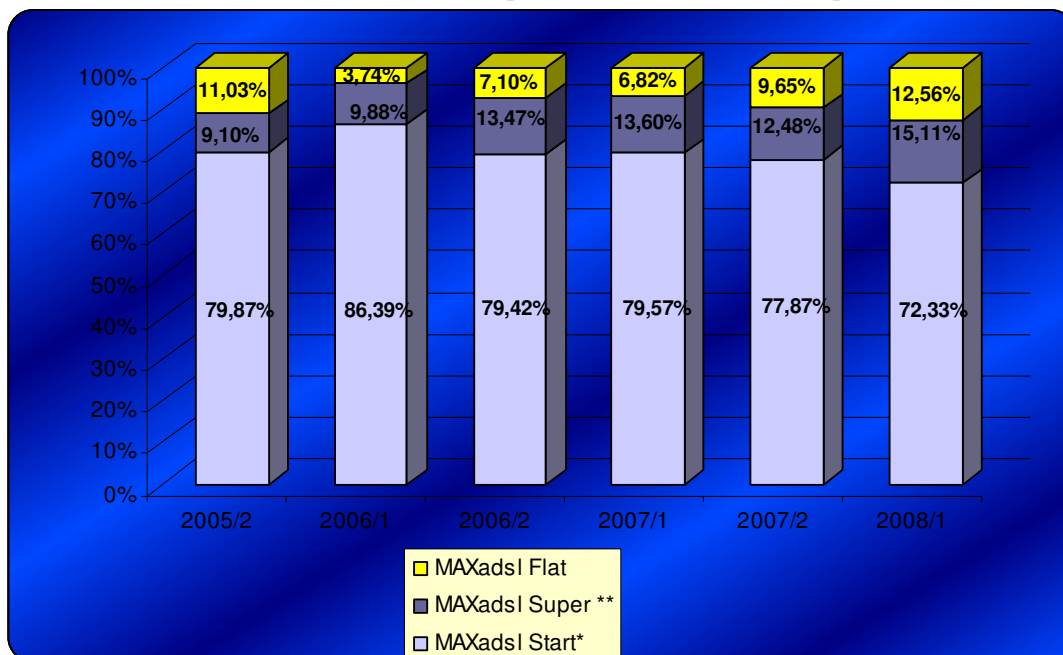
naziv paketa	cijena u kn (PDV uključen)
MAXadsl <i>Start</i> 1GB	20,00
MAXadsl <i>Super</i>	59,00
Flat	99,00

Izvor: Upitnik za tržište veleprodajnog širokopojasnog pristupa -HT

Kao što je vidljivo iz slike 4., krajnji korisnici HT-a najviše koriste osnovne pakete s uključenim 1 GB prometa. Međutim, s porastom ponude sadržaja i potreba krajnjih korisnika te smanjenjem iznosa mjesečne naknade za pakete s neograničenim prometom, uz nepromijenjenu mjesečnu naknadu za osnovne pakete, u zadnja tri vremenska razdoblja obuhvaćena upitnicima smanjuje se udjel krajnjih korisnika osnovnog paketa, dok raste udjel korisnika paketa s neograničenim prometom.

²³ Super paket je do 2006/2 uključivao 2 GB, do 2008/1 5 GB, a u 2008/1 10 GB.

Slika 4. Podjela krajnjih korisnika HT-a ovisno o prometu uključenom u tarifni paket

Izvor: Upitnik za tržište veleprodajnog širokopojsnog pristupa

Napomena: * Start paket uključuje 1 GB prometa.

** Super paket je do 2006/2 uključivao 2 GB, do 2008/1 5 GB, a u 2008/1 10 GB.

Uz ADSL pristup putem bakrene parice, HT nudi i uslugu interaktivne televizije pod nazivom MAXtv, koja je krajem trećeg tromjesečja²⁴ 2008. godine brojila 92.205 korisnika.

4.1.2.1.2 VDSL pristup putem bakrene parice²⁵

S porastom ponude sadržaja za koji je potreban širokopojsni pristup internetu te uz sve veću potražnju za uslugom IP televizije, raste potražnje korisnika za većim kapacitetima, odnosno prijenosnim brzinama širokopojsnog pristupa internetu, pa bi se ADSL pristup putem bakrene parice mogao pokazati nedovoljno učinkovitim u situacijama u kojima je potreban istovremeni prijenos govorne telefonije, interaktivnog videa i brzih podatkovnih usluga između krajnjih korisnika i lokalne centrale.

Skraćivanjem bakrene parice na način da se ista zamjenjuje svjetlovodnim kabelom od glavnog razdjelnika do uličnog kabineta ili druge sabirne točke u nepokretnoj elektroničkoj komunikacijskoj mreži te postavljanjem DSLAM²⁶-a (eng. *Digital subscriber line access multiplexer*) unutar uličnog kabineta ili neke druge sabirne točke, operator putem VDSL tehnologije, a posebice VDSL2²⁷ tehnologije omogućava krajnjim korisnicima brži prijenos podataka na kraćim udaljenostima u odnosu na prijenos podataka putem ADSL tehnologije. VDSL2 je prije svega specificiran kako bi podržao prijenos višekanalskog HDTV-a (eng.

²⁴ T-HT- Rezultati za prvih devet mjeseci 2008. godine.

²⁵ Za potrebe ovog dokumenta, osim ako nije naznačeno, pod pojmom VDSL pristup putem bakrene parice smatrati će se pristup na temelju VDSL i VDSL2 tehnologije.

²⁶ pristupni multipleksor digitalne pretplatničke linije

²⁷ VDSL2 je simetrična prijenosna tehnologija koja podržava prijenosnu brzinu od teoretskih 100 Mbit/s u oba smjera, ovisno o duljini i kvaliteti bakrene parice.

High Definition Television), videa na zahtjev i videokonferencija, te prijenos govora putem internetskog protokola (VoIP). Dakle, VDSL2 predstavlja dobro rješenje za *triple play* usluge²⁸.

Stoga Agencija smatra, da VDSL pristup putem bakrene parice predstavlja primjerenu zamjensku uslugu ADSL pristupu putem bakrene parice, odnosno da će korisnici u slučaju hipotetskog porasta cijene usluge koja se temelji na ADSL tehnologiji, istu zamijeniti uslugom koja se pruža na temelju VDSL tehnologije. Drugim riječima, usluge temeljene na VDSL tehnologiji će biti zamjenjive s već postojećim uslugama temeljenim na ADSL tehnologiji iz razloga što će se na taj način zadovoljiti potreba korisnika za kvalitetnijim, bržim i inovativnim uslugama.

Temeljem navedenog, Agencija smatra da će usluge širokopojasnog pristupa internetu koje se temelje na VDSL pristupu putem bakrene parice imati značajan utjecaj na tržišno natjecanje na maloprodajnoj razini, odnosno da će navedene usluge će biti zamjenjive s uslugama širokopojasnog pristupa internetu na temelju ADSL pristupa putem bakrene parice iz razloga što će se na taj način zadovoljiti potreba korisnika za kvalitetnijim, bržim i inovativnim uslugama.

Slijedom navedenog Agencija će u dijelu analize zamjenjivosti potražnje na veleprodajnoj razini u potpunosti sagledati utjecaj pristupnih mreža novih tehnologija na postojeće veleprodajne usluge, odnosno u ovom slučaju na reguliranu veleprodajnu uslugu izdvojenog pristupa lokalnoj potpetlji na temelju bakrene parice.

4.1.2.2. Pristup putem pokretnih mreža

Širokopojasni pristup internetu putem pokretnih mreža je nakon ADSL pristupa putem bakrene parice najzastupljeniji način pristupa internetu s udjelom od 14,66%.

Krajnji korisnik pristupa internetu putem pokretnih mreža koristeći podatkovnu karticu ili podatkovni modem. Primarna karakteristika širokopojasnog pristupa internetu putem pokretnih mreža, koji se temelji na EDGE, UMTS i HSDPA tehnologiji, je da korisnik nije isključivo vezan za određenu nepokretnu lokaciju, nego je u mogućnosti putem mobilnog telefona ili prijenosnog računala pristupiti internetu s bilo koje lokacije, ovisno o zemljopisnoj pokrivenosti EDGE, UMTS, odnosno HSDPA signalom.

EDGE tehnologija omogućava prijenos podataka do 220 kbit/s, a UMTS tehnologija do 384 kbit/s, što je znatno niže od pristupnih brzina putem ADSL pristupa putem bakrene parice. S druge strane, HSDPA tehnologija realno omogućava prijenos podataka od 1,8 do 3,6 Mbit/s²⁹, što je čini usporedivom s pristupom internetu putem ADSL tehnologije u pogledu pristupne brzine. Međutim, brzina kojom korisnik pristupa internetu putem pokretnih mreža ovisi o kvaliteti prijema signala (razini prijemnog signala), odnosno o blizini bazne stanice operatora pokretne mreže i broju korisnika koji u isto vrijeme ostvaruju pristup internetu, što može rezultirati nižim pristupnim brzinama i slabijom kvalitetom usluge. Pri uporabi širokopojasnog prijenosa podataka preko mobilnih tehnologija govor ima apsolutnu prednost pred ostalim uslugama, što znači da u slučaju opterećenja mreže govornim pozivima

²⁸ Usluga koja obuhvaća širokopojasni pristup internetu, IP televiziju, te VoIP.

²⁹ Teoretski do 7,2 Mbit/s.

(govornim prometom) dolazi do neminovnog pada prijenosnih brzina. Također, ograničavajući faktor širokopojasnog pristupa internetu putem pokretnih mreža je i populacijska pokrivenost HSDPA signalom, koja za sve operatore pokretnih mreža zajedno iznosi oko 60%. Stoga, nije moguće na cijelom području Republike Hrvatske ostvariti pristup putem pokretnih mreža pristupnim brzinama koje omogućuje HSDPA tehnologija, a koje su usporedive pristupnim brzinama koje omogućuje ADSL tehnologija.

Zbog karakteristike mobilnosti, korisnik je spreman platiti višu cijenu za uslugu širokopojasnog pristupa internetu putem pokretnih mreža. Naime, mjesečna naknada u tarifnim paketima putem pokretnih mreža s uključenih 1 GB prometa³⁰ iznosi od 125,00 do 200,00 kn (vidi tablicu 3.), dok mjesečna naknada u istovrsnim tarifnim paketima putem ADSL pristupa putem bakrene parice iznosi 99,00 kn³¹.

Tablica 3. Pristup internetu putem pokretnih mreža

operator	naziv paketa	cijena u kn (PDV uključen)
T-Mobile	Mobile Internet 500 MB	100,00
T-Mobile	Mobile Internet 1 GB	200,00
T-Mobile	Mobile Internet 3 GB	300,00
VIP net	Mobile Broadband 512 GB	91,00
VIP net	Mobile Broadband 1 GB	191,00
VIP net	Mobile Broadband 3 GB	291,00
VIP net	Mobile Broadband Flat *	391,00
Tele2	Mobile Broadband 0 MB **	0,00
Tele2	Mobile Broadband 500 MB	65,00
Tele2	Mobile Broadband 1 GB	125,00
Tele2	Mobile Broadband 3 GB	195,00

Izvor: službene internet stranice operatora T-Mobile, Vipnet i Tele2

Napomena: Svim pretplatnicima mobilnog interneta naplaćuje se naknada za uporabu radijske frekvencije u iznosu od 10,00 kn mjesečno.

* uključenih 10 GB prometa

** ne uključuje prijenos podataka, naplata po MB

Nadalje, svaki dodatni prijenos podataka, odnosno dodatni promet³², u tarifnim paketima putem pokretnih mreža obračunava se po MB-u, i to od 0,20 do 0,28 kn/MB. Time dodatni GB prometa u tarifnim paketima koji se nude na temelju pristupa putem pokretnih mreža iznosi od 204,80 do 286,72 kn, dok u tarifnim paketima koji se nude na temelju ADSL pristupa putem bakrene parice iznosi 20,00 kn³³.

³⁰ Korisnici širokopojasnog pristupa internetu najviše koriste pakete s uključenim 1 GB prometa.

³¹ Navedene cijene odnose se na tarifni paket HT-a u okviru kojeg dolazna pristupna brzina iznosi 2 Mbit/s, s uključenih 1 GB prometa.

³² Prijenos podataka, odnosno promet koji nije uključen u tarifni paket.

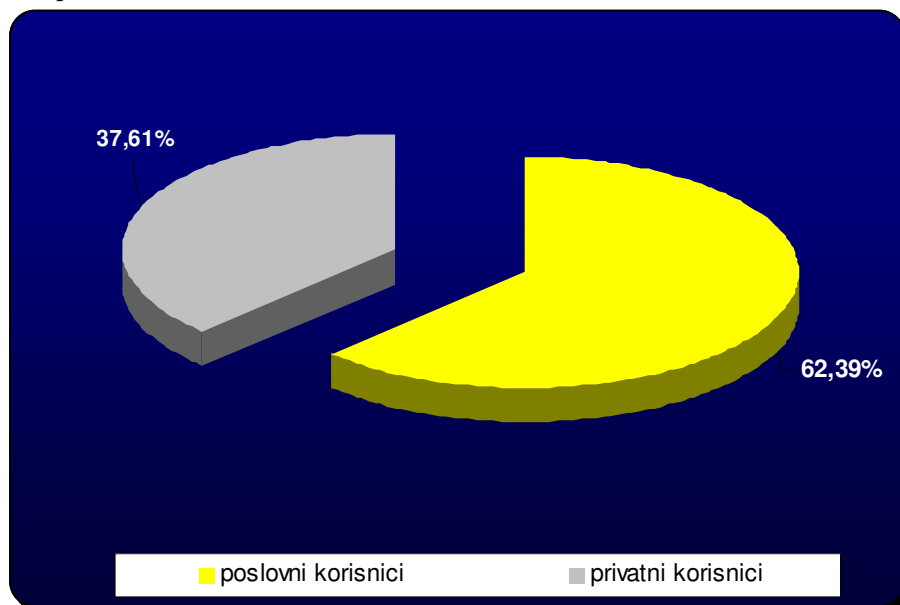
³³ Cijena dodatnog GB prometa u okviru tarifnih paketa HT-a.

Slijedom navedenog, uzevši u obzir maloprodajne cijene usluge pristupa internetu putem pokretnih mreža i usluge pristupa internetu putem ADSL pristupa putem bakrene parice, te posebice naknadu za dodatni promet, provođenjem testa hipotetskog monopola vidljivo je da pristup internetu putem pokretnih mreža nije zamjenska usluga ADSL pristupu putem bakrene parice, s obzirom da i povećanje maloprodajnih cijena tarifnih paketa koji se temelje na ADSL pristupu putem bakrene parice od 5 do 10 %, neće utjecati na odluku krajnjih korisnika da zamijene navedenu uslugu uslugom širokopojasnog pristupa internetu putem pokretnih mreža.

Nadalje, za razliku od tarifnih paketa putem ADSL pristupa putem bakrene parice, korisnik širokopojasnog pristupa internetu putem pokretnih mreža nema mogućnost odabira paketa s neograničenim prometom³⁴. S obzirom da se udjel korisnika koji koriste osnovne pakete sa uključenih 1 GB smanjuje, dok raste udjel korisnika paketa s neograničenim prometom (slika 4.), Agencija ne smatra uslugu širokopojasnog pristupa internetu putem pokretnih mreža zamjenskom uslugom ADSL pristupu putem bakrene parice.

Isto tako, korisnici usluga na temelju pristupa internetu putem pokretnih mreža su većinom poslovni korisnici, koji prije svega cijene mobilnost, za razliku od usluga na temelju ADSL pristupa putem bakrene parice koje prvenstveno koriste privatni korisnici. Na slici 5. dana je podjela privatnih i poslovnih korisnika koji koriste uslugu širokopojasnog pristupa internetu putem pokretnih mreža jednog od operatora pokretne mreže. Upravo zbog činjenice da većinu korisnika navedene usluge čine poslovni korisnici, te uz pretpostavku da je navedena usluga primarno potrebna zbog karakteristike mobilnosti, može se zaključiti da ista ne predstavlja zamjensku uslugu, već prije komplementarnu uslugu uslugama na temelju ADSL pristupa putem bakrene parice.

Slika 5. Podjela privatnih i poslovnih korisnika koji koriste uslugu širokopojasnog pristupa internetu putem pokretnih mreža*

Izvor: Upitnici za tržište veleprodajnog širokopojasnog pristupa

Napomena: * podaci jednog od operatora pokretne mreže

³⁴ Iako VIPnet u ponudi ima tarifni paket naziva *Mobile Broadband Flat*, isti ne uključuje neograničeni promet, već 10 GB prometa.

Slijedom svega navedenog, Agencija smatra da, s obzirom na svoje cjenovne i funkcionalne karakteristike, pristup internetu putem pokretnih mreža ne predstavlja zamjensku uslugu ADSL pristupu putem bakrene parice, te da se u vremenskom razdoblju na koje se ova analiza odnosi navedene usluge neće smatrati zamjenskim uslugama. Međutim, s obzirom na porast udjela pristupa internetu putem pokretnih mreža u ukupnom broju priključaka širokopojasnog pristupa internetu, Agencija će promatrati daljnji razvoj navedene usluge, i utjecaj iste na tržište širokopojasnog pristupa internetu.

4.1.2.3. Nepokretni bežični pristup

Nepokretni bežični pristup se u Republici Hrvatskoj ostvaruje putem usluge *Homebox*³⁵, WiMAX tehnologije te putem *HotSpot* usluge, a udjel krajnjih korisnika koji koriste uslugu širokopojasnog pristupa internetu na temelju nepokretnog bežičnog pristupa iznosi svega 3,60%. Od navedenih usluga, najzastupljenija je usluga *Homebox* koju nudi VIPnet.

4.1.2.3.1 *Nepokretni bežični pristup putem usluge Homebox*

Homebox je usluga nepokretnog bežičnog pristupa u pokretnoj elektroničkoj komunikacijskoj mreži uz uporabu radio-frekvencijskog spektra. Navedena usluga se temelji na EDGE, UMTS i HSDPA tehnologiji, te na područjima pokrivenim HSDPA signalom omogućuje širokopojasni pristup internetu brzinama do 1,8 Mbit/s, a na ostalim područjima brzinama koje omogućuju UMTS i EDGE tehnologija. Međutim, kao što je već navedeno kod pristupa putem pokretnih mreža, pristupna brzina ovisi o blizini bazne stanice operatora pokretne mreže i broju korisnika koji u isto vrijeme ostvaruju pristup internetu, što može rezultirati nižim pristupnim brzinama i slabijom kvalitetom usluge.

S obzirom da je najviša pristupna brzina kojom se omogućuje prijenos podataka u okviru usluge *Homebox* niža i od najniže pristupne brzine koje nudi HT u svojim tarifnim paketima, a u čijim rukama je koncentriran najveći broj krajnjih korisnika, Agencija ne smatra uslugu *Homebox* zamjenskom uslugom ADSL pristupu putem bakrene parice. Nadalje, operatori u okviru tarifnih paketa putem ADSL pristupa putem bakrene parice nude različite pristupne brzine, dok je korisnik usluge *Homebox* u slučaju da želi povećati pristupnu brzinu, ograničen predodređenom najvećom pristupnom brzinom do 1,8 Mbit/s, koja uz to ovisi i o pokrivenosti HSDPA signalom.

Mjesečna naknada za uslugu *Homebox* iznosi 150,00 kn, a uključuje pristup javno dostupnoj telefonskoj usluzi, pristup internetu i 2 GB prometa. Svaki dodatni prijenos podataka u tarifnim paketima putem pokretnih mreža obračunava se 0,20 kn po MB, odnosno dodatni GB prometa u okviru usluge *Homebox* iznosi 204,80 kn, dok u tarifnim paketima koji se nude na temelju ADSL pristupa putem bakrene parice isti iznosi 20,00 kn.

Za razliku od tarifnih paketa putem ADSL pristupa putem bakrene parice, korisnik u okviru usluge *Homebox*, osim uključenih 2 GB prometa, ne može odabrati drugi tarifni paket po pitanju količine prometa uključenog u mjesečnu naknadu, pa tako ni tarifni paket s neograničenim prometom. Uzevši u obzir činjenicu da udjel korisnika koji koriste osnovne

³⁵ Pod uslugom *Homebox*, za potrebe ovog dokumenta, Agencija smatra i uslugu *Officebox* koja se odnosi na poslovne korisnike.

pakete sa uključenih 1 GB opada, dok raste udjel korisnika paketa s neograničenim prometom (vidi sliku 4.), Agencija ne smatra uslugu *Homebox* zamjenskom uslugom ADSL pristupu putem bakrene parice.

Usporedbom mjesečne naknade za uslugu *Homebox* i cijene koje HT nudi putem ADSL pristupa putem bakrene parice, pri čemu je potrebno uzeti u obzir mjesečnu naknadu za uslugu pristupa javno dostupnoj telefonskoj usluzi, mjesečnu naknadu za pristup internetu i internet promet od 2 GB za što korisnik trenutno HT-u plaća ukupnu cijenu od 192,20 kn, provođenjem testa hipotetskog monopola navedene bi se usluge mogle smatrati zamjenskim uslugama. Međutim, u slučaju da korisnik ostvari promet koji nije uključen u tarifni paket, dodatni GB prometa u okviru usluge *Homebox* iznosi 204,80 kn, dok u tarifnim paketima koji se nude na temelju ADSL pristupa putem bakrene parice isti iznosi 20,00 kn.

Slijedom svega navedenog, Agencija ne smatra nepokretni bežični pristup putem usluge *Homebox* i uslugu ADSL pristupa putem bakrene parice zamjenskim uslugama, bez obzira što usluga *Homebox* u pogledu visine osnovne naknade predstavlja zamjensku uslugu usluzi koju HT nudi putem ADSL pristupa putem bakrene parice. Međutim ako uzmemo u obzir cijenu dodatnog prometa, navedene dvije usluge ne mogu se smatrati zamjenskim uslugama. Stoga, uzevši u obzir funkcionalne, pa i cjenovne karakteristike navedene usluge s obzirom na dodatni promet, te udjel broja korisnika koji koriste uslugu *Homebox*, Agencija smatra da se, u vremenskom razdoblju na koje se odnosi ova analiza, ove dvije usluge ne mogu smatrati zamjenskim uslugama. Međutim, Agencija će pratiti razvoj navedene usluge i utjecaj iste na tržište širokopojasnog pristupa internetu.

4.1.2.3.2 Nepokretni bežični pristup putem WiMAX tehnologije

U Republici Hrvatskoj je krajem 2008. godine dodijeljena 51 koncesija za nepokretni bežični pristup putem *WiMAX* tehnologije³⁶, a iste su dodijeljene u svim hrvatskim županijama, pri čemu navedene koncesije posjeduje 8 operatora. Krajnjim korisnicima uslugu širokopojasnog pristupa internetu putem *WiMAX* tehnologije u određenim županijama pružaju samo tvrtke Novi-Net d.o.o., Optima Telekom d.d., te od druge polovice 2008. godine *WiMAX* Telecom d.o.o.

U razdobljima obuhvaćenim upitnikom, broj krajnjih korisnika usluge širokopojasnog pristupa internetu putem *WiMAX* tehnologije je zanemariv. Razlozi zbog kojih ova tehnologija nije dovoljno zastupljena pri pružanju usluge širokopojasnog pristupa internetu su nedostatak standarda, preskupa terminalna oprema te nedostatna kvaliteta.

Nadalje, neki od operatora su odustali od dobivenih koncesija³⁷. Naime, jedan od operatora navodi kako se tijekom implementacije elektroničkog komunikacijskog sustava i tijekom komercijalnog pružanja navedene usluge susreo s problemima u eksploataciji do sada nabavljene i implementirane opreme kao i s problemom neprihvaćenosti usluge na tržištu te s problemom visoke cijene terminalne opreme. S obzirom da iz navedenih razloga nije u mogućnosti pružiti navedenu uslugu prema dugoročno isplativom komercijalnom modelu, podnio je pisani zahtjev za odustajanjem od dobivenih koncesija.

³⁶ Neke su za područje jedne županije, a neke za područje dvije ili više susjednih županija.

³⁷ Tri operatora su odustala od ukupno 20 koncesija.

Slijedom svega navedenog, Agencija ne smatra navedenu tehnologiju zamjenskom uslugom ADSL pristupu putem bakrene parice. Međutim, Agencija će promatrati daljnji utjecaj navedene usluge na tržište širokopojasnog pristupa internetu.

4.1.2.3.3 *Nepokretni bežični pristup putem HotSpot usluge*

HotSpot usluga kao rješenje bežičnog pristupa internetu, koje se temelji na WLAN tehnologiji, ne može se smatrati zamjenskom uslugom iz razloga što cjenovno ne može konkurirati ADSL pristupu putem bakrene parice. Npr. T-Mobile pristup internetu putem navedene usluge mjeri u intervalima po 15 minuta, a svaki interval naplaćuje po cijeni od 10,00 kn. Drugim riječima, usluga pristupa internetu putem *Hot Spot* usluge naplaćuje se po trajanju, a ne po količini prenesenih podataka, kao što se je obračun naplate kod usluga širokopojasnog pristupa internetu koje se temelje na ADSL pristupu putem bakrene parice. Također, *HotSpot* usluga omogućava pristup na točno određenim lokacijama poput gradskih trgova, marina, hotela i zračnih luka, a nije namijenjena upotrebi u kućanstvima i poduzećima i kao takva ne predstavlja supstitut usluzi ADSL pristupa putem bakrene parice.

4.1.2.4. Pristup putem kablskih mreža

Pristup putem kablskih mreža je širokopojasni pristup internetu koji korisniku omogućava povezivanje upotrebljavajući koaksijalni kabel (ili putem hibridne svjetlovodno-koaksijalne mreže) kojim se ujedno razlaže i signal kablške televizije. Iako je prvotna namjena kablške mreže bila pružanje televizijskog sadržaja, danas sve više kablških operatora, pomoću određenih tehničkih preinaka na mreži, može svojim krajnjim korisnicima pružati javno dostupnu telefonsku uslugu i prijenos podataka.

Širokopojasni pristup internetu putem kablških mreža osigurava prijenos podataka s približno jednakim brzinama kao i ADSL pristup putem bakrene parice. Pristup internetu putem kablških mreža funkcionira na principu dijeljene širine pojasa (eng. *bandwidth*). Naime, kablški modemi su koaksijalnim kablšima povezani sa završnim sustavom (*Cable Modem Termination System – CMTS*) koji predstavlja sastavni dio CATV-centrale operatora kablške mreže. Iako je pomoću takve arhitekture moguće razlažati signal kablške televizije velikoj skupini krajnjih korisnika uz relativno mali broj kablša, prilikom korištenja kablških modema za pristup internetu, svi korisnici koji su povezani s CMTS-om pomoću zajedničkog koaksijalnog kablša dijele ukupnu prijenosnu brzinu. Drugim riječima, svi korisnici iz iste ili nekoliko susjednih zgrada dijele isti kablš kojim su spojeni na centralni čvor, te tako dijele i isti frekvencijski segment (linijsku širinu) kojeg za komunikaciju koristi kablški modem. Iz toga proizlazi činjenica da se može dogoditi da pojedini korisnik u određenom trenutku ne uspije postići maksimalnu brzinu ili da u trenutku veće opterećenosti kablške mreže dolazi do pada prijenosnih brzina.

U Republici Hrvatskoj, udjel krajnjih korisnika koji koriste uslugu širokopojasnog pristupa internetu putem kablških mreža iznosio je krajem prvog polugodišta 2008. godine 2,70%.

Najveći kablški operator B.net unutar tarifnog paketa kojim pruža zajedno javno dostupnu telefonsku uslugu i pristup internetu od 2 Mbit/s, za cijenu od 159,00 kn daje mogućnost neograničenog internet prometa i neograničene pozive prema svim nacionalnim nepokretnim mrežama. Kako bi usporedili sličan paket koji HT nudi putem bakrene parice, moramo u obzir

uzeti mjesečnu naknadu za uslugu pristupa javno dostupnoj telefonskoj usluzi, mjesečnu naknadu za pristup internetu i neograničen internet promet, pri čemu korisnik za navedene usluge trenutno plaća ukupnu cijenu od 251,20 kn.

Tablica 4. B.net – tarifni paketi

naziv paketa	brzina	cijena u HRK (PDV uključen)
Mistral Light	1024/128	94,00
Mistral	2048/384	145,00
Scirocco	3072/512	225,00
Bora	6144/768	303,00
Typhoon	16384/1024	434,00
2Mps, FLAT RATE+Xtel FLAT RATE	2048/256 kbps	159,00

Izvor: službene internet stranice operatora B.net

Napomena: svi paketi uključuju neograničeni internet promet

Nadalje, korisnici B.net-a za cijenu od 145,00 kn, uz dolaznu pristupnu brzinu od 2 Mbit/s, mogu koristiti neograničeni internet promet, dok korisnici HT-a za istovjetan tarifni paket trebaju izdvojiti 178,00 kn, te uz to plaćati mjesečnu naknadu za pristup javno dostupnoj telefonskoj usluzi.

Agencija je mišljenja da, operator koji nudi širokopojasni pristup internetu putem ADSL pristupa putem bakrene parice ne može profitirati povećanjem cijena svojih usluga za 5 do 10% iz razloga što će korisnik širokopojasni pristup internetu početi ostvarivati putem kablinskih mreža, ukoliko mu je isti dostupan.

Također, obzirom da su cijene obiju tehnologija putem kojih se ostvaruje pristup internetu slične, postoji određeni cjenovni pritisak pristupa putem kablinskih mreža na maloprodajnoj razini na maloprodajne cijene ADSL pristupa putem bakrene parice. Slijedom navedenog, pristup putem kablinskih mreža, s obzirom na cjenovne i funkcionalne karakteristike, na maloprodajnom tržištu širokopojasnog pristupa internetu predstavlja zamjensku uslugu ADSL pristupu putem bakrene parice.

4.1.2.5. Pristup putem iznajmljenih vodova

Širokopojasni pristupni vod namijenjen je poslovnim subjektima i velikim poduzećima, čija se poslovna komunikacija temelji na potrebi stalne prisutnosti na internetu kao i prijenosa podataka velikim brzinama. Prednosti pristupa stalnim vodom su velika brzina, sigurnost, maksimalna pouzdanost, istodobni pristup internetu za veći broj korisnika te mogućnost stalnog priključenja vlastitoga računalnog sustava na internet.

Nadalje, cijena zakupljenog mjesnog voda HT-a kapaciteta 2 Mbit/s iznosi 3.375,00 kn³⁸ dok pristup internetu brzinom od 2 Mbit/s putem ADSL pristupa putem bakrene parice uključujući neograničeni internet promet iznosi 183,75 kn³⁹.

³⁸ PDV nije uključen

³⁹ PDV nije uključen

Stoga navedena usluga, s obzirom na funkcionalne i cjenovne karakteristike, ne predstavlja odgovarajuću supstitut ADSL pristupu putem bakrene parice.

4.1.2.6. Pristup putem svjetlovodnih kabela

U razdoblju obuhvaćenom upitnicima, mali broj krajnjih korisnika, i to većinom poslovni korisnici, koriste uslugu širokopojasnog pristupa internetu putem svjetlovodnih kabela. Međutim, s porastom ponude sadržaja za koji je potreban širokopojasni pristup internetu te uz sve veću potražnju za uslugom IP televizije, rast će potražnja korisnika za većim kapacitetima, odnosno prijenosnim brzinama širokopojasnog pristupa internetu.

S obzirom da svjetlovodno vlakno omogućuje veće prijenosne brzine od DSL tehnologija, što omogućuje pružanje usluge visoke kvalitete te podržava napredne IP aplikacije, kao što je primjerice HDTV (*High Definition Television*), Agencija smatra da će u narednim razdobljima rasti broj krajnjih korisnika kojima će operatori pružati uslugu širokopojasnog pristupa internetu putem svjetlovodnih kabela, odnosno broj krajnjih korisnika spremnih platiti višu cijenu za veću kvalitetu usluge.

Temeljem navedenog, Agencija smatra da će usluge širokopojasnog pristupa internetu putem svjetlovodnih kabela imati značajan utjecaj na tržišno natjecanje na maloprodajnoj razini odnosno navedene usluge će biti zamjenjive s već postojećim uslugama temeljenim na ADSL tehnologiji iz razloga što će se na taj način zadovoljiti potreba korisnika za kvalitetnijim, bržim i inovativnim uslugama.

Slijedom navedenog, Agencija će u dijelu analize zamjenjivosti potražnje na veleprodajnoj razini u potpunosti sagledati utjecaj pristupnih mreža novih tehnologija na postojeće veleprodajne usluge, odnosno u ovom slučaju na reguliranu veleprodajnu uslugu izdvojenog pristupa lokalnoj petlji na temelju bakrene parice.

4.1.3. Zaključak

Slijedom svega navedenog, Agencija je zaključila da potražnja za uslugom (fizičkog) pristupa mrežnoj infrastrukturi (uključujući dijeljeni ili potpuni izdvojeni pristup) na fiksnoj lokaciji proizlazi iz usluga širokopojasnog pristupa internetu koje se pružaju na maloprodajnoj razini, a koje se temelje na:

- xDSL pristupu putem bakrene parice,
- pristupu putem kabelskih mreža, te
- pristupu putem svjetlovodnih kabela.

4.1.4. Zamjenjivost na strani potražnje – veleprodajna razina

Pomoću zamjenjivosti na strani potražnje na veleprodajnoj razini, potrebno je utvrditi zamjenske usluge trenutno važećoj usluzi veleprodajnog širokopojasnog pristupa, na način da korisnici te usluge, u slučaju da bivši monopolist povisi cijenu iste, izgrade vlastitu pristupnu infrastrukturu ili počnu koristiti neku drugu veleprodajnu uslugu, a koju će smatrati istovjetnom uslugom u odnosu na važeću uslugu veleprodajnog širokopojasnog pristupa.

Prema Eksplanatornom memorandumu⁴⁰, pretpostavka korištenja usluge širokopojasnog pristupa internetu i prijenosa podataka od strane krajnjeg korisnika je postojanje određenog prijenosnog kanala do lokacije krajnjeg korisnika, koji omogućava prijenos podataka u oba smjera i to brzinama koje omogućavaju pružanje navedene usluge.

U svrhu pružanja usluge širokopojasnog pristupa internetu na maloprodajnoj razini, operatori mogu do krajnjeg korisnika izgraditi vlastitu infrastrukturu. U navedenom slučaju radi se o usluzi širokopojasnog pristupa internetu za vlastite potrebe, odnosno operator ne koristi veleprodajnu uslugu nekog drugog operatora temeljem koje pruža uslugu širokopojasnog pristupa internetu krajnjim korisnicima.

Operator koji želi krajnjem korisniku pružati uslugu širokopojasnog pristupa internetu, a nema izgrađenu vlastitu pristupnu infrastrukturu, može koristiti uslugu veleprodajnog širokopojasnog pristupa. U skladu s mjerodavnom preporukom Europske komisije o tržištima podlošnima prethodnoj regulaciji, tržište veleprodajnog širokopojasnog pristupa obuhvaća virtualni pristup mreži uključujući *bitstream* pristup na fiksnoj lokaciji.

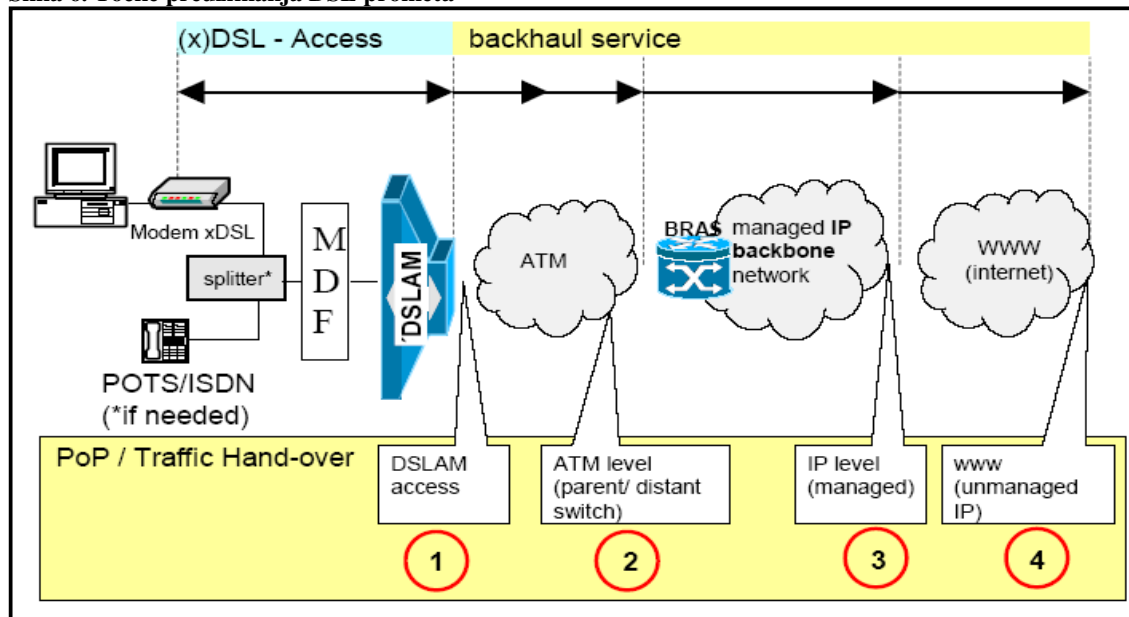
4.1.4.1. Usluga *bitstream* pristupa internetu u skladu sa stajalištem ERG-a

Prema dokumentu ERG-a vezano uz *bitstream* pristup⁴¹, postoje različite točke preuzimanja DSL prometa između operatora koji pruža uslugu i operatora koji koristi navedenu uslugu. Točka pristupa, odnosno preuzimanja prometa, određuje mogućnost kontrole tehničkih parametara koji utječu na samu xDSL uslugu pruženu krajnjem korisniku te mogućnost korištenja vlastite mreže umjesto mreže bivšeg monopolista. Slika 6. prikazuje točke preuzimanja DSL prometa.

⁴⁰ dokument koji je objavljen uz mjerodavnu Preporuku Europske komisije od 17. prosinca 2007.g. o mjerodavnim tržištima podlošnima prethodnoj regulaciji, C(2007) 5406

⁴¹ ERG (03) 33rev2, ERG Common Position on wholesale bitstream access

Slika 6. Točke preuzimanja DSL prometa

Izvor: ERG (03) 33rev2, ERG Common Position on wholesale bitstream access

Prikazane točke pristupa, odnosno preuzimanja prometa, daju operatoru različite mogućnosti pri kreiranju vlastitih usluga, odnosno određuju razinu do koje operator može dodati vrijednost usluzi koju koristi od bivšeg monopolista. Što je točka pristupa dalje od MDF-a, operator ima manje mogućnosti praviti razliku između vlastite usluge i usluge koju nudi bivši monopolist. U nastavku su opisane mogućnosti koje nudi pojedina točka preuzimanja prometa:

Točka 1 predstavlja tehničko rješenje kod kojeg bivši monopolist pruža DSL pristupni vod te predaje promet operatoru korisniku usluge neposredno iza DSLAM-a. U ovom slučaju operator korisnik je fizički prisutan na DSLAM-u, pri čemu sam osigurava vlastitu *backhaul* mrežu⁴², a što mu omogućuje da sam u potpunosti određuje parametre kvalitete usluge kroz vlastitu jezgrenu mrežu (ATM i/ili IP), kao npr. niži faktor zagušenja, IP QoS⁴³, itd. Drugim riječima, operatori imaju mogućnost izbora profila na instaliranim DSLAM-ovima, a u skladu s time mogu krajnjem korisniku pružiti DSL uslugu sa različitim tehničkim karakteristikama. Ova opcija traži veliko početno ulaganje od strane operatora kako bi mogao biti prisutan na DSLAM-u.

Točka 2 predstavlja tehničko rješenje kod kojeg bivši monopolist pruža DSL pristupni vod uključujući i *backhaul* uslugu, te vrši predaju prometa operatoru korisniku na ATM razini⁴⁴. Operator korisnik ima mogućnost podijeliti virtualne putove u virtualne kanale, te na taj način kontrolira kvalitetu usluge do krajnjeg korisnika⁴⁵. Nadalje, u ovom slučaju operator upravlja vlastitim BRAS-om (eng. *Broadband Access Server*)⁴⁶, a time ima mogućnost mijenjanja IP QoS parametara prometa svojih korisnika. Stoga operator korisnik može ponuditi uslugu

⁴² ATM, IP backbone

⁴³ kvaliteta usluge (eng. *Quality of Service*)

⁴⁴ ATM širokopolasni pristupni čvor ili odgovarajuća tehnološka razina

⁴⁵ Međutim, to je moguće samo u dogovoru s operatorom, jer se kontrola privatnih virtualnih kanala podešava na strani DSLAM-a.

⁴⁶ širokopolasni udaljeni pristupni server

različitih tehničkih karakteristika od one koju pruža bivši monopolist, jer može mijenjati parametre kvalitete usluge, kao što su različiti faktori zagušenja od onih koje osigurava bivši monopolist.

Točka 3 predstavlja tehničko rješenje kod kojeg bivši monopolist pruža DSL pristupni vod uključujući i *backhaul* uslugu, te vrši predaju prometa operatoru korisniku na IP razini. S obzirom da je promet tuneliran kroz upravljivu IP mrežu (privatna IP mreža), kvaliteta usluge može biti garantirana. Operator korisnik koristi BRAS bivšeg monopolista i vlastiti BRAS, a može dobiti garantirane parametre kvalitete tuneliranja. Diferencijacija usluge je moguća do te razine da operator može, u slučaju da je ponuđeno, pregovarati različite faktore zagušenja s bivšim monopolistom ili ima druge mogućnosti da utječe na vezu do krajnjeg korisnika s obzirom da on završava dolaznu vezu prema krajnjem korisniku, na način da ima mogućnost mijenjanja IP QoS parametara prometa svojih korisnika. Međutim, kontrola kvalitete usluge je u ovom slučaju ograničena, te manja nego u prethodnoj varijanti.

Točka 4 predstavlja tehničko rješenje kod kojeg bivši monopolist pruža DSL pristupni vod i *prijenos prometa*, uključujući i direktnu vezu na javnu IP mrežu⁴⁷. Na ovoj razini, usluga koju bivši monopolist nudi operatoru je tehnički ista kao i usluga koju bivši monopolist nudi svojim krajnjim korisnicima. Naime, u ovom slučaju operator korisnik ne treba posjedovati vlastitu infrastrukturu, već samo pod svojim imenom distribuira i naplaćuje uslugu. S obzirom da operator nema mogućnost nuditi uslugu različitih tehničkih karakteristika od one koju nudi bivši monopolist, ovdje se radi o preprodaji usluga.

S obzirom da prve tri točke pristupa daju operatoru mogućnost da pravi razliku između proizvoda koje nudi bivši monopolist, što nije moguće na četvrtoj točki pristupa, preprodaja se ne smatra *bitstream* pristupom.

4.1.4.2. Važeća veleprodajna usluga širokopojsnog pristupa u Republici Hrvatskoj

Trenutno važeća veleprodajna usluga širokopojsnog pristupa internetu regulirana je Dodatkom Standardnoj ponudi davatelja usluga pristupa internetu koji se odnosi na širokopojsni pristup internetu, a sastoji se od ADSL *transport* usluge i usluge ADSL pristupa. Navedene dvije usluge opisane su u nastavku.

a) ADSL *transport* usluga

ADSL *transport* usluga omogućava operatoru pružanje širokopojsnih ADSL internet usluga vlastitim krajnjim korisnicima, temeljem IP/Ethernet platforme⁴⁸, a koji su istovremeno pretplatnici HT-a za uslugu ADSL pristupa.

ADSL *transport* usluga podrazumijeva:

- uspostavu pristupa operatoru HT-ovoj IP platformi na lokaciji HT-ovog širokopojsnog pristupnog čvora⁴⁹, te

⁴⁷ World Wide Web

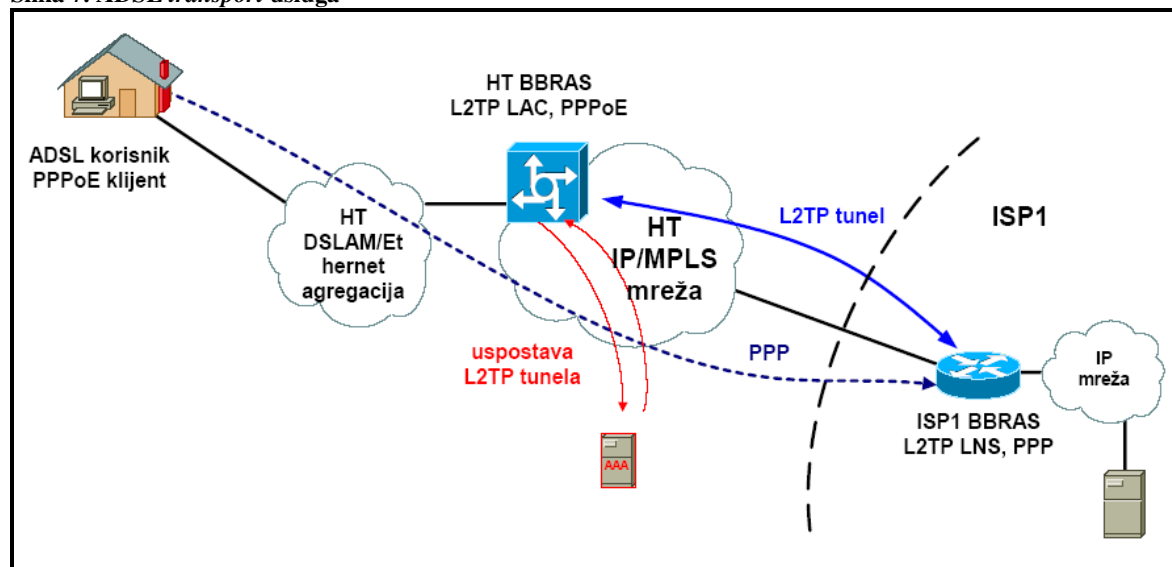
⁴⁸ treća točka pristupa prema dokumentu ERG-a vezano uz *bitstream* pristup

⁴⁹ Postoje četiri pristupna područja za regionalne širokopojsne pristupne čvorove – Zagreb, Rijeka, Osijek i Split.

- prijenos podataka krajnjih korisnika od pripadajućeg DSLAM-a u mreži HT-a preko širokopojsnog pristupnog čvora do priključne točke na lokaciji operatora i u suprotnom smjeru.

Drugim riječima, operator korisnik koristi *backhaul* prijenosne mrežne kapacitete HT-a, koji osiguravaju prijenos signala između pristupne mreže i jezgrene mreže, a kako bi nudio maloprodajnu uslugu svojim krajnjim korisnicima. Specifičnost navedene usluge, u odnosu na slične veleprodajne usluge u europskim zemljama, je ta da HT nudi operatoru samo korištenje prijenosnog kapaciteta mreže (promet), dok pristup internetu (mjesečnu pretplatu za pristupnu brzinu) krajnjem korisniku i dalje naplaćuje HT. Na slici 7. prikazan je način spajanja operatora korisnika navedene usluge i HT-a u okviru ADSL *transport* usluge.

Slika 7. ADSL *transport* usluga

Izvor: Dodatak Standardnoj ponudi davatelja usluga pristupa internetu koji se odnosi na širokopojsni pristup internetu

b) Veleprodajna usluga ADSL pristupa

Na temelju odluke Vijeća Agencije⁵⁰ iz prosinca 2007. godine, HT od veljače 2008. godine nudi i uslugu ADSL pristupa i to isključivo zajedno sa ADSL *transport* uslugom, a navedenom se uslugom operatoru omogućava pružanje maloprodajne usluge ADSL pristupa vlastitim krajnjim korisnicima koji su istovremeno pretplatnici HT-a za uslugu pristupa javnoj nepokretnoj telekomunikacijskoj mreži putem POTS/ISDN BRA priključka.

Veleprodajna usluga ADSL pristupa sastoji se od:

- širokopojsnog pristupa krajnjem korisniku preko virtualne linije na pristupnoj točki na DSLAM-u u mreži HT-a, i
- upravljanja DSLAM-om i njegova odgovarajuća konfiguracija.

Drugim riječima, navedena usluga omogućuje operatoru pružanje usluga širokopojsnog ADSL pristupa internetu vlastitim krajnjim korisnicima korištenjem HT-ove infrastrukture,

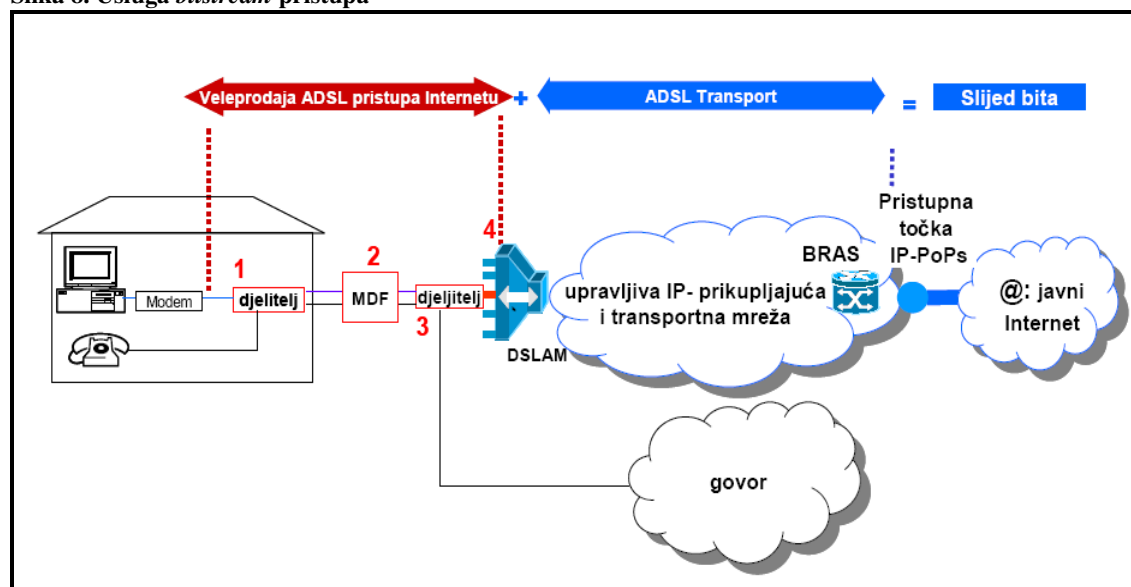
⁵⁰ Odluka Vijeća Agencije od dana 21. prosinca 2007. godine (klasa: 344-01/06-01/678; ur. broj: 376-11-07-27)

koja obuhvaća virtualnu liniju na pristupnoj točki DSLAM-a. Time je operatoru korisniku navedene usluge omogućeno da definira vlastite proizvode kombinacijom pristupa, prometa, korisničke opreme i drugog, a koje promovira i nudi krajnjem korisniku u svoje ime i za svoj račun, te krajnjem korisniku šalje jedinstveni račun za pristup internetu i promet.

Brzine ADSL pristupa mogu biti iste ili različite od HT-ovih, ali ne mogu biti veće od maksimalne brzine koju nudi HT u okviru svoje maloprodajne usluge ADSL pristupa.

Na slici 8. dan je tehnički prikaz veleprodajne usluge ADSL pristupa zajedno s prikazom ADSL transport usluge, a što zajedno predstavlja uslugu koja odgovara veleprodajnoj usluzi *bitstream* pristupa u zemljama Europske unije.

Slika 8. Usluga *bitstream* pristupa

Izvor: Dodatak Standardnoj ponudi davatelja usluga pristupa internetu koji se odnosi na širokopojasni pristup internetu

Kao što je već navedeno, ADSL *transport* usluga je dio usluge *bitstream* pristupa koja je u skladu s mjerodavnom preporukom Europske komisije o tržištima podložnima prethodnoj regulaciji dio tržišta veleprodajnog širokopojasnog pristupa. Kada bi se u dimenziju usluga mjerodavnog tržišta uključila samo ADSL *transport* usluga, bio bi obuhvaćen samo dio prijenosnog kapaciteta mreže, a ne i pristup. Kako bi dimenzija usluga obuhvaćala uslugu koja odgovara usluzi *bitstream* pristupa, potrebno je u dimenziju usluga uključiti i uslugu ADSL pristupa internetu koju HT pruža onim krajnjim korisnicima kojima uslugu prijenosa podataka nude operatori na temelju ADSL *transport* usluge. Slijedom navedenog, Agencija je u daljnjem tekstu razmatrala zamjenjivost potražnje i ponude s obzirom na uslugu *bitstream* pristupa.

Pomoću zamjenjivosti na strani potražnje, potrebno je utvrditi zamjenske usluge trenutno važećoj usluzi veleprodajnog širokopojasnog pristupa, odnosno veleprodajnoj usluzi *bitstream* pristupa na IP razini koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice, na način da korisnici te usluge, u slučaju da HT povisi cijenu iste, izgrade vlastitu pristupnu infrastrukturu ili počnu koristiti istovjetnu uslugu, odnosno uslugu koju smatraju zamjenskom uslugom trenutno važećoj usluzi *bitstream* pristupa.

Prije svega, potrebno je utvrditi je li usluga *bitstream* pristupa na drugim točkama pristupa zamjenska usluga usluzi *bitstream* pristupa na IP razini, iako trenutno takva veleprodajna usluga ne postoji. Isto tako, a zbog razvoja mreža nove generacije, potrebno je utvrditi može li se usluga istovjetna usluzi *bitstream* pristupa, koja se trenutno temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice, pružati i na temelju drugih tehnologija, odnosno drugih mrežnih arhitektura.

4.1.4.3. Usluga *bitstream* pristupa na drugim točkama pristupa kao zamjenska usluga usluzi *bitstream* pristupa na IP razini

Kao što je već navedeno, različite točke pristupa daju operatoru različite mogućnosti pri pružanju usluge različite od one koju nudi bivši monopolist na maloprodajnoj razini. Pružanje usluge *bitstream* pristupa na pojedinoj točki pristupa ovisi o mrežnoj arhitekturi bivšeg monopolista. Stoga je u ovom dijelu razmatrana mogućnost jesu li usluga *bitstream* pristupa na ATM razini i usluga *bitstream* pristupa na DSLAM-u zamjenske usluge usluzi *bitstream* pristupa na IP razini, pri čemu se promatrana usluga *bitstream* pristupa temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice.

4.1.4.3.1 Usluga *bitstream* pristupa na ATM/ Ethernet razini

HT trenutno pruža ADSL *transport* uslugu putem Ethernet agregacijske mreže za prijenos IP prometa. Točka pristupa, odnosno preuzimanja prometa na ATM razini nije moguća budući da HT postupno zamjenjuje ATM mrežu IP mrežom u jezgrenoj mreži, koja omogućava brži prijenos podataka uz manje troškove.

Naime, pored stalnih promjena na fizičkom sloju pristupnih mreža, dešavaju se stalne promjene i na višim slojevima, a posebno na drugom, tzv. sloju podatkovne poveznice. Većina pristupnih mreža bila je orijentirana na korištenje tehnologije ATM, koja pokazuje iznimno dobra svojstva glede kvalitete usluge koju pruža višim protokolarnim slojevima. Međutim, nedovoljna učinkovitost ATM-a u situacijama kada se na mrežnom sloju koristi protokol IP, kao i složeni mehanizmi razošiljanja i slanja ćelija na veći broj krajnjih odredišta doveli su do orijentacije dizajnera pristupnih mreža na protokol Ethernet, koji se jednostavno integrira s IP-om. Ethernet mreža koristi se za usluge u širokopojasnom pristupu internetu, video i govorne usluge, a podržava višestruke strateške usluge uključujući ADSL, IP/VPN i VoIP. Ta je mrežna tehnologija bolja od ATM-a, može podržavati izgradnju VDSL2, lagano se može proširiti da bi zadovoljila veći porast prometa, a i dobro prilagoditi za multimedijalne usluge. Isto tako može poslužiti i kao NGN jezgra za zamjenu PSTN-a.

Budući da HT ne koristi više ATM mrežu za koncentraciju i transport u vlastitoj mreži, već koristi Ethernet agregacijsku mrežu za prijenos IP prometa, te uzevši u obzir činjenicu da se mreže novih operatora temelje na IP tehnologiji, Agencija smatra da usluga *bitstream* pristupa na ATM razini ne predstavlja zamjensku uslugu usluzi *bitstream* pristupa na IP razini.

Međutim, sukladno stajalištu ERG o regulatornim principima u vezi NGA i činjenicu da Ethernet protokol doprinosi razvoju inovativnih usluga, te da bi Ethernet mogao, u vremenskom razdoblju na koje se odnosi analiza, zamijeniti ATM, potrebno je u dimenziju usluga mjerodavnog tržišta uključiti i uslugu *bitstream* pristupa na Ethernet razini.

4.1.4.3.2 Usluga *bitstream* pristupa na DSLAM-u

Na temelju usluge *bitstream* pristupa na DSLAM-u operator je u mogućnosti ponuditi na maloprodajnoj razini istovjetnu uslugu onoj koju pruža na temelju usluge *bitstream* pristupa na IP razini. Štoviše, s obzirom da temeljem *bitstream* pristupa na DSLAM-u novi operator ima veću kontrolu pri pružanju usluge širokopojsnog pristupa na maloprodajnoj razini, a time i veće mogućnosti diferencirati uslugu koju nudi svojim krajnjim korisnicima od one koju nudi bivši monopolist, Agencija smatra da bi operator korisnik usluge *bitstream* pristupa na IP razini, u slučaju hipotetskog povećanja cijene navedene usluge, bio spreman zamijeniti istu, uslugom *bitstream* pristupa na DSLAM-u. Stoga, Agencija smatra uslugu *bitstream* pristupa na DSLAM-u zamjenskom uslugom usluzi *bitstream* pristupa na IP razini.

4.1.4.4. Usluga *bitstream* pristupa koja se temelji na naprednim tehničkim rješenjima u pristupnoj mreži kao zamjenska usluga usluzi *bitstream* pristupa koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice

Ulaganjima u pristupnu mrežu, operatori polažu svjetlovodne kabele bliže krajnjem korisniku ili do krajnjeg korisnika, odnosno postojeću bakrenu paricu zamjenjuju djelomično ili u potpunosti svjetlovodnim kabelom, a kako bi krajnjim korisnicima ponudili kvalitetnije i inovativne usluge uz veće pristupne brzine, te smanjili operativne troškove.

Pristupne mreže nove generacije obuhvaćaju sljedeća tehnička rješenja, odnosno mrežne arhitekture:

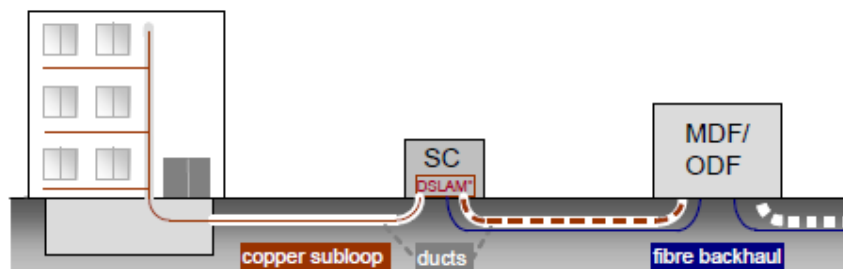
- koncept svjetlovodne niti do uličnog kabineta – *Fiber to the Cabinet* (FttCab) – kod kojeg se od krajnjeg korisnika do uličnog kabineta koristi bakrena parica, a od uličnog kabineta do glavnog razdjelnika svjetlovodni kabel;
- koncept svjetlovodne niti do zgrade – *Fiber to the Building* (FttB) – kod kojeg se od krajnjeg korisnika do distribucijske točke (instalacijski ormarić) unutar zgrade koristi bakrena parica, a od zgrade do glavnog razdjelnika svjetlovodni kabel;
- koncept svjetlovodne niti do stana – *Fiber to the Home* (FttH) – kod kojeg se postojeća bakrena parica u potpunosti zamjenjuje svjetlovodnim kabelom od glavnog razdjelnika operatora do krajnjeg korisnika.

Agencija je u nastavku razmatrala zamjenjivost usluge *bitstream* pristupa na temelju navedenih tehničkih rješenja u pristupnoj mreži i usluge *bitstream* pristupa koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice. S obzirom da se FttB rješenje smatra FttH rješenjem, iako se radi o hibridnom rješenju na temelju svjetlovodnog kabela i bakrene parice, isto će biti razmatrano u dijelu koje se odnosi na uslugu *bitstream* pristupa koja se temelji na FttH rješenju.

4.1.4.4.1 Usluga bitstream pristupa koja se temelji na FttCab rješenju

Ulaganjima u pristupnu infrastrukturu operatori mogu skraćivati bakrenu paricu na način da se ista zamjenjuje svjetlovodnim kabelom od glavnog razdjelnika do uličnog kabineta (FttCab - *Fiber to the Cabinet*) ili druge sabirne točke u nepokretnoj elektroničkoj komunikacijskoj mreži (vidi sliku 9.). Unutar uličnog kabineta ili neke druge sabirne točke pristupni operator postavlja DSLAM te putem VDSL tehnologije omogućava krajnjim korisnicima brži prijenos podataka u odnosu na prijenos podataka putem ADSL tehnologije i njezinih inačica.

Slika 9. FttCab rješenje

Izvor: ERG Opinion on Regulatory Principles of NGA, ERG (07) 16rev2

Napomena: SC – vanjski kabinet (eng. *street cabinet*)

S obzirom na ograničenja postojećih bakrenih parica, nemoguće je svim paricama u nekom kabelu pridijeliti neku DSL-tehnologiju jer bi u takvom scenariju međusobni štetni utjecaji (tzv. preslušavanja) između parica u kabelu bili preveliki i dodatno bi ograničili domet i kvalitetu prijenosa. Nadalje, zbog zasićenosti, svi korisnici nemaju istu kvalitetu usluge širokopolasnog pristupa internetu i IP televizije, te čak pojedine bakrene parice niti ne podržavaju navedene usluge. Slijedom navedenog, u narednom razdoblju za očekivati je da će operatori ulagati u pristupnu infrastrukturu, a sve s ciljem kako bi zadovoljili potrebe korisnika, odnosno kako bi ponudili široki opseg usluga kao što su prijenos višekanalnog HDTV-a (eng. *High Definition Television*), videa na zahtjev i videokonferencija, te usluga prijenosa govora putem internetskog protokola (VoIP).

S obzirom da je Agencija na maloprodajnoj razini utvrdila da se usluge širokopolasnog pristupa internetu putem VDSL tehnologije i usluge širokopolasnog pristupa internetu putem ADSL tehnologije mogu smatrati zamjenskim uslugama, potrebno je razmotriti smatraju li se usluga *bitstream* pristupa koja se temelji na FttCab rješenju i usluga *bitstream* pristupa koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice zamjenskim uslugama.

Prema europskoj praksi, bivši monopolisti ulažu u svoju pristupnu infrastrukturu na način da skraćuju duljinu bakrene parice do krajnjeg korisnika tako što na određenim lokacijama od glavnog razdjelnika do uličnog kabineta polažu svjetlovodni kabel, a kako bi krajnjim korisnicima koji imaju potrebe za većim pristupnim brzinama mogli pružati uslugu širokopolasnog pristupa internetu i pripadajućim sadržajima putem VDSL tehnologije. Agencija smatra da bi HT, sukladno europskoj praksi, u vremenskom razdoblju na koje se odnosi ova analiza, mogao pružati usluge putem VDSL tehnologije, te da iste neće biti bitno različite od usluga koje se pružaju putem ADSL tehnologije i njezinih inačica, osim u pogledu bolje kvalitete. Stoga se ove dvije usluge, a kako je i zaključeno na maloprodajnoj razini, mogu smatrati zamjenskim uslugama.

Dodatno, sukladno Eksplanatornom memorandumu⁵¹, razvoj tehnologije i nova ulaganja koja predstavljaju nadogradnju postojeće usluge ne znače nužno da te usluge ulaze u novo tržište. Nadalje, ako će nadograđena usluga zamijeniti postojeću, i to na način da će se postojeća usluga prestati nuditi na tržištu, tada nadograđeni ili novi proizvod treba uključiti u dimenziju tržišta.

Stoga se može zaključiti da modernizacija pristupne mreže na temelju gradnje uličnih kabineta i skraćivanja postojeće bakrene parice predstavlja nadogradnju pristupne mreže temeljene na bakrenoj parici. Iz navedenog proizlazi da usluga *bitstream* pristupa koja se temelji na FttCab rješenju ne predstavlja novo tržište, već ulazi u dimenziju usluga istog mjerodavnog tržišta u čiju dimenziju usluga ulazi i usluga *bitstream* pristupa koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice.

Iz ponašanja krajnjeg korisnika na maloprodajnoj razini proizlaze i zamjenske usluge usluzi *bitstream* pristupa koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice. S obzirom da će se putem usluge *bitstream* pristupa koja se temelji na FttCab rješenju pružati istovjetna usluga širokopojasnog pristupa internetu određenom krajnjem korisniku kao i putem usluge *bitstream* pristupa koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice, iz navedenog proizlazi da su navedene dvije veleprodajne usluge međusobno zamjenjive.

Slijedom svega navedenog, iako u Republici Hrvatskoj ne postoji veleprodajna usluga *bitstream* pristupa koja se temelji na FttCab rješenju putem koje bi operator mogao na maloprodajnoj razini pružati usluge širokopojasnog pristupa internetu putem VDSL tehnologije, Agencija smatra da se putem usluge *bitstream* pristupa koja se temelji na FttCab rješenju može pružati istovjetna usluga važećoj veleprodajnoj usluzi *bitstream* pristupa koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice. Drugim riječima, uzevši u obzir hipotetsko povećanje cijene važeće veleprodajne usluge, usluga *bitstream* pristupa koja se temelji na FttCab rješenju i usluga *bitstream* pristupa koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice smatraju se zamjenskim uslugama.

Nadalje, na temelju usluge *bitstream* pristupa na IP razini koja se temelji na FttCab rješenju moguće je ponuditi istovjetnu uslugu usluzi *bitstream* pristupa koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice na IP razini. Međutim, točka pristupa kod usluge *bitstream* pristupa na prvoj agregacijskoj točki (DSLAM/MSAN ili neka ekvivalentna točka pristupa, npr. Ethernet komutator) koja se temelji na FttCab rješenju nalazi se bliže krajnjem korisniku nego kod usluge *bitstream* pristupa na DSLAM-u koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice. S obzirom da operator ima veću kontrolu pri pružanju usluge širokopojasnog pristupa na maloprodajnoj razini što je točka pristupa bliža krajnjem korisniku, te je u mogućnosti još više diferencirati uslugu od one koju nudi bivši monopolist, Agencija smatra da bi operator korisnik usluge *bitstream* pristupa na IP razini, u slučaju hipotetskog povećanja cijene navedene usluge, bio spreman zamijeniti istu uslugom *bitstream* pristupa na DSLAM-u. Stoga, a kao i kod usluge *bitstream* pristupa na temelju ADSL tehnologije putem bakrene parice, Agencija smatra uslugu *bitstream* pristupa na DSLAM-u koja se temelji na FttCab rješenju zamjenskom uslugom usluzi *bitstream* pristupa na IP razini koja se temelji na FttCab rješenju.

Slijedom svega navedenog, uzevši u obzir tehnološku neutralnost, Agencija smatra uslugu *bitstream* pristupa na IP razini i uslugu *bitstream* pristupa na DSLAM-u zamjenskim

⁵¹ str. 18

uslugama, bez obzira temelje li se na FttCab rješenju ili na ADSL tehnologiji putem bakrene parice.

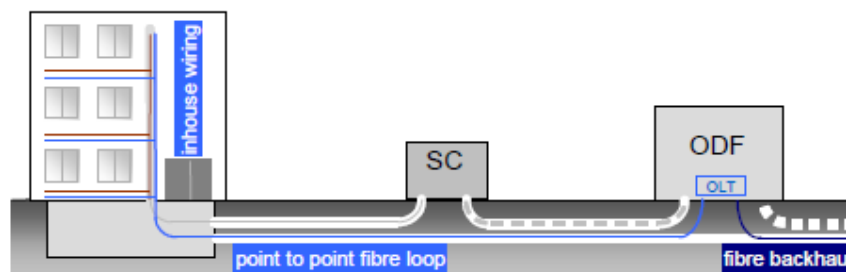
4.1.4.4.2 Usluga bitstream pristupa koja se temelji na FttH rješenju

Pored ulaganja u pristupnu infrastrukturu na način da zamjenjuju bakrenu paricu svjetlovodnim kabelom od glavnog razdjelnika do uličnog kabineta ili druge sabirne točke u nepokretnoj elektroničkoj komunikacijskoj mreži, operatori mogu u cijelosti zamijeniti bakrenu paricu od lokalne centrale do lokacije korisnika svjetlovodnim kabelom (FttH - *Fibre to the Home*).

Pristupnu mrežu utemeljenu na FttH rješenju moguće je realizirati na način:

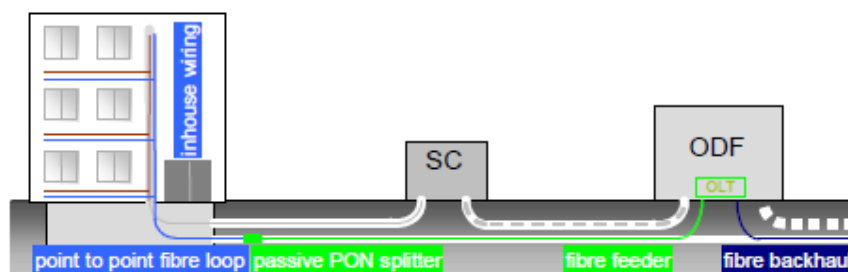
- poveznica od točke do točke (*point-to-point*), od kojih svaka izravno povezuje centralu i krajnjeg korisnika (vidi sliku 10.), te
- pasivne svjetlovodne mreže (PON) koja je strukturirana na način da signal na svjetlovodnoj niti bude razdijeljen na više niti, kao i obrnuto, da se više svjetlovodnih signala kombinira u jedno vlakno (vidi sliku 11.). Pritom se za dvosmjernu komunikaciju mogu koristiti dvije ili jedna nit. Ako je prijenos realiziran po jednoj niti, dolazni i odlazni signali se razlikuju u valnim duljinama.

Slika 10. FttH rješenje – poveznica od točke do točke (*point- to- point*)

Izvor: ERG Opinion on Regulatory Principles of NGA, ERG (07) 16rev2

Slika 11. FttH rješenje – PON arhitektura (*point- to-multipoint*)

Izvor: ERG Opinion on Regulatory Principles of NGA, ERG (07) 16rev2

U FttH rješenje ulazi i FttB rješenje, kod kojeg se svjetlovodni kabel povlači vrlo blizu krajnjem korisniku, do same zgrade, dok se od zgrade do krajnjeg korisnika koristi bakrena

parica. I u ovom slučaju moguće je koristiti *point-to-point* i *point-to-multipoint* rješenja, međutim unutar zgrade koriste se postojeće bakrene parice.

Kao što je u prethodnom poglavlju već i zaključeno, kako raste ponuda sadržaja za koji je potreban širokopojasni pristup internetu te uz sve veću potražnju za uslugom IP televizije, raste potražnje korisnika za većim kapacitetima, odnosno prijenosnim brzinama širokopojasnog pristupa internetu, ADSL sa svojim inačicama mogao bi se pokazati nedovoljno učinkovitim u situacijama u kojima je potreban istovremeni prijenos govorne telefonije, interaktivnog videa i brzih podatkovnih usluga između krajnjih korisnika i lokalne centrale. Slijedom navedenog, u narednom razdoblju je za očekivati da će operatori ulagati u pristupnu infrastrukturu, a sve s ciljem kako bi zadovoljili potrebe korisnika, odnosno kako bi bili u mogućnosti ponuditi široki opseg usluga kao što su prijenos višekanalnog HDTV-a (*High Definition Television*), videa na zahtjev i videokonferencija, te usluga prijenosa govora putem internetskog protokola (VoIP).

U slučaju da se operator odluči za navedeno bit će suočen sa značajnim ulaganjima, a koja u prvom redu ovise o stanju mreže operatora, ali i o razini konkurencije na maloprodajnoj razini. Troškovi modernizacije pristupne mreže i gradnje novih pristupnih mreža do krajnjih korisnika su značajni, međutim pristup nove generacije (u ovom slučaju FttH) do krajnjeg korisnika, operatoru koji je pristupio modernizaciji pristupne mreže, pruža mogućnost za velike i dugoročne uštede vezane za operativne troškove i što je još važnije platformu, odnosno osnovu za pružanje kvalitetnijih, inovativnih i potencijalno profitabilnijih usluga krajnjim korisnicima.

HT je dopisom od dana 13. veljače 2008. godine obavijestio Agenciju o pokretanju pilot projekta, a kojemu je s ciljem testiranja svjetlovodne pristupne infrastrukture i pripadajućih mrežnih rješenja, a kako bi se cit.: „...*pripremili uvjeti za komercijalnu ponudu iste široj korisničkoj populaciji na području Republike Hrvatske.*“ Iz navedenog je vidljivo da HT planira ulaganja u pristupnu mrežu s ciljem zamjene bakrenih parica svjetlovodnim kabelom.

S obzirom da svjetlovodno vlakno omogućuje veće prijenosne brzine od DSL tehnologija, što omogućuje pružanje usluge visoke kvalitete te podržava napredne IP aplikacije, kao što je primjerice HDTV, Agencija smatra da će usluge širokopojasnog pristupa internetu putem svjetlovodnih kabela imati značajan utjecaj na tržišno natjecanje na maloprodajnoj razini odnosno navedene usluge će biti zamjenjive s već postojećim uslugama temeljenim na ADSL tehnologiji iz razloga što će se na taj način zadovoljiti potreba korisnika za kvalitetnijim, bržim i inovativnim uslugama.

Iz ponašanja krajnjeg korisnika na maloprodajnoj razini proizlaze i zamjenske usluge usluzi *bitstream* pristupa koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice. S obzirom da se putem usluge *bitstream* pristupa koja se temelji na FttH rješenju može pružati istovjetna usluga širokopojasnog pristupa internetu određenom krajnjem korisniku kao i putem usluge *bitstream* pristupa koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice, iz navedenog proizlazi da su navedene dvije veleprodajne usluge međusobno zamjenjive.

Slijedom svega navedenog, iako u Republici Hrvatskoj ne postoji veleprodajna usluga *bitstream* pristupa koja se temelji na FttH rješenju putem koje bi operator mogao na maloprodajnoj razini pružati usluge širokopojasnog pristupa internetu putem svjetlovodnih kabela, Agencija smatra da se putem usluge *bitstream* pristupa koja se temelji na FttH rješenju može pružati istovjetna usluga važećoj veleprodajnoj usluzi *bitstream* pristupa koja se temelji

na ADSL tehnologiji putem bakrene parice. Drugim riječima, uzevši u obzir hipotetsko povećanje cijene važeće veleprodajne usluge, usluga *bitstream* pristupa koja se temelji na FttH rješenju i usluga *bitstream* pristupa koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice smatraju se zamjenskim uslugama.

Nadalje, na temelju usluge *bitstream* pristupa na IP razini koja se temelji na FttH/FttB rješenju moguće je ponuditi istovjetnu uslugu usluzi *bitstream* pristupa koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice na IP razini.

Isto tako, temeljem točke pristupa kod usluge *bitstream* pristupa na točki svjetlovodnog linijskog zaključenja (eng. *Optical Line Terminal - OLT*)⁵² koja se temelji na FttH rješenju moguće je ponuditi istovjetnu uslugu usluzi *bitstream* pristupa na DSLAM-u koja se temelji na ADSL tehnologiji putem bakrene parice. S obzirom da operator ima veću kontrolu pri pružanju usluge širokopojsnog pristupa na maloprodajnoj razini što je točka pristupa, odnosno preuzimanja prometa bliže krajnjem korisniku, Agencija smatra da bi operator korisnik usluge *bitstream* pristupa na IP razini, u slučaju hipotetskog povećanja cijene navedene usluge od 5 do 10%, bio spreman zamijeniti istu uslugom *bitstream* pristupa na točki bližoj krajnjem korisniku. Stoga, a kao i kod usluge *bitstream* pristupa na temelju ADSL tehnologije putem bakrene parice, Agencija smatra uslugu *bitstream* pristupa na OLT-u koja se temelji na FttH rješenju zamjenskom uslugom usluzi *bitstream* pristupa na IP razini koja se temelji na FttH rješenju.

Nadalje, Agencija je razmatrala je li točka pristupa kod usluge *bitstream* pristupa na prvoj agregacijskoj točki (DSLAM/MSAN ili neka ekvivalentna točka pristupa, npr. Ethernet komutator) koja se temelji na FttB rješenju zamjenska usluga usluzi *bitstream* pristupa na IP razini koja se temelji na FttB rješenju. S obzirom da operator ima veću kontrolu pri pružanju usluge širokopojsnog pristupa na maloprodajnoj razini što je točka pristupa bliža krajnjem korisniku, te je u mogućnosti još više diferencirati uslugu od one koju nudi bivši monopolist, Agencija smatra da bi operator korisnik usluge *bitstream* pristupa na IP razini, u slučaju hipotetskog povećanja cijene navedene usluge od 5 do 10%, bio spreman zamijeniti istu uslugom *bitstream* pristupa na DSLAM-u. Stoga, a kao i kod usluge *bitstream* pristupa na temelju ADSL tehnologije putem bakrene parice, Agencija smatra uslugu *bitstream* pristupa na DSLAM-u koja se temelji na FttB rješenju zamjenskom uslugom usluzi *bitstream* pristupa na IP razini koja se temelji na FttB rješenju.

Slijedom svega navedenog, uzevši u obzir tehnološku neutralnost, Agencija smatra uslugu *bitstream* pristupa na IP razini i uslugu *bitstream* pristupa na DSLAM-u, odnosno OLT-u zamjenskim uslugama, bez obzira temelje li se na FttH/FttB rješenju ili na ADSL tehnologiji putem bakrene parice.

4.1.4.5. Usluga izdvojenog pristupa lokalnoj petlji kao zamjenska usluga *bitstream* usluzi

Pored veleprodajne usluge *bitstream* pristupa, u Republici Hrvatskoj operatori mogu pružati uslugu širokopojsnog pristupa internetu krajnjim korisnicima na temelju izdvojenog pristupa lokalnoj petlji na temelju bakrene parice, prema uvjetima iz Standardne ponude za uslugu

⁵² ili neka točka ekvivalentna DSLAM-u

pristupa izdvojenom lokalnoj petlji HT-a, koja uključuje potpuni i dijeljeni izdvojeni pristup lokalnoj petlji.

Usluga izdvojenog pristupa lokalnoj petlji obuhvaća uslugu potpuno izdvojenog pristupa lokalnoj petlji te uslugu dijeljenog izdvojenog pristupa lokalnoj petlji, pri čemu ne dolazi do promjene vlasništva nad lokalnom petljom, a pruža se isključivo zajedno s uslugom kolokacije. Putem usluge potpuno izdvojenog pristupa lokalnoj petlji operatoru je omogućena uporaba cijeloga frekvencijskog spektra lokalne petlje (bakrene parice). S druge strane, usluga dijeljenog izdvojenog pristupa lokalnoj petlji operatoru omogućava samo uporabu širine pojasa frekvencijskog spektra iznad govornoga pojasa frekvencijskog spektra izdvojene lokalne petlje (bakrene parice), dok govorni pojas frekvencijskog spektra izdvojene lokalne petlje i dalje upotrebljava HT za pružanje javno dostupnih telefonskih usluga.

Prema Eksplanatornom memorandumu, veleprodajna usluga širokopojasnog pristupa, koja uključuje uslugu *bitstream* pristupa i veleprodajna usluga izdvojenog pristupa lokalnoj petlji, čine dva različita mjerodavna tržišta podložna prethodnoj regulaciji.⁵³ Operator koji koristi veleprodajnu uslugu širokopojasnog pristupa uglavnom neće smatrati uslugu izdvojenog pristupa lokalnoj petlji supstitutom iako putem veleprodajne usluge izdvojenog pristupa lokalnoj petlji može pružati istovrsnu uslugu na maloprodajnoj razini kao i putem veleprodajne usluge širokopojasnog pristupa. Naime, operator koji koristi veleprodajnu uslugu širokopojasnog pristupa da bi pružao uslugu širokopojasnog pristupa na maloprodajnoj razini, ne može bez znatnijih troškova preći na veleprodajnu uslugu izdvojenog pristupa lokalnoj petlji.

Usluga izdvojenog pristupa lokalnoj petlji daje operatoru veću fleksibilnost i kontrolu pri pružanju usluge krajnjem korisniku, s obzirom da operator upravlja DSLAM-om, te na taj način nudi krajnjem korisniku kompletnu uslugu, određuje tehničke i kvalitativne karakteristike usluge i pristupnu brzinu neovisno o maloprodajnoj ponudi bivšeg monopolista. Isto tako plan pridobivanja krajnjih korisnika putem usluge izdvojenog pristupa lokalnoj petlji ovisi o poslovnom planu novog operatora i zemljopisnim područjima u kojima želi omogućiti pružanje ADSL pristupa postavljanjem DSLAM-ova, za razliku od usluge *bitstream* pristupa gdje bivši monopolist određuje plan razvoja svoje mreže te na njega novi operator ne može utjecati.

Naime, operator koji koristi mrežu bivšeg monopolista putem različitih oblika *bitstream* pristupa ne može u potpunosti utjecati na tehničke i kvalitativne karakteristike usluge koju pruža krajnjem korisniku, kao u slučaju izdvajanja lokalne petlje. Što je operator bliži krajnjem korisniku, od točke gdje se odvija preprodaja do točke pristupa na DSLAM-u, može sve više utjecati na kvalitetu vlastite usluge.

Gledajući na primjeru postojeće veleprodajne usluge *bitstream* pristupa, novi operatori mogu s manjim ulaganjima pridobiti krajnje korisnike, ali putem navedene usluge ne mogu u potpunosti diferencirati usluge namijenjene krajnjim korisnicima. Operator putem *bitstream* usluge, može nuditi samo brzine jednake ili niže od pristupnih brzina koje bivši monopolist nudi na maloprodajnoj razini, a osim toga ne može ni utjecati na mogućnost pristupa krajnjem

⁵³ Prema preporuci iz Eksplanatornog memoranduma da se ta dva mjerodavna tržišta analiziraju zajedno, odnosno u isto vrijeme, Agencija je pokrenula postupak analize tržišta veleprodajnog tržišta širokopojasnog pristupa internetu u isto vrijeme kada i postupak analize tržišta veleprodajnog pristupa mrežnoj infrastrukturi (uključujući dijeljeni i potpuni pristup) na fiksnoj lokaciji, a što je predmet drugog dokumenta.

korisniku, što je vrlo važna činjenica stoga što plan razvoja mreže ovisi o bivšem monopolistu.

Prema tome, obzirom da nema cjelokupnu kontrolu nad pristupom krajnjem korisniku, operator putem usluge *bitstream* pristupa nije slobodan u potpunom personaliziranju usluge za svog krajnjeg korisnika, a što mu usluga izdvojenog pristupa lokalnoj petlji omogućava.

Slijedom navedenog, uzevši u obzir cjenovne i funkcionalne karakteristike veleprodajne usluge izdvojenog pristupa lokalnoj petlji, Agencija smatra da ista ne predstavlja zamjensku uslugu usluzi *bitstream* pristupa, a time ni dio istog mjerodavnog tržišta.

4.1.4.6. Izgradnja vlastite infrastrukture kao zamjenska usluga usluzi *bitstream* pristupa

U ovom dijelu razmatrana je mogućnost da operator radi hipotetskog povećanja cijena usluge *bitstream* pristupa počne graditi vlastitu pristupnu infrastrukturu.

Naime, gradnja vlastite pristupne mreže do krajnjeg korisnika iziskuje dugo razdoblje i velika ulaganja, od kojih je većina nenadoknativa. Glavni pokretač novih ulaganja u vlastitu pristupnu infrastrukturu je dovoljan broj i gustoća korisnika. Slijedom navedenog, jedino u situaciji postojanja ekonomije razmjera i gustoće, izgradnja vlastite pristupne infrastrukture bi bila odgovarajuća zamjenska usluga usluzi *bitstream* pristupa koju nudi bivši monopolist.

Dodatno, sukladno smjernicama Europske komisije, u situaciji gdje je korisnik usluge suočen sa znatnim troškovima prelaska kako bi zamijenio uslugu A uslugom B, te dvije usluge ne bi trebalo uključiti u isto tržište.

Slijedom navedenog, Agencija smatra da operator, radi hipotetskog povećanja cijena veleprodajne usluge *bitstream* pristupa neće biti potaknut graditi vlastitu pristupnu infrastrukturu, odnosno da gradnja vlastite pristupne mreže ne predstavlja zamjensku uslugu usluzi *bitstream* pristupa.

4.1.4.7. Usluga širokopoljarnog pristupa internetu za vlastite potrebe kao zamjenska usluga usluzi *bitstream* pristupa

S obzirom da se na maloprodajnoj razini usluge širokopoljarnog pristupa internetu koje se temelje na xDSL pristupu putem bakrene parice, pristupu putem kablinskih mreža te pristupu putem svjetlovodnih kabela smatraju zamjenskim uslugama, potrebno je utvrditi postoji li na maloprodajnoj razini dovoljan konkurentski pritisak od strane operatora koji navedenu uslugu pružaju putem vlastite ili unajmljene⁵⁴ pristupne infrastrukture, odnosno za vlastite potrebe (eng. *self supply*), na način da mogu utjecati na određivanje cijene usluge *bitstream* pristupa. U slučaju značajnog konkurentskog pritiska na maloprodajnoj razini, potrebno je u dimenziju usluga mjerodavnog tržišta, uključiti i uslugu širokopoljarnog pristupa internetu koju operatori pružaju za vlastite potrebe.

⁵⁴ putem usluge izdvojenog pristupa lokalnoj petlji

Naime, ukoliko bivši monopolist koji pruža veleprodajnu *bitstream* uslugu povisi cijenu iste, maloprodajna cijena usluge operatora koji pruža uslugu širokopojasnog pristupa internetu krajnjim korisnicima putem usluge *bitstream* pristupa bi se također trebala povećati iz razloga što će operatori, na neki način morati prebaciti povećanje veleprodajnih troškova na krajnje korisnike. Krajnji korisnici će se suočiti s povećanjem cijene maloprodajne usluge temeljene na usluzi *bitstream* pristupa te će početi koristiti one usluge koje se pružaju putem vlastite ili unajmljene pristupne infrastrukture koje su na maloprodajnoj razini zamjenske usluge, s obzirom da će cijene istih biti povoljnije.

Međutim, Agencija smatra da operatori koji pružaju uslugu širokopojasnog pristupa internetu za vlastite potrebe ne mogu konkurentskim pritiskom na maloprodajnoj razini utjecati na određivanje cijene usluge *bitstream* pristupa. Naime, ne postoji takav konkurentski pritisak koji bi onemogućio bivšeg monopolista u namjeri da, u odsustvu regulacije usluge *bitstream* pristupa, povisi cijenu usluge *bitstream* pristupa od 5 do 10%, s obzirom da operatori nemaju mogućnosti preći na uslugu nekog drugog operatora te najvjerojatnije, a kako bi zadržali krajnje korisnike, neće prevaliti višu cijenu veleprodajne usluge na cijenu usluge za krajnjeg korisnika.

Isto tako, Agencija smatra da u slučaju da operator i prevali navedeni porast cijene na krajnjeg korisnika, krajnji korisnici operatora koji koristi uslugu *bitstream* pristupa, većinom će zamijeniti uslugu tog operatora onom koju nudi HT, zbog šire rasprostranjenosti navedene usluge od one koje nude ostali operatori putem vlastite ili unajmljene pristupne infrastrukture. Međutim, i na područjima na kojima operatori pružaju uslugu širokopojasnog pristupa internetu za vlastite potrebe, ne postoji značajan konkurentski pritisak na maloprodajnoj razini, a što je vidljivo iz činjenice da HT na tim područjima nije primoran pružati uslugu po nižim cijenama nego u drugim područjima.

Slijedom navedenog, Agencija smatra da, u vremenskom razdoblju na koje se odnosi ova analiza, usluga širokopojasnog pristupa internetu koju drugi operatori, bez obzira na pristupnu infrastrukturu, pružaju za vlastite potrebe ne ulazi u dimenziju usluga mjerodavnog tržišta.

S druge strane, a zbog rasprostranjenosti mreže HT-a, potrebno je razmotriti utjecaj usluge ADSL pristupa putem bakrene parice koju HT pruža za vlastite potrebe. S obzirom da operatori koji koriste uslugu *bitstream* pristupa putem mreže bivšeg monopolista mogu pristupiti svim korisnicima gdje je HT-ova mreža spremna za širokopojasni pristup internetu, iz navedenog proizlazi da, svim krajnjim korisnicima operatora koji koristi uslugu *bitstream* pristupa, tu istu uslugu, bez znatnih dodatnih troškova, može ponuditi i HT. Stoga, a kao što je već i navedeno, u slučaju da operator koji koristi uslugu *bitstream* pristupa i prevali hipotetski porast cijene predmetne usluge na krajnjeg korisnika, njegovi krajnji korisnici će većinom zamijeniti uslugu onom koju nudi HT.

Slijedom svega navedenog, uslugu ADSL pristupa putem bakrene parice koju HT pruža za vlastite potrebe potrebno je uključiti u dimenziju usluga mjerodavnog tržišta.

4.1.5. Zamjenjivost ponude

Zamjenjivost na strani ponude se očituje u mogućnosti da drugi operatori, u vremenskom razdoblju na koje se odnosi ova analiza, kao posljedica hipotetskog povećanja cijena važeće

veleprodajne usluge *bitstream* pristupa na temelju bakrene parice, ponude istovjetnu uslugu toj veleprodajnoj usluzi, bez da se izlažu znatnijim dodatnim troškovima.

Agencija smatra da u slučaju hipotetskog povećanja cijene usluge *bitstream* pristupa HT-a niti jedan operator neće biti u mogućnosti, u vremenskom razdoblju na koje se odnosi ova analiza, replicirati mrežnu infrastrukturu HT-a kako bi pružao uslugu *bitstream* pristupa, radi visokih troškova izgradnje vlastite pristupne infrastrukture od kojih je većina nenadoknativa.

Nadalje, Agencija je razmatrala mogućnost da operator putem kabelske pristupne mreže počne nuditi uslugu istovjetnu usluzi *bitstream* pristupa. Sukladno Eksplanatornom memorandumu⁵⁵, praksa u dosadašnjim analizama tržišta je pokazala da, tamo gdje i postoji kabelska mreža zemljopisna rasprostranjenost iste je ograničena, te veleprodajni pristup tim mrežama ne predstavlja zamjensku uslugu veleprodajnim uslugama pristupa koje se temelje na DSL tehnologiji. Nadalje, operatori koji koriste uslugu veleprodajnog širokopojasnog pristupa na temelju DSL tehnologije, u slučaju hipotetskog povećanja cijene navedene usluge, radi značajnih troškova prelaska na uslugu veleprodajnog širokopojasnog pristupa putem kabelskih mreža, neće biti motivirani zamijeniti uslugu na temelju DSL tehnologije mogućom usporedivom uslugom veleprodajnog širokopojasnog pristupa putem kabelskih mreža. Slijedom navedenog, Agencija smatra da veleprodajni pristup putem kabelskih mreža, u vremenskom razdoblju na koje se odnosi ova analiza, ne ulazi u dimenziju usluga mjerodavnog tržišta.

Slijedom svega navedenog, Agencija smatra da u Republici Hrvatskoj na strani ponude ne postoji zamjenska usluga važećoj usluzi *bitstream* pristupa.

4.1.6. Zaključak o mjerodavnom tržištu u dimenziji usluga

Slijedom svega navedenog, Agencija je zaključila da mjerodavno tržište veleprodajnog širokopojasnog pristupa obuhvaća:

- uslugu *bitstream* pristupa koja podrazumijeva sljedeće točke preuzimanja prometa između operatora koji pruža uslugu i operatora koji koristi navedenu uslugu neovisno o tome radi li se o pristupnoj tehnologiji na temelju bakrene parice, na temelju hibridnog rješenja koje podrazumijeva i bakrenu paricu i svjetlovodni kabel ili na temelju svjetlovodnog kabela:
 - **točka pristupa na IP razini,**
 - **točka pristupa na Ethernet razini,**
 - **točka pristupa na DSLAM-u/OLT-u ili odgovarajućoj točki, te**
- uslugu ADSL pristupa putem bakrene parice koju HT pruža za vlastite potrebe.

⁵⁵ Str. 34

4.2. Mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji

Mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji obuhvaća sva područja u kojima određeni operatori pružaju usluge pod istim uvjetima, odnosno, sva područja u kojima postoje istovrsni uvjeti tržišnog natjecanja.

U skladu sa smjernicama i preporukama Europske komisije zemljopisna dimenzija mjerodavnog tržišta je većinom određena na osnovu pokrivenosti mrežom i postojanja jednakog pravnog i regulatornog okvira na određenom zemljopisnom području.

Slijedom svega navedenog, a na temelju provedene analize, Agencija smatra da je mjerodavno tržište veleprodajnog širokopojasnog pristupa u zemljopisnoj dimenziji u opsegu nacionalno, odnosno mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji čini cijeli teritorij Republike Hrvatske. Navedeni zaključak se temelji na činjenici da HT nudi važeću uslugu koja je dio mjerodavnog tržišta na cijelom teritoriju Republike Hrvatske, za sve operatore, pod istim uvjetima i cijenama. Isto tako, pravni i regulatorni okvir mjerodavan za predmetnu uslugu, odnosno pravni i regulatorni okvir vezan uz područje elektroničkih komunikacija, je isti na cijelom teritoriju Republike Hrvatske.

4.3. Stajalište nadležnog regulatornog tijela o određivanju mjerodavnog tržišta

Slijedom svega navedenog, Agencija je zaključila da mjerodavno tržište veleprodajnog širokopojasnog pristupa obuhvaća:

- uslugu *bitstream* pristupa koja podrazumijeva sljedeće točke preuzimanja prometa između operatora koji pruža uslugu i operatora koji koristi navedenu uslugu neovisno o tome radi li se o pristupnoj tehnologiji na temelju bakrene parice, na temelju hibridnog rješenja koje podrazumijeva i bakrenu paricu i svjetlovodni kabel ili na temelju svjetlovodnog kabela:
 - **točka pristupa na IP razini,**
 - **točka pristupa na Ethernet razini,**
 - **točka pristupa na DSLAM-u/OLT-u ili odgovarajućoj točki, te**
- uslugu ADSL pristupa putem bakrene parice koju HT pruža za vlastite potrebe, te

Nadalje, Agencija određuje da je mjerodavno tržište u zemljopisnoj dimenziji nacionalni teritorij Republike Hrvatske.

5. Cilj i predmet analize tržišta

U skladu s mjerilima iz ZEK-a, a u okviru analize tržišta, Agencija će ocijeniti djelotvornost tržišnog natjecanja na određenom mjerodavnom tržištu te procijeniti postoje li operatori sa značajnom tržišnom snagom na određenom mjerodavnom tržištu, o čemu će kasnije donijeti odgovarajuću odluku sukladno ZEK-u i mišljenju tijela nadležnog za zaštitu tržišnog natjecanja.

Smatra se da operator ima značajnu tržišnu snagu ako, pojedinačno ili zajedno s drugim operatorima, ima položaj koji odgovara vladajućem, što znači da se nalazi u takvom gospodarskom položaju koji mu omogućuje da se u značajnoj mjeri ponaša neovisno o konkurenciji, korisnicima usluga i potrošačima.

U svrhu procjene značajne tržišne snage operatora, Agencija će izračunati tržišni udjel na određenom mjerodavnom tržištu i tumačiti ga u skladu sa smjericama Europske komisije o mjerodavnim tržištima te mjerodavnom pravnom stečevinom Europske unije iz područja tržišnog natjecanja.

Nakon utvrđivanja i određivanja mjerodavnog tržišta, kao što je opisano u poglavljima 3. i 4. ovog dokumenta, Agencija će, sukladno prikupljenim podacima, a u skladu s mjerilima iz članka 55. ZEK-a procijeniti postoji li na navedenom tržištu operator sa značajnom tržišnom snagom koji se nalazi u takvom gospodarskom položaju koji mu omogućuje da se u značajnoj mjeri ponaša neovisno o konkurenciji, korisnicima usluga i potrošačima.

U procjenjivanju pojedinačne značajne tržišne snage operatora na mjerodavnom tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa, Agencija je primijenila sljedeća mjerila:

- tržišni udjel operatora na mjerodavnom tržištu,
- nadzor infrastrukture kod koje postoje velike zapreke razvoju infrastrukturne konkurencije,
- ekonomije razmjera,
- ekonomije opsega,
- nedostatak protutežne kupovne moći,
- stupanj vertikalne integracije.

5.1. Tržišni udjel operatora na mjerodavnom tržištu

Tržišni udjel operatora je mjerilo relativne veličine određenog operatora na tržištu, a izražava se kao postotni udjel operatora u ukupnom volumenu pruženih usluga i/ili prihoda ostvarenih na mjerodavnom tržištu u određenom vremenskom razdoblju.

U svrhu procjene značajne tržišne snage operatora, Agencija će izračunati tržišni udjel na određenom mjerodavnom tržištu i tumačiti ga u skladu sa smjernicama Europske komisije te mjerodavnom pravnom stečevinom Europske unije iz područja tržišnog natjecanja.

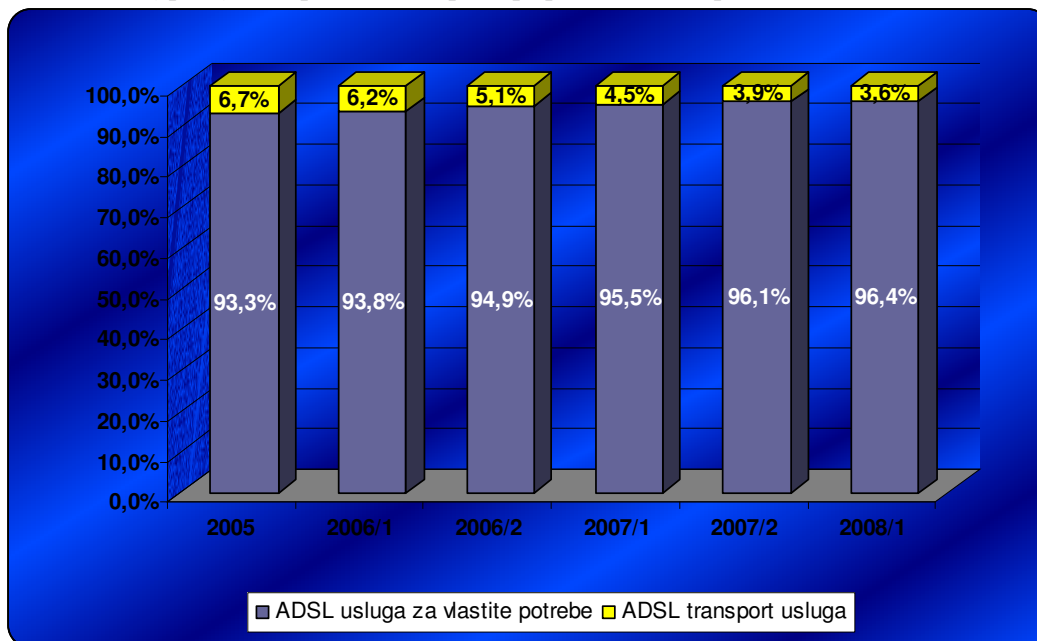
Iako, prema Smjernicama, visoki tržišni udjel nije dovoljan kriterij za određivanje operatora sa značajnom tržišnom snagom na mjerodavnom tržištu, malo je vjerojatno da će operator koji nema značajan tržišni udjel na određenom tržištu imati vladajući položaj. Stoga, operator čiji tržišni udjel nije veći od 25%, vjerojatno neće uživati vladajući položaj na odgovarajućem mjerodavnom tržištu. Sukladno praksi donošenja odluka od strane Europske komisije, u situaciji u kojoj operator ima tržišni udjel iznad 40%, sumnja se na postojanje pojedinačne značajne tržišne snage, iako Europska komisija sumnja na postojanje vladajućeg položaja i kod nižih tržišnih udjela. Nadalje, prema utvrđenoj sudskoj praksi, visoki tržišni udjel, koji premašuje 50%, je sam po sebi, osim u iznimnim okolnostima, dovoljan dokaz postojanja vladajućeg položaja.

Isto tako, pretpostavlja se da operator koji ima visoki tržišni udjel ima značajnu tržišnu snagu ukoliko je njegov tržišni udjel stabilan u određenom vremenskom razdoblju. Činjenica da se tržišni udjel operatora sa značajnom tržišnom snagom na određenom mjerodavnom tržištu postupno smanjuje, ukazuje da tržište postaje konkurentnije, što ne isključuje postojanje značajne tržišne snage na tom mjerodavnom tržištu. S druge strane, promjenjivi tržišni udjeli mogu ukazati na pomanjkanje tržišne snage na mjerodavnom tržištu.

U skladu s utvrđenom dimenzijom usluga i zemljopisnom dimenzijom mjerodavnog tržišta veleprodajnog širokopolasnog pristupa, te s obzirom da u promatranom razdoblju samo HT nudi uslugu *bitstream* pristupa, Agencija zaključuje da HT posjeduje 100% tržišnog udjela na mjerodavnom tržištu.

Slika 12. prikazuje postotni udjel ADSL usluge koju HT koristi za vlastite potrebe kao i postotni udjel ADSL transport usluge, odnosno usluge *bitstream* pristupa koju nudi ostalim operatorima. Iako se u navedenom razdoblju povećava broj priključaka koje HT nudi drugim operatorima, istovremeno se u značajnoj mjeri povećava i broj priključaka koje koristi za vlastite potrebe, tako da se iz grafikona može primjeriti da u promatranom razdoblju pada postotni udjel ADSL transport usluge, odnosno usluge *bitstream* pristupa koju HT nudi operatorima.

Slika 12. HT - broj priključaka putem ADSL pristupa putem bakrene parice

Izvor: Upitnik za tržište veleprodajnog širokopojasnog pristupa-HT

Napomena: u 2008/1 broj priključaka putem ADSL *transport* usluge se odnosi i na slučaj kada se uz ADSL *transport* uslugu koristi i usluga ADSL pristupa

5.2. Nadzor infrastrukture kod koje postoje velike zapreke infrastrukturne konkurencije

Kapitalna ulaganja potrebna za izgradnju i stavljanje u uporabu pristupne mrežne infrastrukture su izuzetno visoka i zahtijevaju detaljno razrađene poslovne planove i razumno vrijeme povrata uloženi sredstava. Ulazak na tržište zahtijeva od novih operatora značajna ulaganja i to većinom u obliku nenadoknadivih troškova, koje operatori neće moći nadoknaditi u slučaju tržišnog neuspjeha i izlaska s tržišta.

Kako bi izgradio pristupnu mrežu na temelju bakrene parice ili svjetlovodnog kabela do krajnjih korisnika, novi operator mora sam graditi pristupnu infrastrukturu do krajnjeg korisnika ili može koristiti pristupnu infrastrukturu drugog operatora. Gradnja vlastite pristupne infrastrukture je otežana ne samo zbog visokih i većinom nenadoknadivih troškova ulaganja zbog potrebe kopanja i povlačenja distributivne telekomunikacijske kanalizacije, već i radi nemogućnosti dobivanja potrebnih dozvola za izgradnju vlastite pristupne infrastrukture. Stoga, uzimajući u obzir zemljopisnu rasprostranjenost pristupne (mrežne) infrastrukture HT-a, te činjenicu da je ista izgrađivana tijekom dugog vremenskog razdoblja, odnosno u razdoblju kada je HT bio javno poduzeće kao i u sljedećem razdoblju kada je uživao ekskluzivna prava, repliciranje pristupne (mrežne) infrastrukture HT-a nije ekonomski opravdano.

Nadalje, HT raspolaže sa infrastrukturom koja omogućuje pristup preko bakrene parice do najvećeg broja krajnjih korisnika u Republici Hrvatskoj čak i na onim područjima gdje je pristup krajnjim korisnicima otežan. Nadalje, HT je na velikom broju lokacija glavnih razdjelnika postavio DSLAM-ove te je na takav način nadogrudio postojeći pristup preko bakrene parice pa uz javno dostupnu telefonsku uslugu omogućuje i širokopojasni prijenos

podataka. Novi operatori koriste uslugu pristupa izdvojenoj lokalnoj petlji kako bi pružili uslugu širokopojasnog pristupa internetu krajnjim korisnicima na maloprodajnoj razini, a tamo gdje to nije moguće koriste ADSL transport uslugu i uslugu ADSL pristupa. Stoga kao što je već navedeno, Agencija je mišljenja da ulazak na tržište veleprodaje širokopojasnog pristupa zahtijeva značajna ulaganja u izgradnju pristupne mreže i *backhaul* mrežnih kapaciteta a koji su uglavnom nenadoknadivi troškovi te predstavljaju ograničenje ulasku iz razloga što obeshrabruju potencijalne operatore u ulasku na navedeno mjerodavno tržište jer će izgradnja pristupne mreže biti ekonomski isplativa samo u onim područjima gdje se može očekivati široka gustoća i broj korisnika.

Nadalje, ulaganje u mreže nove generacije, odnosno povlačenje svjetlovodnih kabela unutar postojeće pristupne infrastrukture, ili do uličnog kabineta ili do lokacije krajnjeg korisnika, zauzima mali udjel u ukupnim troškovima gradnje pristupne infrastrukture, obzirom da troškovi kopanja zauzimaju oko 50-80% u ukupnim troškovima izgradnje pristupne infrastrukture. Stoga, Agencija smatra da će ulaganjima u pristupnu svjetlovodnu mrežu HT jačati svoj tržišni položaj, s obzirom da u većini slučajeva već ima izgrađenu pristupnu infrastrukturu unutar koje će povući pristupnu mrežu na temelju svjetlovodnog kabela, a što mu daje prednost nad novim operatorima. Nadalje, ulaganjima u pristupnu svjetlovodnu mrežu, HT može odrediti takvu arhitekturu mreže kojom će jačati svoj tržišni položaj, a što u konačnici može dovesti do ponovnog stvaranja tržišnog monopola.

Slijedom navedenog, Agencija smatra, kako u vremenu važenja ove analize, niti jedan operator neće moći replicirati mrežnu infrastrukturu HT-a i na taj način ugroziti njegov tržišni položaj na mjerodavnom tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa. Štoviše, na temelju nadzora infrastrukture, HT ulaganjima u svjetlovodnu pristupnu mrežu dodatno jača svoj tržišni položaj.

5.3. Ekonomije razmjera

Ekonomije razmjera (eng. *economies of scale*) se javljaju kada prosječni troškovi proizvodnje padaju s porastom izlaznih proizvoda, dakle prosječni se troškovi smanjuju s povećanjem obujma proizvodnje, pa poduzeće s velikim obujmom proizvodnje može pokriti troškove uz nižu cijenu nego što to mogu mala poduzeća. Mogućnost osiguravanja nižih troškova, a time i nižih cijena, predstavlja važan izvor konkurentske prednosti na tržištima gdje je konkurencija cijenama glavni oblik suparništva među poduzećima.

Iz navedenog slijedi da su ekonomije razmjera svojstvene za proizvodne procese koje karakteriziraju visoki fiksni troškovi, a što je karakteristika elektroničkih komunikacijskih tržišta. Naime, temeljem postojećih proizvodnih kapaciteta, odnosno postojeće infrastrukture, svaka dodatna jedinica usluge proizvedena je s nižim prosječnim fiksnim troškovima po jedinici usluge. HT ima dakle značajnu prednost nad drugim operatorima s gledišta ekonomije razmjera, s obzirom da može nuditi usluge sa znatno nižim troškovima od drugih operatora koji bi trebali izgraditi ili nadograditi postojeću mrežnu infrastrukturu. Stoga, potencijalni operatori koji bi htjeli pristupiti na tržište, zbog visokih troškova pružanja usluga, ne bi bili u mogućnosti ponuditi niže cijene od HT-a, a time bi i teže privukli kupce na tržištu.

5.4. Ekonomije opsega

Ekonomije opsega (eng. *economies of scope*) karakterizira smanjivanje prosječnih proizvodnih troškova koje se može postići ako poduzeće proizvodi određen broj usko povezanih proizvoda. Postoje ako su ukupni troškovi proizvodnje dvaju ili više proizvoda manji nego proizvodnja istih proizvoda u odvojenim pogonima ili poduzećima. Navedeno predstavlja ekonomiju ušteda na troškovima do kojih dolazi objedinjenim izvođenjem velikog broja različitih aktivnosti unutar iste tvrtke korištenjem zajedničkih *inputa* ili zajedničkim unapređivanjem proizvoda, ili pak njihovom zajedničkom distribucijom.

Ekonomije opsega se odnose na potencijalne prednosti operatora dobivene ponudom različitih proizvoda i usluga zajedno. HT je kroz godine razvio mrežu, te na cijelom teritoriju Republike Hrvatske, putem raširene distributivne mreže nudi širok spektar usluga velikom krugu korisnika. Iako većinom pruža javno dostupnu telefonsku uslugu, značajan je trend rasta korisnika kojima pruža širokopojasni pristup internetu u obliku MAXadsl usluge i IP televiziju u obliku MAXtv usluge. Svojom prisutnošću na velikom broju tržišta, HT koristi prednosti ekonomije opsega.

Sukladno tome, ostali operatori, da bi konkurirali HT-u na način da i sami uživaju koristi od ekonomija opsega, trebaju istovremeno ući na velik broj tržišta, što povećava njihove troškove ulaska koje neće biti u mogućnosti vratiti u trenutku kad odluče, ili budu prisiljeni, napustiti tržište.

Slijedom svega navedenog, postojanje ekonomija opsega može predstavljati zapreke ulasku operatorima koji tek ulaze ili namjeravaju ući na tržište.

5.5. Nedostatak protutežne kupovne moći

Protutežna moć kupca postoji kada operator korisnik određene veleprodajne usluge posjeduje takvu ekonomsku snagu koja mu daje mogućnost da u razumnom roku odgovori na povećanje cijena ili na prijetnju povećanja cijena te veleprodajne usluge, i to na način da tu uslugu počne kupovati od nekog drugog operatora. Što je veći udjel prihoda koje operator ostvaruje od pojedinog operatora korisnika veleprodajne usluge u ukupnim prihodima od te veleprodajne usluge, veća je pregovaračka moć i sposobnost nametanja vlastitih interesa operatora korisnika veleprodajne usluge te mogućnost ugrožavanja tržišnog položaja operatora koji nudi veleprodajnu uslugu.

Kao što je već navedeno, HT je jedini operator koji nudi uslugu veleprodajnog širokopojasnog pristupa. S obzirom da niti jedan drugi operator ne nudi istovjetnu uslugu, operatori koji koriste postojeću veleprodajnu uslugu nemaju odgovarajuću protutežnu kupovnu moć pomoću koje bi bili u mogućnosti poboljšati svoju pregovaračku poziciju, ozbiljnije kontrolirati cijene ili neke druge uvjete poslovanja te na taj način ugroziti tržišni položaj HT-a na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa.

5.6. Stupanj vertikalne integracije

Vertikalna integracija podrazumijeva operatora koji je prisutan na više različitih, vertikalno povezanih, veleprodajnih i maloprodajnih tržišta.

Vertikalna integracija se, sukladno Smjernicama Europske komisije, tretira kao zauzimanje tržišne moći. Takvo zauzimanje tržišne moći je pokušaj istiskivanja konkurencije sa potencijalno konkurentskog tržišta ili samo ometanje konkurencije pri ulasku na tržište.

HT je vertikalno integrirani operator koji djeluje i na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa gdje nudi uslugu *bitstream* pristupa na temelju bakrene parice, te na maloprodajnom tržištu širokopojasnog pristupa internetu gdje putem bakrene parice krajnjim korisnicima nudi uslugu širokopojasnog pristupa internetu. Također, na maloprodajnom tržištu širokopojasnog pristupa internetu djeluje i trgovačko društvo Iskon Internet d.d. koje je u stopostotnom vlasništvu HT-a. Na taj način, a uzimajući u obzir da HT raspolaže mrežnom infrastrukturom na cijelom području Republike Hrvatske, vertikalna integracija i kontrola nad infrastrukturom pružaju mu ključnu prednost u odnosu na druge operatore na maloprodajnom tržištu, a osobito u odnosu na one koji nude usluge na maloprodajnom tržištu na temelju veleprodajne usluge *bitstream* pristupa, te mu na veleprodajnom tržištu, u odsustvu regulacije, omogućavaju iskorištavanje značajne tržišne snage. Tako HT otežavanjem veleprodajnog pristupa može onemogućiti nove operatore pri pružanju konkurentne maloprodajne usluge što posljedično uzrokuje pad njihove prodaje i prihoda kao i slabljenje njihova tržišnog položaja. Nadalje, vertikalna integracija i kontrola nad infrastrukturom, u odsustvu regulacije, omogućile bi HT-u primjenjivanje diskriminacije cijenama i istiskivanje cijena. S obzirom na sve navedeno novi operatori su u ponudi svojih usluga ovisni o HT-u koji im omogućuje pristup do krajnjih korisnika.

Slijedom svega navedenog, visoki stupanj vertikalne integracije dodatno jača tržišnu poziciju HT-a.

5.7. Zaključak o procjeni postojanja operatora sa značajnom tržišnom snagom i ocjena djelotvornosti tržišnog natjecanja

Na temelju provedene analize, Agencija je utvrdila da na mjerodavnom tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa ne postoji djelotvorno tržišno natjecanje te da trgovačko društvo HT ima značajnu tržišnu snagu na tom mjerodavnom tržištu, odnosno da ima položaj koji odgovara vladajućem položaju, što znači da se nalazi u takvom gospodarskom položaju koji mu omogućuje da se u značajnoj mjeri ponaša neovisno o konkurenciji, korisnicima usluga i potrošačima.

Agencija je postojanje značajne tržišne snage trgovačkog društva HT utvrdila na temelju visokog tržišnog udjela koji je u promatranom razdoblju stabilan i iznosi 100%. Nadalje, Agencija je navedeni zaključak potkrijepila i ostalim mjerilima iz članka 55. ZEK-a kao što su nadzor infrastrukture kod koje postoje velike zapreke razvoju infrastrukturne konkurencije, ekonomije razmjera, ekonomije opsega, nedostatak protutežne kupovne moći te stupanj vertikalne integracije. Agencija smatra da analiza drugih mjerila nije potrebna, odnosno da bi druga mjerila, pored gore obrađenih, također dovela do zaključka da HT ima značajnu tržišnu snagu mjerodavnom tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa.

6. Prepreke razvoju tržišnog natjecanja

U ovom poglavlju će se obraditi sve moguće prepreke razvoju tržišnog natjecanja koje bi se na mjerodavnom tržištu ili mjerodavnim tržištima u odsustvu regulacije mogle pojaviti, a kako bi se najbolje moglo odrediti regulatorne obveze koje će najefikasnije ukloniti uočene prepreke, što bi trebalo dovesti do uklanjanja prepreka ulasku na tržište i razvoju konkurencije na tržištu, a s krajnjim ciljem očuvanja interesa krajnjih korisnika.

Sukladno članku 56. stavku 3. ZEK-a regulatorne obveze moraju se temeljiti na prirodi utvrđenog nedostatka na tržištu, te moraju biti razmjerne i opravdane s obzirom na regulatorna načela i ciljeve iz članka 5. ZEK-a.

Pod preprekama razvoju tržišnog natjecanja smatra se svako postupanje operatora sa značajnom tržišnom snagom koje je usmjereno na izbacivanje postojećih konkurenata s tržišta, sprečavanje ulaska na tržište novim konkurentima ili svako postupanje suprotno interesima krajnjih korisnika⁵⁶.

S obzirom da postupak određivanja regulatornih obveza, definiran novim regulatornim okvirom i ZEK-om, ne pretpostavlja da se iskorištavanje statusa značajne tržišne snage stvarno i dogodilo, svaka prepreka razvoju tržišnog natjecanja može biti promatrana kao moguća prepreka razvoju tržišnog natjecanja, odnosno ona za koju se može pretpostaviti da bi se pod određenim okolnostima mogla i dogoditi.

Iako moguće prepreke razvoju tržišnog natjecanja već proizlaze iz regulatorne prakse europskih zemalja, ne smatra se da se svaka od postojećih/već poznatih prepreka razvoju tržišnog natjecanja automatski pojavljuje na svakom tržištu i u svakoj situaciji. U navedenom i leži najveća razlika između starog regulatornog okvira i ZOT-a te novog regulatornog okvira i ZEK-a. Naime, starim zakonskim okvirom bilo je automatski određeno da su operatoru sa značajnom tržišnom snagom nametnute sve obveze definirane ZOT-om, a bez da se potreba za tim i dokazala. No, u skladu s gore u tekstu spomenutim člankom 56. stavkom 3. ZEK-a, regulatorno tijelo analizom treba u potpunosti prepoznati sve moguće prepreke razvoju tržišnog natjecanja da bi se na pojavljivanje istih u praksi moglo, određivanjem opravdane regulatorne obveze, preventivno djelovati. Slijedom svega navedenog, Agencija smatra da regulatorna intervencija, odnosno određivanje regulatornih obveza, uvijek treba biti utemeljena na specifičnim nacionalnim okolnostima, a koje su utvrđene procesom analize tržišta (određivanje tržišta i procjena djelotvornosti tržišnog natjecanja) iz poglavlja 4. i 5. ovog dokumenta.

U regulatornoj praksi su prepoznate tri osnovne vrste postupanja kojima se stvaraju prepreke razvoju tržišnog natjecanja i to kako slijedi:

1. prenošenje značajne tržišne snage operatora sa značajnom tržišnom snagom s tržišta na kojem ima značajnu tržišnu snagu na susjedno vertikalno ili horizontalno tržište;

⁵⁶ Citat iz Revised ERG Common Position on the approach to appropriate remedies in the ECNS regulatory framework; Final Version May 2006 (ERG (06) 33)

2. različita postupanja operatora sa značajnom tržišnom snagom koja može koristiti kako bi zadržao status značajne tržišne snage koji posjeduje na pojedinom tržištu (podizanje prepreka ulasku na određeno tržište) i
3. postupanja koja se mogu svesti pod pojam „tipično monopolističko ponašanje“ (eng. *textbook monopoly behaviour*“).

Prepreke razvoju tržišnog natjecanja se u svojoj definiciji odnose na: „...*svako postupanje operatora sa značajnom tržišnom snagom...*“, iz čega proizlazi da se prepoznavanje mogućih prepreka razvoju tržišnog natjecanja najviše odnosi na otkrivanje situacija u kojima bi se prepoznalo postupanja odnosno ponašanja operatora sa značajnom tržišnom snagom. Da bi se moglo preventivno djelovati na svako postupanje koje je u suprotnosti s razvojem djelotvornog tržišnog natjecanja i svako postupanje suprotno interesima krajnjih korisnika, regulatorne obveze moraju utjecati i regulirati postupke operatora sa značajnom tržišnom snagom. Stoga su regulatorne obveze, novim regulatornim okvirom i ZEK-om, usmjerene na sprečavanje određenog postupanja operatora. Sve navedeno ne znači da određeni problemi na nekom tržištu ne proizlaze i iz strukturalnih i regulatornih prepreka, a koje će u cijelom postupku određivanja regulatornih obveza također biti uzete u obzir.

Gore u tekstu su prepoznate tri osnovne vrste postupanja kojima se stvaraju prepreke razvoju tržišnog natjecanja. No isto tako, prepreke razvoju tržišnog natjecanja se mogu sagledati iz dva osnovna kuta/dimenzije i to:

- tržišne dimenzije i
- uzročno posljedične dimenzije.

6.1. Tržišna dimenzija prepreka razvoju tržišnog natjecanja

Promatrajući tržišnu dimenziju u regulatornoj praksi se prepoznaju četiri različita slučaja ovisno o razinama na kojima se događaju, i to kako slijedi:

6.1.1. Vertikalno prenošenje značajne tržišne snage

Vertikalno prenošenje značajne tržišne snage se odnosi na situaciju u kojoj je operator prisutan na više različitih tržišta, odnosno na veleprodajnom i srodnom vertikalno povezanom maloprodajnom tržištu⁵⁷. Operator sa značajnom tržišnom snagom na određenom veleprodajnom tržištu nudi određene veleprodajne usluge koje su neophodne za pružanje usluge na srodnom vertikalno povezanom maloprodajnom tržištu. Operator sa značajnom tržišnom snagom može, putem veleprodajne usluge, pokušati prebaciti tržišnu snagu s tržišta na kojem ima status značajne tržišne snage na potencijalno konkurentno maloprodajno tržište. Ako prenošenje značajne tržišne snage uspije, operator će imati značajnu tržišnu snagu na oba tržišta, veleprodajnom i maloprodajnom. U navedenoj dimenziji postoji 11 tipičnih postupanja operatora sa značajnom tržišnom snagom koja su prepoznata u regulatornoj praksi, a koja su definirana u poglavlju 6.3. ovog dokumenta.

⁵⁷ Operator sa značajnom tržišnom snagom može biti prisutan i na dva srodna vertikalno povezana veleprodajna tržišta

6.1.2. Horizontalno prenošenje značajne tržišne snage

Horizontalno prenošenje značajne tržišne snage se odnosi na situaciju u kojoj operator posluje na različitim tržištima koja nisu vertikalno povezana i ima status značajne tržišne snage na jednom od njih. Pod određenim okolnostima može pokušati prenijeti značajnu tržišnu snagu s jednog tržišta na kojem ima status značajne tržišne snage na drugo, potencijalno konkurentno tržište. Horizontalno prenošenje značajne tržišne snage može se dogoditi između maloprodajnih tržišta, veleprodajnih tržišta ili između veleprodajnog i, ne vertikalno povezanog, maloprodajnog tržišta. U navedenoj dimenziji postoji 2 tipična postupanja operatora sa značajnom tržišnom snagom koja su prepoznata u regulatornoj praksi, a koja su definirana u poglavlju 6.3. ovog dokumenta.

6.1.3. Značajna tržišna snaga na pojedinom/jednom tržištu

Navedeni slučaj se odnosi, kako na moguće veleprodajno, tako i na moguće određeno maloprodajno tržište. U ovom slučaju operator sa značajnom tržišnom snagom može raznim postupanjima pokušati podići prepreke ulasku na navedeno tržište kako bi zaštitio svoj položaj značajne tržišne snage ili može posegnuti za tipičnim monopolskim ponašanjem u svrhu očuvanja položaja značajne tržišne snage. Svi navedeni postupci u konačnici utječu na interese krajnjih korisnika. U navedenoj dimenziji postoji 10 tipičnih postupanja operatora sa značajnom tržišnom snagom koja su prepoznata u regulatornoj praksi, a koja su definirana u poglavlju 6.3. ovog dokumenta.

6.1.4. Završavanje (terminacija) poziva

Navedena dimenzija, iako sadrži i tipična postupanja koja su definirana u prva tri gore navedena slučaja, posebno je obrađena iz razloga što su terminacijska tržišta druge prirode od ostalih tržišta. Naime, terminacijska tržišta odnose se na situaciju dvostranog pristupa (eng. *two-way access*) u kojem dvije ili više mreža pružaju istu uslugu te se, kako bi krajnji korisnici mogli međusobno komunicirati, moraju međusobno povezati. U navedenoj situaciji različiti operatori pregovaraju o uvjetima međupovezivanja na veleprodajnoj razini. Nakon što dogovore veleprodajne uvjete međupovezivanja, postavljaju cijene na maloprodajnoj razini na kojoj mogu i ne moraju biti konkurenti (operatori pokretnih i nepokretnih mreža). Kao što je gore i navedeno, zbog specifičnosti terminacijskih tržišta, tipična postupanja, odnosno prepreke razvoju tržišnog natjecanja u ostalim gore spomenutim slučajevima, su posebno obrađena i u ovom slučaju. U navedenoj dimenziji postoji 4 tipična postupanja operatora sa značajnom tržišnom snagom koja su prepoznata u regulatornoj praksi, a koja su definirana u poglavlju 6.3. ovog dokumenta. No, isto tako neka druga postupanja odnosno prepreke razvoju tržišnog natjecanja definirana u prva tri slučaja su moguća i na terminacijskim tržištima.

6.2. Uzročno posljedična dimenzija prepreka razvoju tržišnog natjecanja

Druga dimenzija koju bi trebalo sagledati kod postupanja operatora odnosno mogućih prepreka razvoju tržišnog natjecanja je uzročno posljedična dimenzija. Naime, svaka prepreka razvoju tržišnog natjecanja odnosno određeno postupanje operatora sa značajnom tržišnom

snagom ima određeni cilj, odnosno svako postupanje je uzrok koji vodi do određene posljedice na tržištu, na postojeće i potencijalne konkurente ili krajnje korisnike.

Uzročno posljedična dimenzija je drugi način sagledavanja problematike prepreka razvoju tržišnog natjecanja, ali pomaže u dinamičkom, vremenskom shvaćanju posljedica određenih prepreka razvoju tržišnog natjecanja, odnosno, postupanja operatora sa značajnom tržišnom snagom.

Promatrajući uzročno posljedičnu dimenziju u regulatornoj praksi se prepoznaju sljedeći elementi:

- a) **Strateške varijable:** cijena, kvaliteta, vrijeme, informacije, itd.
- b) **Postupanje:** cjenovna diskriminacija, diskriminacija kvalitetom, taktike odgađanja, skrivanje/uskraćivanje informacija, itd.
- c) **Posljedice:** podizanje troškova izravnih konkurenata, smanjivanje prodaje izravnih konkurenata, istiskivanje cijene, sprječavanje ulaska/izlazak s tržišta (eng. *foreclosure*)

6.3. Pregled prepreka razvoju tržišnog natjecanja prepoznatih u europskoj praksi

Kao što je gore u tekstu i navedeno prepreke razvoju tržišnog natjecanja predstavljaju određena postupanja operatora sa značajnom tržišnom snagom.

Prema dokumentu ERG (06) 33 u europskoj regulatornoj praksi postoji 27 uobičajenih prepreka razvoju tržišnog natjecanja koje su prepoznate u praksi. Većina prepreka je bazirana na iskustvima regulatornih tijela i pokazuje stvarne situacije u sektoru elektroničkih komunikacija, no isto tako regulatorno tijelo ništa ne sprječava da prepozna moguće prepreke razvoju tržišnog natjecanja izvan zadanog okvira, a koje su specifične za određenu državu ili određeno tržište.

Imajući na umu obrađeno u prijašnjem poglavlju odnosno tržišnu i uzročno posljedičnu dimenziju prepreka razvoju tržišnog natjecanja odnosno postupanja operatora, u nastavku se nalazi lista od 27 uobičajenih prepreka razvoju tržišnog natjecanja koje su prepoznate u praksi. U navedenoj listi je sadržana i tržišna i uzročno posljedična dimenzija u dijelu u kojem se spominju strateške varijable i postupanje operatora.

Uobičajene prepreke razvoju tržišnog natjecanja prema tržišnoj dimenziji i postupanjima operatora su kako slijedi:

Vertikalno prenošenje značajne tržišne snage

- odbijanje dogovora/uskraćivanje pristupa
- diskriminirajuće korištenje informacija ili uskraćivanje informacija
- taktike odgađanja
- grupiranje/vezanje usluga
- nerazumni/neopravdani zahtjevi
- diskriminacija kakvoćom usluge
- strateški dizajn proizvoda
- neopravdano korištenje informacija o konkurentima

- diskriminacija na cjenovnoj osnovi
- unakrsno subvencioniranje
- predatorske cijene

Horizontalno prenošenje značajne tržišne snage

- grupiranje/vezanje usluga
- unakrsno subvencioniranje

Značajna tržišna snaga na jednom tržištu

- strateški dizajn proizvoda koji podiže troškove prelaska korisnika
- uvjeti ugovora koji podižu troškove prelaska korisnika
- ekskluzivni dogovor(i)
- prekomjerna ulaganja
- predatorske cijene
- previsoke cijene
- diskriminacija na cjenovnoj osnovi
- nedostatna ulaganja
- previsoki troškovi/neefikasnost
- niska kakvoća usluge

Završavanje (terminacija) poziva

- prešutni sporazum(i)
- previsoke cijene
- diskriminacija na cjenovnoj osnovi
- odbijanje dogovora/uskraćivanje međupovezivanja

Kako bi regulatorno tijelo bilo u mogućnosti izabrati regulatorne obveze koje će najbolje riješiti prepoznate prepreke razvoju tržišnog natjecanja na mjerodavnom tržištu/tržištima, osnovno je utvrditi uzrok odnosno izvor značajne tržišne snage operatora. Naime, prema mišljenju Agencije, uzrok odnosno izvor značajne tržišne snage operatora ukazuje na postojanje određenih prepreka razvoju tržišnog natjecanja u odsustvu regulacije.

Pravodobnom reakcijom i dobro određenim regulatornim obvezama, regulatorno tijelo može utjecati na sprječavanje prenošenja značajne tržišne snage na susjedna tržišta i podizanje prepreka ulasku na tržište, a čime će izravno pomoći ulasku na tržište i razvoju konkurencije na tržištu. Na tržištima gdje je ulazak na tržište novih operatora malo vjerojatan i gdje tržišna snaga ostaje/odolijeva zbog prednosti prvog ulaska⁵⁸, regulatorno tijelo mora zaštititi korisnike od postupanje suprotno interesima krajnjih korisnika i neefikasnosti operatora sa značajnom tržišnom snagom.

Iz svega navedenog proizlazi da bi se za odabiranje prave regulatorne obveze i prepoznavanje korijena problema trebalo sagledati ukupnu sliku na tržištima i utvrditi izvor značajne tržišne snage operatora uz definiranje mogućih strukturalnih i regulatornih prepreka, a što je, kako je gore u tekstu i navedeno, utvrđeno procesom analize tržišta (utvrđivanje tržišta i procjena djelotvornosti tržišnog natjecanja).

⁵⁸ (eng. *First mover advantage*)

6.4. Prepreke razvoju tržišnog natjecanja na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa

Agencija će u procesu prepoznavanja mogućih prepreka razvoju tržišnog natjecanja na mjerodavnom tržištu uzeti u obzir sve moguće prepreke već određene europskom praksom, a koje su u odsustvu regulacije na mjerodavnom tržištu i moguće, detaljno ih obrazložiti te na osnovu ovog poglavlja u poglavlju 7. ovog dokumenta odrediti regulatorne obveze koje će, u skladu s principima prethodne regulacije, najbolje riješiti navedene probleme na tržištu i biti u skladu s člankom 56. stavkom 3. ZEK-a.

Slijedom navedenog u ovom poglavlju, a temeljem definicije tržišta i procjene djelotvornosti tržišnog natjecanja te određivanja operatora sa značajnom tržišnom snagom, uzimajući u obzir kriterije koji su dokazali postojanje značajne tržišne snage, Agencija smatra da su u odsustvu regulacije moguće prepreke razvoju tržišnog natjecanja na mjerodavnom tržištu koje se odnose na vertikalno prenošenje značajne tržišne snage.

Prema dokumentu ERG (06) 33 postoje tri strategije vertikalnog prenošenja značajne tržišne snage:

- odbijanje dogovora/uskraćivanje pristupa
- prenošenje značajne tržišne snage na osnovama nevezanim uz cijene
- prenošenje značajne tržišne snage na osnovama vezanim uz cijene

Stoga je Agencija i podijelila prepreke razvoju tržišnog natjecanja na mjerodavnom tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa sukladno gore navedenoj podjeli, te je svaka prepreka razvoju tržišnog natjecanja, za koju Agencija smatra da je moguća u odsustvu regulacije, posebno obrađena u sljedećim poglavljima.

Agencija smatra da postoje dvije vrste prepreka razvoju tržišnog natjecanja: prepreke razvoju tržišnog natjecanja koje su se već dogodile u praksi na tržištima definiranim ZOT-om i prepreke razvoju tržišnog natjecanja koje bi se, na mjerodavnom tržištu obrađenom ovim dokumentom, u odsustvu regulacije, mogle dogoditi, odnosno prepreke koje bi se mogle pojaviti u slučaju da Agencija ne regulira tržište na kojem postoje operatori sa značajnom tržišnom snagom. Prilikom određivanja regulatornih obveza, a u skladu s dokumentom ERG (06) 33, Agencija nije radila razliku između gore navedenih prepreka te je u skladu s time i određivala regulatorne obveze. Drugim riječima, za određivanje regulatornih obveza nije bitno je li se određena prepreka dogodila u praksi ili je Agencija predvidjela mogućnost pojavljivanja određene prepreke u budućnosti.

6.4.1. Odbijanje dogovora/uskraćivanje pristupa

U europskoj sudskoj praksi odbijanje dogovora se ne odnosi samo na situaciju u kojoj operator sa značajnom tržišnom snagom u potpunosti odbija pružiti/ponuditi veleprodajnu uslugu, nego i na situaciju u kojoj je operator sa značajnom tržišnom snagom spreman ponuditi uslugu, ali pod nerazumnim/neopravdanim uvjetima⁵⁹. U ovom dijelu je obrađeno samo potpuno odbijanje dogovora ili uskraćivanje pristupa, dok je odbijanje pregovora pod razumnim uvjetima obrađeno pod ostalim preprekama razvoju tržišnog natjecanja kao što su neopravdani zahtjevi, previsoke cijene, itd.

⁵⁹ Dokument ERG-a, ERG (06) 33

Operator sa značajnom tržišnom snagom na određenom veleprodajnom tržištu može prenijeti svoju tržišnu snagu na maloprodajnu razinu na način da odbije dogovor ili uskrati pristup operatorima koji se na maloprodajnoj razini natječu s njegovim maloprodajnim dijelom ili povezanim društvima. Takvo ponašanje posebice predstavlja prepreke razvoju tržišnog natjecanja u slučajevima kada operator sa značajnom tržišnom snagom na veleprodajnoj razini pruža uslugu koja je neophodna drugim operatorima pri pružanju usluga krajnjim korisnicima na povezanom maloprodajnom tržištu.

Agencija smatra da bi, u odsustvu regulacije, operator sa značajnom tržišnom snagom na tržištu veleprodajnog širokopojsnog pristupa mogao imati, u svrhu prenošenja svoje tržišne snage na maloprodajnu razinu, snažan poticaj uskratiti pristup svojoj mreži te odbiti pregovore s postojećim ili potencijalnim konkurentima, koji tu veleprodajnu uslugu koriste kako bi nudili usluge na povezanom maloprodajnom tržištu. Naime, vertikalno integrirani operator sa značajnom tržišnom snagom na navedenom mjerodavnom tržištu može uskratiti uslugu *bitstream* pristupa, a što bi dovelo do pada tržišnog udjela na maloprodajnom tržištu postojećih operatora koji na temelju veleprodajne usluge operatora sa značajnom tržišnom snagom nude usluge na maloprodajnom tržištu te spriječilo ulazak novih operatora.

Kako je Agencija u poglavlju 5.7. ovog dokumenta utvrdila da je u Republici Hrvatskoj HT operator sa značajnom tržišnom snagom na mjerodavnom tržištu te da je vertikalno integrirani operator, Agencija smatra da bi HT, u odsustvu regulacije, mogao imati interes da operatorima ne ponudi veleprodajnu uslugu *bitstream* pristupa⁶⁰ kao i povezanim sadržajima pod razumnim uvjetima, ili da čak uopće ne ponudi uslugu *bitstream* pristupa.

Na taj način, bi bio u mogućnosti prenijeti svoju značajnu tržišnu snagu na povezano maloprodajno tržište, a što bi dovelo do jačanja tržišne pozicije HT-a na maloprodajnoj razini, s obzirom da operatori koji trenutno koriste uslugu *bitstream* pristupa na temelju bakrene parice ne bi mogli konkurirati HT-u pri pružanju usluge širokopojsnog pristupa internetu i konvergentnih usluga (npr. VOIP, IPTV, VoD), budući da, a kao što je već navedeno u poglavlju 5.2. ovog dokumenta, nije moguće, u vremenskom razdoblju na koje se odnosi ova analiza, replicirati pristupnu mrežu HT-a. Isto tako, sva ulaganja operatora u *bitstream* pristup bila bi izgubljena, a što bi negativno utjecalo na operatore korisnike navedene veleprodajne usluge i time ih natjeralo da napuste tržište, a što bi kao posljedicu imalo negativan učinak na tržišno natjecanje.

Nadalje, u odsustvu regulacije mreža nove generacije, HT bi mogao odbiti pružati uslugu *bitstream* pristupa na temelju FttCab koncepta ili FttH koncepta, a što bi dovelo do jačanja tržišnog položaja HT-a na maloprodajnoj razini pružanja usluge širokopojsnog pristupa internetu, te bi moglo rezultirati izlaskom drugih operatora s tržišta i ponovnim monopolom HT-a.

Isto tako, u odsustvu regulacije, HT ne bi imao interesa ponuditi operatorima točke pristupa na različitim razinama mreže (IP, Ethernet, DSLAM/OLT ili neka druga odgovarajuća točka), a putem kojim bi operatori, ovisno o točki pristupa, mogli pružati usluge različitih tehničkih karakteristika i kakvoće od usluga koje pruža maloprodajni dio HT-a.

Slijedom navedenog, u odsustvu regulacije usluge *bitstream* pristupa neovisno o primijenjenoj tehnologiji i točki pristupa, postojeći i potencijalni konkurenti ne bi mogli pružati usluge

⁶⁰ Usluga *bitstream* pristupa obuhvaćena definicijom tržišta u poglavlju 4.3. ovog dokumenta.

širokopojasnog pristupa internetu i konvergentne usluge na maloprodajnoj razini. Naime, Agencija smatra kako postojeći i potencijalni konkurenti nemaju dovoljnu pregovaračku moć kako bi natjerali HT da pruža pristup pod razumnim komercijalnim uvjetima, pa čak da uopće pruža uslugu *bitstream* pristupa, a što bi onemogućilo operatore da se natječu s maloprodajnim dijelom HT-a i njegovim povezanim društvima te ih primoralo napustiti tržište.

Zaključno, potrebno je naglasiti da, u slučaju kada operatori ne bi bili u mogućnosti ponuditi na maloprodajnoj razini uslugu na temelju usluge *bitstream* pristupa, navedeno bi negativno utjecalo i na krajnje korisnike koji više ne bi imali različite mogućnosti izbora u smislu cijene, kvalitete i usluga koje im se nude.

6.4.2. Prenosjenje značajne tržišne snage na osnovama nevezanim uz cijene

6.4.2.1. Diskriminirajuće korištenje informacija ili uskraćivanje informacija

U ovom dijelu je obrađena prepreka tržišnom natjecanju koja predstavlja situaciju u kojoj operator sa značajnom tržišnom snagom na veleprodajnom tržištu pruža informacije važne za pružanje usluga na maloprodajnom tržištu svome maloprodajnom dijelu ili povezanim društvima, a iste ne pruža operatorima koji koriste ili namjeravaju koristiti veleprodajnu uslugu operatora sa značajnom tržišnom snagom, a temeljem koje na maloprodajnoj razini pružaju/žele pružati usluge konkurentne uslugama koje pruža njegov maloprodajni dio, odnosno povezana društva. Isto tako, navedena se prepreka odnosi na situaciju u kojoj operator sa značajnom tržišnom snagom odbija pružati i neke druge informacije važne za korištenje veleprodajne usluge. Takvim ponašanjem, operator sa značajnom tržišnom snagom prenosi svoj vladajući položaj na maloprodajnu razinu, na način da dovodi operatore korisnike veleprodajne usluge u nepovoljan položaj u odnosu na vlastiti maloprodajni dio, odnosno povezana društva.

Agencija smatra da bi HT, kao operator sa značajnom tržišnom snagom na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa i vertikalno integrirani operator, u odsustvu regulacije, operatorima koji koriste ili namjeravaju koristiti veleprodajnu uslugu *bitstream* pristupa mogao uskratiti važne informacije, na način da istima ne bi pružao jednako detaljne informacije kao i svom maloprodajnom dijelu ili povezanim društvima, i/ili potrebne informacije ne bi pružao u vremenu u kojem bi operator korisnik navedene veleprodajne usluge mogao reagirati na maloprodajnoj razini i konkurirati njegovom maloprodajnom dijelu koji raspolaže potrebnom informacijom.

Nadalje, ulaganjima u mreže nove generacije, dolazi do otvaranja novih pristupnih točaka, te Agencija smatra da bi HT mogao, u odsustvu regulacije, svojim postojećim i potencijalnim konkurentima uskratiti detaljne i pravodobne informacije o planiranim promjenama u mreži, a što bi negativno utjecalo na poslovne planove i ulaganja tih operatora, s obzirom da ne bi mogli pravovremeno ocijeniti utjecaj takvih promjena i razmotriti različite mogućnosti ulaganja u vlastitu mrežu, te pravovremeno reagirati na maloprodajnoj razini. Na taj način, HT bi mogao iskoristiti prednosti prvog ulaska, te dovesti vlastiti maloprodajni dio i povezana društva u povoljniji položaj na povezanom maloprodajnom tržištu od postojećih i potencijalnih konkurenata, odnosno prenijeti svoju značajnu tržišnu snagu na povezano maloprodajno tržište, a što za posljedicu ima jačanje tržišnog položaja HT-a te nepovoljan utjecaj na učinkovito tržišno natjecanje na maloprodajnoj razini.

6.4.2.2. Taktike odgađanja

Primjenom taktika odgađanja operator sa značajnom tržišnom snagom ne odbija pružati određenu veleprodajnu uslugu, već istu pruža drugim operatorima u roku duljem od onog u kojem tu istu uslugu pruža vlastitom maloprodajnom dijelu ili povezanim društvima, te na taj način dovodi postojeće i potencijalne konkurente u neravnopravan položaj na povezanoj maloprodajnoj razini. Navedene taktike se očituju u odugovlačenju pregovora o pružanju veleprodajne usluge ili neistinim navođenjem određenih tehničkih problema pri pružanju iste.

Agencija smatra da bi HT, kao operator sa značajnom tržišnom snagom na tržištu veleprodajnog širokopojasnog te ujedno i vertikalno integrirani operator, u odsustvu regulacije, bio u mogućnosti pružiti mjerodavnu veleprodajnu uslugu postojećim i potencijalnim konkurentima na povezanoj maloprodajnoj razini u rokovima duljim od onih u kojima tu istu uslugu pruža vlastitom maloprodajnom dijelu ili povezanim društvima.

Takvim ponašanjem bi HT bio u mogućnosti jačati svoj tržišni položaj pri pružanju širokopojasnog pristupa internetu i konvergentnih usluga na maloprodajnoj razini, s obzirom da je maloprodajni dio ili povezano društvo HT-a u mogućnosti ponuditi krajnjim korisnicima uslugu širokopojasnog pristupa internetu i povezane usluge u kraćem roku, u usporedbi s operatorima na koje utječe ponašanje HT-a na veleprodajnoj razini, s obzirom da je tim operatorima mjerodavna veleprodajna usluga neophodna za pružanje usluga na maloprodajnoj razini. Nadalje, primjenom taktika odgađanja na mjerodavnom veleprodajnom tržištu, HT je u mogućnosti što dulje održavati svoju tržišnu poziciju na povezanom maloprodajnom tržištu, odnosno pri pružanju usluga širokopojasnog pristupa internetu i konvergentnih usluga.

Isto tako, razvojem mreža nove generacije i zamjenom bakrene parice u potpunosti ili djelomično svjetlovodnim kabelom, HT bi mogao, u odsustvu regulacije, primjenjivati taktike odgađanja na način da neće pružiti veleprodajnu uslugu *bitstream* pristupa koja će se temeljiti na naprednim tehničkim rješenjima, dok će u isto vrijeme na temelju tih tehničkih rješenja na maloprodajnoj razini nuditi kvalitetnije usluge, a koje će zapravo predstavljati istovrsne usluge uslugama koje se trenutno nude na temelju bakrene parice. Na taj način, HT bi mogao biti u mogućnosti na maloprodajnoj razini, do uvođenja odgovarajućih veleprodajnih usluga, koristiti prednosti prvog ulaska tako što bi jedini bio u mogućnosti širem broju korisnika nuditi naprednije usluge bolje kakvoće, te će na taj način prenijeti značajnu tržišnu snagu s mjerodavnog veleprodajnog tržišta na povezano maloprodajno tržište. Takvim ponašanjem, HT bi jačao svoj tržišni položaj na povezanom maloprodajnom tržištu, a što u krajnjem slučaju može dovesti i do ponovne uspostave monopola.

6.4.2.3. Neopravdani zahtjevi

Neopravdani zahtjevi predstavljaju sve uvjete u ugovoru o pružanju određene veleprodajne usluge, a koji nisu neophodni za pružanje iste. Takvi zahtjevi neopravdano povećavaju troškove i oduzimaju vrijeme postojećih i potencijalnih konkurenata koji koriste navedenu veleprodajnu uslugu kako bi pružali usluge na povezanoj maloprodajnoj razini, a na kojoj se natječu s maloprodajnim dijelom ili povezanim društvom operatora sa značajnom tržišnom snagom. Operator sa značajnom tržišnom snagom bi mogao, u odsustvu regulacije, koristiti razne oblike neopravdanih zahtjeva kojima bi mogao utjecati na poslovne odluke i troškove postojećih i potencijalnih konkurenata.

Agencija smatra da bi HT, kao operator sa značajnom tržišnom snagom na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa i vertikalno integrirani operator, u odsustvu regulacije, operatorima koji koriste ili namjeravaju koristiti mjerodavnu veleprodajnu uslugu HT za pružanje usluga na maloprodajnoj razini gdje se natječu sa HT-ovim maloprodajnim dijelom i njegovim povezanim društvima, mogao nametnuti razne oblike neopravdanih instrumenata osiguranja plaćanja, s obzirom na uvjete i iznos, te bi mogao neopravdano poticati korištenje skupljih tehnologija za pružanje veleprodajne usluge, sve u svrhu povećanja troškova postojećih i potencijalnih konkurenata, a što bi dovelo do prenošenja značajne tržišne snage HT-a na povezano maloprodajno tržište.

Isto tako, HT bi mogao tražiti informacije potrebne za pružanje veleprodajne usluge, kao što su npr. informacije o ciljanim krajnjim korisnicima, iznad razine koja je potrebna, odnosno ekonomski i tehnički opravdana pri pružanju veleprodajne usluge. Takve informacije o krajnjim korisnicima, HT bi mogao iskoristiti kako bi za tog istog krajnjeg korisnika mogao kreirati uslugu koja bi odgovarala tom krajnjem korisniku s ciljem da pridobije istog, a što bi opet dovelo do prenošenja značajne tržišne snage i jačanja tržišnog položaja HT-a na povezanom maloprodajnom tržištu.

6.4.2.4. Neopravdano korištenje informacija o konkurentima

U ovom slučaju riječ je o svim mogućim postupcima operatora sa značajnom tržišnom snagom u kojima koristi podatke koje mu u okviru pružanja veleprodajnih usluga daju postojeći ili potencijalni konkurenti na veleprodajnoj i maloprodajnoj razini i korištenje istih kako bi se povećalo troškove konkurenata ili smanjila zarada na vertikalno povezanom veleprodajnom i maloprodajnom tržištu.

U odsustvu regulacije HT bi mogao zatražiti određene informacije od potencijalnih i sadašnjih konkurenata, a koje bi mogao koristiti za potrebe svog maloprodajnog dijela ili potrebe povezanih društava i to na način da pripremi posebne uvjete za pojedine krajnje korisnike kako bi ih motivirao da ne promijene operatora, a što bi moglo dovesti do smanjenja maloprodajnih prihoda konkurenata, na način da krajnji korisnici odustanu od prelaska, ili do povećanja troškova konkurenata (npr. dodatni marketinški troškovi za privlačenje korisnika).

Na navedeni način HT bi ostvario prednosti pred ostalim konkurentima i to tako što bi iskoristio svoju značajnu tržišnu snagu na veleprodajnom tržištu koje je predmet ovog dokumenta i istu prenio na pripadajuće maloprodajno tržište te na taj način, u konačnici, doveo po povećanja troškova ostalih operatora, problema u poslovanju i vjerojatnog izlaska s tržišta.

6.4.2.5. Diskriminacija kakvoćom usluge

Prepreka tržišnom natjecanju diskriminacijom kakvoćom usluge je moguća u slučajevima u kojima operator sa značajnom tržišnom snagom utječe na povećanje troškova postojećih ili potencijalnih konkurenata ili smanjivanje zarade na maloprodajnoj razini na način da ih dovede u neravnopravan položaj kakvoćom pružanja usluge. Naime, u odsustvu regulacije, operator sa značajnom tržišnom snagom bi mogao vršiti diskriminaciju kakvoćom usluga i to na način da nudi veleprodajnu uslugu koja je neophodna za pružanje maloprodajne usluge s

parametrima kakvoće lošijim od usluge koju nudi svome maloprodajnom dijelu ili povezanim društvima.

Diskriminacijom kakvoćom veleprodajne usluge operator sa značajnom tržišnom snagom ima izravan utjecaj na kakvoću usluge koja se pruža krajnjim korisniku, a na što je korisnik posebno osjetljiv, što dovodi do nezadovoljstva i gubitka povjerenja krajnjih korisnika u operatora koji im nudi uslugu. Nadalje, kakvoća usluge je bitan čimbenik pri optimizaciji i racionalizaciji troškova operatora.

Agencija smatra da bi HT, kao operator sa značajnom tržišnom snagom na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa i vertikalno integrirani operator, u odsustvu regulacije, mogao na različite načine utjecati na kakvoću te uklanjanje mogućih kvarova pri pružanju mjerodavne veleprodajne usluge i povezanih sadržaja (npr. pristupnih vodova). Tako bi HT mogao otklanjati kvarove, odnosno smetnje pri pružanju usluge *bitstream* pristupa u duljem vremenskom roku nego kad se radi o njegovim vlastitim korisnicima. Nadalje, u slučaju problema u mreži, HT bi mogao dati prioritet vlastitom podatkovnom prometu, odnosno vlastitim širokopojasnim uslugama koje nudi na maloprodajnoj razini (VOIP, IPTV, VoD) nauštrb podatkovnog prometa, odnosno širokopojasnih usluga ostalih operatora.

Takvo postupanje dovodi do sljedećih posljedica. Naime, postojeći ili potencijalni konkurenti gube povjerenje krajnjih korisnika, a što može rezultirati prestankom korištenja usluge operatora od strane krajnjih korisnika, a time i nižim zaradama operatora na maloprodajnom tržištu. Slijedom navedenog, HT bi mogao prenijeti svoju značajnu tržišnu snagu te jačati svoj tržišni položaj na vertikalno povezanom maloprodajnom tržištu, a što bi dovelo do neučinkovitog tržišnog natjecanja nauštrb krajnjih korisnika.

6.4.2.6. Diskriminacija u ostalim stavkama koje su trenutno definirane Dodatkom Standardnoj ponudi davatelja usluga pristupa internetu koji se odnosi na širokopojasni pristup internetu

Pod navedenom diskriminacijom Agencija smatra diskriminacije poput diskriminacije u tehničkim uvjetima ili upravljanju i održavanju usluge pristupa. Naime, Agencija je mišljenja da bi, u odsustvu regulacije, HT bio u mogućnosti diskriminirati konkurenciju i na ostalim osnovama koje su trenutno definirane Dodatkom Standardnoj ponudi davatelja usluga pristupa internetu koji se odnosi na širokopojasni pristup internetu.

Iako prethodno spomenuti oblici diskriminacije nisu spomenuti u 27 uobičajenih prepreka razvoju tržišnog natjecanja koji su prema dokumentu ERG (06) 33 prepoznati u praksi, Agencija je mišljenja da bi, u odsustvu regulacije, HT bio u mogućnosti diskriminirati ostale operatore i na drugim osnovama koje nisu povezane s cijenama.

6.4.3. Prenošenje značajne tržišne snage na osnovama vezanim uz cijene

6.4.3.1. Diskriminacija na osnovi cijena

Prepreka tržišnom natjecanju obrađena u ovom dijelu odnosi se na situaciju u kojoj operator sa značajnom tržišnom snagom nudi veleprodajnu uslugu neophodnu za pružanje određene maloprodajne usluge po različitim cijenama svom maloprodajnom dijelu i povezanim društvima u odnosu na postojeće i potencijalne konkurente na povezanom maloprodajnom tržištu.

Agencija smatra da bi HT, kao operator sa značajnom tržišnom snagom na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa i vertikalno integrirani operator, u odsustvu regulacije, mogao primjenom diskriminacije na osnovi cijena nuditi veleprodajnu uslugu *bitstream* pristupa operatorima s kojima se natječe na povezanom maloprodajnom tržištu po cijenama višim od onih po kojima tu istu uslugu pruža svom maloprodajnom dijelu ili povezanim društvima. Takvim ponašanjem, HT bi mogao utjecati na poslovne rezultate ostalih operatora koji koriste navedenu veleprodajnu uslugu kako bi na povezanom maloprodajnom tržištu pružali usluge širokopojasnog pristupa internetu i konvergentne usluge.

Postavljanjem cijene iznad cijene po kojoj tu istu uslugu nudi svom maloprodajnom dijelu ili povezanim društvima, HT bi mogao prenijeti svoju tržišnu snagu na vertikalno povezano maloprodajno tržište. Naime, HT bi kroz svoj maloprodajni dio, odnosno povezana društva, mogao nuditi uslugu po određenim maloprodajnim cijenama. Drugi operatori, da bi bili konkurentni, morali bi ponuditi uslugu pod istim, pa i nižim cijenama, a pri čemu ne bi mogli ostvariti zaradu, pa čak i u određenim slučajevima ne bi bili u mogućnosti uz veleprodajni trošak pokriti i maloprodajne troškove. Drugim riječima, razina maloprodajnih cijena s kojima bi se morali natjecati ostali operatori u kombinaciji s postavljenim veleprodajnim cijenama dovela bi do istiskivanja cijena (eng. *price squeeze*) odnosno, dugoročno, do neučinkovitog tržišnog natjecanja i izlaska drugih operatora s tržišta.

6.4.3.2. Unakrsno subvencioniranje

Prepreka tržišnom natjecanju koja je obrađena u ovom dijelu odnosi se na situaciju u kojoj postoje dva različita tržišta i dvije različite cijene na navedenim tržištima. Operator sa značajnom tržišnom snagom na tržištu na kojem ima navedeni status može, u odsustvu regulacije, naplaćivati cijenu iznad troška kako bi na povezanom maloprodajnom tržištu mogao pružiti cijenu ispod troškova što bi dovelo do istiskivanja cijena i na taj način prenijeti značajnu tržišnu snagu s veleprodajnog tržišta na povezano maloprodajno tržište.

Agencija smatra da bi HT, kao operator sa značajnom tržišnom snagom na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa i vertikalno integrirani operator, u odsustvu regulacije, mogao nuditi veleprodajnu uslugu *bitstream* pristupa iznad troška, te na taj način povisiti troškove operatora koji koriste navedenu uslugu, a u isto vrijeme nuditi uslugu širokopojasnog pristupa na maloprodajnoj razini po cijenama koje su ispod troška.

Takvo postupanje HT-a dovelo bi do istiskivanja cijena, te bi natjeralo operatore koji koriste mjerodavnu veleprodajnu uslugu, kako bi pružali usluge na povezanoj maloprodajnoj razini, da trpe gubitke, a što bi ih u konačnici natjeralo da napuste tržište. S druge strane, HT bi bio u

moćnosti prenijeti značajnu tržišnu snagu s tržišta veleprodajnog širokopojasnog pristupa na povezano maloprodajno tržište i jačati svoj tržišni položaj, a što bi imalo negativne učinke na učinkovito tržišno natjecanje.

7. Regulatorne obveze operatora sa značajnom tržišnom snagom

Ako Agencija u postupku određivanja i analize tržišta iz članka 54. ZEK-a utvrdi nedostatnu djelotvornost tržišnog natjecanja na mjerodavnom tržištu, donijet će odluku o određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom na tom tržištu u skladu sa člankom 55. ZEK-a, kojom će odrediti, zadržati ili izmijeniti određene regulatorne obveze iz članka 58. do 65. ZEK-a, a koje su kako slijedi:

- Obveza transparentnosti
- Obveza nediskriminacije
- Obveza računovodstvenog razdvajanja
- Obveza pristupa i korištenja posebnih dijelova mreže
- Obveza nadzora cijena i vođenja troškovnog računovodstva
- Nadzor maloprodajnih cijena usluga
- Najmanji skup iznajmljenih vodova
- Odabir i predodabir operatora

Agencija će odrediti regulatorne obveze operatoru sa značajnom tržišnom snagom na osnovu postojećih i mogućih prepreka razvoju tržišnog natjecanja definiranih poglavljem 6. ovog dokumenta, a kako bi se operatoru sa značajnom tržišnom snagom onemogućila zlouporaba položaja značajne tržišne snage i utjecaja na djelotvorno tržišno natjecanje kako je definirano u poglavlju 6. ovog dokumenta.

Regulatorne obveze određene u skladu sa ZEK-om moraju se temeljiti na prirodi utvrđenog nedostatka na tržištu, te moraju biti razmjerne i opravdane s obzirom na regulatorna načela i ciljeve iz članka 5. ZEK-a. Svakom operatoru sa značajnom tržišnom snagom Agencija mora odrediti najmanje jednu regulatornu obvezu.

Agencija smatra da bi se načelo razmjernosti najbolje moglo zadovoljiti ako se svakom operatoru sa značajnom tržišnom snagom odrede one regulatorne obveze koje će najbolje riješiti postojeće i potencijalne prepreke razvoju tržišnog natjecanja odnosno da se svakom operatoru sa značajnom tržišnom snagom odrede one regulatorne obveze koje po svojoj značajnoj tržišnoj snazi i zaslužuje.

7.1. Regulatorne obveze operatora sa značajnom tržišnom snagom na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa

Nakon što se u poglavlju 6.4. ovog dokumenta prepoznalo i detaljno obrazložilo sve moguće prepreke razvoju tržišnog natjecanja koje bi se u odsustvu regulacije, a u vremenskom razdoblju na koje se odnosi analiza, mogle pojaviti na mjerodavnom tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa, Agencija u nastavku predlaže regulatorne obveze koje bi, u skladu s principima prethodne regulacije, mogle najbolje riješiti navedene probleme na tržištu i biti u skladu s člankom 56. stavkom 3. ZEK-a.

Na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa, Agencija predlaže sljedeće regulatorne obveze trgovačkom društvu HT kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom:

- obveza pristupa i korištenja posebnih dijelova mreže
- obveza nediskriminacije
- obveza transparentnosti
- obveza nadzora cijena i vođenja troškovnog računovodstva
- obveza računovodstvenog razdvajanja

7.1.1. Obveza pristupa i korištenja posebnih dijelova mreže⁶¹

Agencija može, u skladu s odredbama članka 56. ZEK-a, odrediti operatorima obvezu udovoljavanja opravdanim zahtjevima za pristup i korištenje posebnih dijelova mreže i pripadajuće infrastrukture i opreme. Isto tako, sukladno članku 61. stavku 2. ZEK-a, Agencija može operatorima odrediti obvezu pristupa i korištenja posebnih dijelova mreže osobito ako smatra da bi uskraćivanje pristupa, ili koje drugo neprihvatljivo uvjetovanje ili ograničenje sličnog učinka, spriječilo održivo tržišno natjecanje na maloprodajnoj razini, ili bi bilo protivno interesima krajnjih korisnika usluga. Također, sukladno članku 61. stavku 3. ZEK-a, Agencija može odrediti i dodatne uvjete koji se odnose na ispunjavanje načela pravičnosti, razločnosti i pravodobnosti.

Agencija smatra, a kao što je opisano u poglavlju 6.4.1. ovog dokumenta, da bi uskraćivanje pristupa ili koje drugo neprihvatljivo uvjetovanje ili ograničenje sličnog učinka spriječilo održivo tržišno natjecanje na maloprodajnoj razini, te bi bilo protivno interesima krajnjih korisnika usluga. Stoga, Agencija je ocijenila potrebnim odrediti regulatoru obvezu pristupa i korištenja posebnih dijelova mreže kako bi se spriječilo narušavanje ili ograničavanje tržišnog natjecanja, odnosno onemogućilo potencijalno uvjetovanje ili uskraćivanje pristupa mreži putem postavljanja neopravdanih zahtjeva.

Određivanjem navedene obveze želi se spriječiti prenošenje značajne tržišne snage na maloprodajno tržište (tržište usluga širokopojasnog pristupa internetu te konvergentnih usluga kao npr. IP televizija i IP telefonija) i na taj način omogućiti još kvalitetniju ponudu usluga krajnjim korisnicima. Time će se steći preduvjet da i drugi operatori steknu dovoljan broj korisnika i razvojem vlastite mreže pružaju krajnjim korisnicima usluge na jednak način kao što to pruža HT, te će se na taj način dugoročno zaštititi tržišno natjecanje.

Stoga, Agencija smatra, a kako bi se izbjeglo ponašanje operatora sa značajnom tržišnom snagom definirano u poglavlju 6.4.1. i poglavlju 6.4.2.2. ovog dokumenta te sve slične prepreke koje nisu direktno definirane, kako je HT-u potrebno odrediti obvezu udovoljavanja opravdanim zahtjevima za pristup i korištenje posebnih dijelova mreže i pripadajuće infrastrukture te u okviru određivanja navedene obveze, a u skladu s člankom 61. stavkom 3. ZEK-a, Agencija predlaže odrediti HT-u sljedeće:

- da trećoj strani pruži pristup usluzi *bitstream* pristupa obuhvaćen definicijom tržišta iz poglavlja 4.3. ovog dokumenta;
- da pregovara u dobroj vjeri s drugim operatorima koji traže pristup i, u okviru ove obveze, obvezu odgovora na svaki razuman zahtjev;
- da ne ukida već odobreni pristup mreži;
- da odobri otvoreni pristup tehničkim sučeljima, protokolima ili drugim ključnim tehnologijama koje su nužne za međusobno djelovanje usluga;

⁶¹ Članak 12. Direktive o pristupu (eng. *Access Directive*)

- da osigura zajedničko korištenje elektroničke komunikacijske infrastrukture i povezane opreme;
- da omogući pristup sustavima operativne potpore ili sličnim programskim sustavima nužnim za osiguravanje pravednoga tržišnog natjecanja u pružanju usluga;
- da mora omogućiti unutar usluge *bitstream* pristupa (putem zakupljivanja logičkih kanala) tehničke uvjete za pružanje IP telefonije (VoIP), IP televizije (IPTV) i videa na zahtjev (eng. *video on demand*) na maloprodajnom tržištu.

U cilju rješavanja problema opisanih u poglavlju 6.4.1. ovog dokumenta, a u skladu s člankom 61. stavkom 3. točkom 1. ZEK-a, Agencija smatra potrebnim HT-u odrediti obvezu da drugim operatorima pruža uslugu *bitstream* pristupa obuhvaćenu definicijom tržišta iz poglavlja 4.3. ovog dokumenta. S obzirom da HT posjeduje elektroničku komunikacijsku mrežu, koju nije lako, u vremenskom razdoblju na koje se odnosi analiza, replicirati, navedena obveza je potrebna kako bi se onemogućilo HT da prenese svoju značajnu tržišnu moć na povezano maloprodajno tržište.

HT trenutno pruža uslugu *bitstream* pristupa s točkom pristupa na IP razini temeljem bakrene parice. Međutim, Agencija smatra da se drugim operatorima, u slučaju razumnog zahtjeva, mora omogućiti usluga *bitstream* pristupa i na drugim pristupnim točkama u HT-ovoj mreži, te da HT treba specificirati tehničke parametre za svaku točku preuzimanja prometa usluge *bitstream* pristupa. Drugim riječima, Agencija smatra kako je potrebno HT-u odrediti obvezu da, na razuman zahtjev operatora, mora pružati i usluge *bitstream* pristupa temeljem bakrene parice s točkom pristupa na Ethernet razini i DSLAM razini.

Nadalje, Agencija smatra potrebnim odrediti HT-u obvezu da postojeću ADSL *transport* uslugu i uslugu ADSL pristupa pruža kao zajedničku uslugu *bitstream* pristupa kakva se pruža u zemljama Europske unije, a što je detaljno obrazloženo u poglavlju 7.1.4. ovog dokumenta. Drugim riječima, Agencija predlaže ukidanje ADSL *transport* usluge kao samostalne usluge.

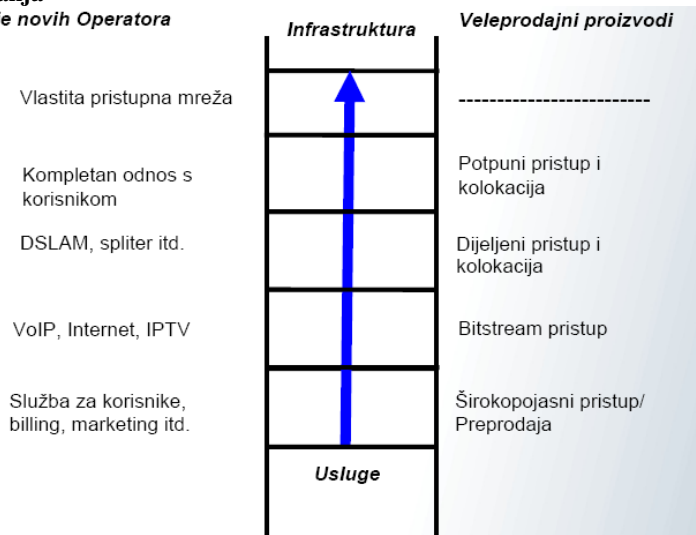
Isto tako, potrebno je HT-u odrediti obvezu da, na razuman zahtjev operatora, mora pružati i uslugu *bitstream* pristupa s točkom pristupa na IP razini, Ethernet razini i DSLAM razini koja se temelji na *FttCab* konceptu. Također, s obzirom na modernizaciju HT-ove pristupne mreže, Agencija smatra potrebnim odrediti HT-u da, na razuman zahtjev operatora, pruža i uslugu *bitstream* pristupa temeljem svjetlovodnog kabela s točkom pristupa na IP razini, Ethernet razini te također s točkom pristupa na OLT-u ili odgovarajućoj točki.

Operatori sa značajnom tržišnom snagom su ocjenjivanje razumnom zahtjeva obvezni „provoditi“ u skladu s predloženom obvezom nediskriminacije i tehničkim mogućnostima vlastite mreže.

Otvaranjem različitih točaka pristupa omogućava se operatorima postupno penjanje po ljestvici ulaganja (eng. *ladder of investment*), odnosno migrirajući s jedne točke pristupa, odnosno preuzimanja prometa, na drugu, omogućuje se operatoru da postupno, ali konstantno ulaže u vlastitu infrastrukturu, te se na taj način potiče razvoj tržišnog natjecanja. Kao što je već navedeno u točki 4.1.4.1. različite točke pristupa određuju različite mogućnosti kontrole tehničkih parametara koji utječu na samu širokopojasnu uslugu pruženu krajnjem korisniku te mogućnost korištenja vlastite mreže umjesto mreže bivšeg monopolista. Što je točka pristupa bliže krajnjem korisniku, operator ima veću kontrolu pri pružanju usluge te veće mogućnosti praviti razliku između vlastite usluge i usluge koju nudi bivši monopolist.

Slika 13. Ljestvica ulaganja

Ulaganje novih Operatora

Nadalje, omogućavanje pristupa na DSLAM-u/OLT-u ili nekoj drugoj odgovarajućoj točki omogućava penjanje na ljestvici ulaganja operatorima koji imaju izgrađen veći dio svoje mreže, međutim nisu još spremni krenuti (radi nedovoljne izgrađenosti mreže ili visokih početnih ulaganja u kolokacijske prostore, te same usluge pristupa izdvojenoj lokalnoj petlji) u smještanje opreme u kolokacijske prostorije te započinjanje samog postupka izdvajanje lokalne petlje. Iz navedenog je vidljiva opravdanost omogućavanja takvog oblika pristupa mreži, budući da navedena točka pristupa predstavlja logičan i ekonomski opravdan međukorak za operatora koji penjanjem na ljestvici ulaganja ulaže u vlastitu mrežu i teži izdvajanju lokalne petlje, bez obzira što je u tom slučaju operator dovoljno blizu da bi mogao izdvojiti lokalnu petlju (također, u nekim slučajevima nema mogućnosti za kolokaciju).

Nadalje, Agencija smatra da je usluga *bitstream* pristupa na OLT-u iznimno važna, s obzirom da u slučaju PON arhitekture izdvajanje lokalne petlje, u vremenskom razdoblju na koje se odnosi ova analiza, neće biti moguće.

Nadalje, Agencija smatra potrebnim, u skladu s člankom 61. stavkom 3. točkom 2. ZEK-a, HT-u odrediti da pregovara u dobroj vjeri s drugim operatorima koji traže usluge *bitstream* pristupa. Agencija je mišljenja da je navedena obveza nužna za postizanje budućih sporazuma vezano uz uslugu *bitstream* pristupa, s obzirom da bi, u odsustvu regulacije, HT bio u mogućnosti na tržištu veleprodajnog širokopolasnog pristupa narušavati tržišno natjecanje onemogućavanjem pregovora i postizanja dogovora s operatorima vezano uz uslugu *bitstream* pristupa.

Isto tako, Agencija smatra potrebnim, u skladu s člankom 61. stavkom 3. točkom 3. ZEK-a HT-u odrediti da ne smije ukinuti već odobreni *bitstream* pristup. Agencija je mišljenja da je navedena obveza nužna, s obzirom da bi, u odsustvu regulacije, HT bio u mogućnosti prestati pružati uslugu operatorima koji već djeluju na tržištu, a što bi uzrokovalo gubitak tržišnog udjela operatora, pa i izlaska s tržišta, a sve nauštrb krajnjih korisnika, s obzirom da bi izgubili mogućnost korištenja i izbora usluga koje su već postojale na tržištu. Stoga, s obzirom da Agencija predlaže uvođenje jedinstvene usluge *bitstream* pristupa, HT bi trebao omogućiti operatorima korisnicima postojeće ADSL *transport* usluge prelazak na jedinstvenu uslugu *bitstream* pristupa.

Nadalje, Agencija smatra potrebnim, u skladu s člankom 61. stavkom 3. točkom 5. ZEK-a, HT-u odrediti da operatorima odobri otvoreni pristup tehničkim sučeljima, protokolima ili drugim ključnim tehnologijama koje su nužne za osiguranje pružanje širokopojasnih usluga na maloprodajnom tržištu. U suprotnom, postojala bi opasnost od onemogućavanja ulaska novih operatora na mjerodavno tržište, iz razloga što je nužno povezati tehnologiju HT-a s tehnologijama novog operatora. Agencija ocjenjuje da je predložena obveza nužna za uspostavu i očuvanje konkurencije na tržištu.

Nadalje, Agencija smatra da je, u skladu s člankom 61. stavkom 3. točkom 6. ZEK-a, potrebno odrediti obvezu HT-u da osigura zajedničko korištenje elektroničke komunikacijske infrastrukture i povezane opreme, pri čemu Agencija smatra bi HT trebao osigurati pristupne vodove koji omogućavaju pristup svakoj točki pristupa koja je HT-u određena i prijenos podataka od određene priključne točke na lokaciji operatora prema točkama na širokopojasnom pristupnom čvoru.

Agencija smatra da je, u skladu s člankom 61. stavkom 3. točkom 8. ZEK-a potrebno HT-u odrediti obvezu da omogući pristup operativnim IT sustavima podrške sukladno međunarodnim standardima, preko WEB sučelja s odgovarajućom sigurnosnom zaštitom putem kojeg je omogućen, s najviše 2-satnim periodom ažuriranja trenutnog statusa, pristup sljedećim informacijama:

- informacijskom sustavu praćenja zahtjeva operatora korisnika za uslugu *bitstream* pristupa;
- zahtjevima operatora korisnika za popravak kvara, statusu i stanju eskalacije popravka kvara operatora korisnika;
- informacijama o fakturiranju usluga operatoru korisniku,

Također, Agencija smatra da je HT-u potrebno nametnuti obvezu omogućavanja pristupa informacijama (kao što su otklon kvara, baza dostupnosti, podnošenje zahtjeva za uslugu u elektronskom obliku i praćenja istog, podnošenje zahtjeva za promjenu brzine, preseljenja, isključenja itd.) putem informacijskog sustava, te obvezu uspostave takvog sustava. Agencija smatra da je predložena obveza HT-u razumna i ne predstavlja veliki teret HT-u s obzirom da već sada omogućava provjeru dostupnosti ADSL usluge pristupa putem elektroničke aplikacije kao i prijavu smetnji, te je u skladu s današnjom praksom informatiziranog načina poslovanja i komuniciranja u učinkovitom poslovnom svijetu. Naime, dosadašnji način komuniciranja pisanim putem (putem telefaks uređaja) predstavlja veliku prepreku učinkovitom radu operatora koji želi ponuditi svoje usluge na maloprodajnom tržištu (npr. pravovremena informacija krajnjem korisniku o vremenu otklona kvara), iz razloga potencijalnog zavlčenja samih procesa od strane HT-a.

Agencija smatra potrebnim odrediti HT-u obvezu da mora omogućiti takav oblik usluge *bitstream* pristupa (putem zakupljivanja logičkih kanala) koji bi operatorima omogućio tehničke uvjete za pružanje usluge prijenosa govora putem internetskog protokola (VoIP), IP televizije (IPTV) i videa na zahtjev na maloprodajnom tržištu, uz jednake uvjete i razinu kakvoće usluge koju osigurava svom maloprodajnom dijelu ili povezanim društvima. Naime, s obzirom na porast potražnje za uslugama prijenosa govora putem internetskog protokola (VoIP), te posebice IP televizije (IPTV) i videa na zahtjev na maloprodajnom tržištu, u slučaju kada operatori koji koriste uslugu *bitstream* pristupa ne bi bili u mogućnosti ponuditi navedene usluge krajnjim korisnicima, ne bi mogli konkurirati HT-ovom maloprodajnom dijelu ili povezanim društvima, a što bi dovelo do neučinkovitog tržišnog natjecanja, nauštrb krajnjih korisnika. Stoga, Agencija smatra da je predložena obveza vrlo važna radi poticanja

konkurencije na maloprodajnom tržištu, dok s druge strane ista ne predstavlja HT-u značajan teret, s obzirom da sam kapacitet jezgrenog dijela mreže (prikupljajuće i transportne mreže) omogućava pružanje navedenih usluga.

Dodatno, sukladno mjerodavnoj direktivi Europske unije o pristupu⁶², Agencija smatra da bi HT trebao omogućiti migraciju između sljedećih usluga:

- između točaka/nivoa pristupa usluge *bitstream* pristupa; te
- između usluge *bitstream* pristupa i usluge izdvojenog pristupa lokalnoj petlji i potpetlji.

Procedure te pripadajući troškovi procesa migracije trebaju biti sastavni dio predmetne standardne ponude.

Nadalje, Agencija smatra da je potrebno obvezati HT da osigura određenu razinu usluge - SLA (eng. *Service Level Agreements*) za sve oblike usluge *bitstream* pristupa, kao što su npr. rokovi uspostave te vrijeme otklona kvarova. Također, sastavni dio svakog SLA su i odgovarajuće naknade u slučaju neispunjavanja određenih rokova u SLA. Sukladno navedenom Agencija smatra potrebnim odrediti HT-u pružanje osnovne razine usluge (eng. "*Basic SLA*") koji čine sastavni dio predmetne standardne ponude. Kako bi se osigurala primjena nametnute osnovne razine SLA, Agencija predlaže određivanje HT-u obveze objavljivanja (indikatora) pokazatelja učinkovitosti na tromjesečnoj osnovi ili na zahtjev Agencije što je detaljno navedeno u dijelu obveze transparentnosti. Dodatno, Agencija predlaže određivanje HT-u obveze pregovaranja u dobroj vjeri te ispunjavanja razumnih zahtjeva operatora za višom razinom SLA. Nadalje, Agencija smatra opravdanim, odrediti obvezu HT-u da obavijesti Agenciju o svim boljim uvjetima SLA (*advanced SLA*) koji HT možda pruža drugim operatorima na temelju komercijalnih dogovora.

Slijedom svega navedenog, Agencija smatra da je predložena obveza opravdana s obzirom na korist kojom pridonosi uspostavljanju učinkovite konkurencije na tržištu elektroničkih komunikacija. Usluga *bitstream* pristupa omogućava ostalim operatorima da na širem području Republike Hrvatske nude usluge krajnjim korisnicima te ravnopravno konkuriraju maloprodajnom dijelu HT-a i njegovim povezanim društvima. Agencija smatra veleprodajnu uslugu *bitstream* pristupa važnom uslugom u procesu liberalizacije tržišta elektroničkih komunikacija te u procesu povećanja gustoće širokopolasnih priključaka u RH, a isto tako i uslugom od velikog značaja za poticanje ravnopravnog tržišnog natjecanja na povezanom maloprodajnom tržištu. Stoga je, sa stajališta Agencije, važnost usluge *bitstream* pristupa iznimno velika i to iz razloga što se konkurentnom veleprodajnom ponudom drugim operatorima omogućavaju ravnopravni uvjeti za tržišno natjecanje na čitavom području Republike Hrvatske.

Nadalje, uzimajući u obzir brzinu razvoja tržišta i velikog značaja širokopolasnog pristupa, Agencija ocjenjuje da je izuzetno važno da operator ima mogućnost pristupa na različitim razinama mreže HT-a putem usluge *bitstream* pristupa neovisno o tehnologiji u pristupnoj mreži, a imajući u vidu izvedivost pružanja predloženog pristupa s obzirom na raspoloživi kapacitet HT-a, s obzirom da se na taj način potiče konkurencija i razvoj elektroničkih komunikacijskih usluga, a sve na dobrobit krajnjih korisnika.

⁶² Directive 2002/19/ec of the European parliament and of the council of 7 March 2002 on access to, and interconnection of, electronic communications networks and associated facilities (Access Directive)

Agencija je stoga zaključila da bez određivanja obveze pristupa i korištenja posebnih dijelova mreže postoji mogućnost da HT odbije pregovarati u dobroj vjeri s drugim operatorima koji traže pristup, odnosno uskratiti pristup *bitstream* usluzi. S obzirom da usluga *bitstream* pristupa omogućava novim operatorima da konkuriraju maloprodajnom dijelu HT-a i njegovim povezanim društvima na širem području Republike Hrvatske u pružanju širokopojasnih usluga, Agencija smatra da se obvezom veleprodajne usluge širokopojasnog pristupa, odnosno usluge *bitstream* pristupa putem različitih točaka pristupa, dugoročno štiti tržišno natjecanje, s obzirom da je operatorima omogućeno napredovanje po ljestvici ulaganja prema tehničkim inovacijama i razvoju infrastrukturne konkurencije.

Međutim, Agencija smatra da regulatorna obveza pristupa i korištenja posebnih dijelova mreže, bez određivanja drugih regulatornih obveza, ne može riješiti prepreke razvoju tržišnog natjecanja prepoznate u poglavljima 6.4.2. i 6.4.3. ovog dokumenta, te stoga Agencija smatra da je potrebno navedenu obvezu dopuniti drugim obvezama s ciljem djelovanja na sve potencijalne probleme.

7.1.2. Obveza nediskriminacije⁶³

Agencija može, u skladu s odredbama članka 56. ZEK-a, odrediti operatorima obvezu nediskriminacije u vezi s među povezivanjem i/ili pristupom. Predmet ovog dokumenta je tržište veleprodajnog širokopojasnog pristupa, temeljem čega Agencija HT-u predlaže navedenu obvezu u vezi s pristupom.

Operator, kojemu je određena obveza nediskriminacije, prema članku 59. stavku 2. ZEK-a, osobito mora osigurati istovjetne uvjete u istovjetnim okolnostima za druge operatore koji pružaju istovjetne usluge, te mora pružati usluge i podatke drugim operatorima uz jednake uvjete i razinu kakvoće usluge koju osigurava za svoje vlastite usluge ili za potrebe svojih povezanih društava.

Slijedom svega navedenog, Agencija HT-u određuje regulatornu obvezu nediskriminacije te, u skladu s navedenom regulatornom obvezom, HT, kao operator sa značajnom tržišnom snagom na mjerodavnom tržištu koje je predmet ovog dokumenta, mora:

- osigurati jednake uvjete⁶⁴ u istovjetnim okolnostima za druge operatore koji pružaju istovjetne usluge i
- pružati usluge i podatke drugim operatorima uz jednake uvjete i razinu kakvoće usluge koju osiguravaju za svoje vlastite usluge ili za potrebe svojih povezanih društava.

Agencija smatra da određivanje obveze pristupa i korištenje posebnih dijelova mreže i pripadajuće infrastrukture i opreme samo po sebi nije dovoljna mjera, s obzirom da HT može, unatoč toj obvezi, određenim ponašanjem opisanim u poglavljima 6.4.2. i 6.4.3. ovog dokumenta, sebi i svojim povezanim društvima omogućiti bolje uvjete poslovanja, čime ugrožava tržišno natjecanje na maloprodajnoj razini. Sukladno navedenom, regulatorna obveza nediskriminacije nadopunjuje obvezu pristupa kako bi se onemogućilo HT da pruža pristup pod diskriminirajućim uvjetima, a s ciljem omogućavanja djelotvornog tržišnog natjecanja.

⁶³ Članak 10. Direktive o pristupu (eng. *Access Directive*)

⁶⁴ uvjeti, rokovi, cijene, informacije, itd.

Određivanjem regulatorne obveze nediskriminacije HT-u kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa, Agencija smatra da će se riješiti sve prepreke razvoju tržišnog natjecanja koje su definirane u poglavljima 6.4.2. i 6.4.3. ovog dokumenta, i sve prepreke koje nisu direktno definirane, a mogle bi na isti način dovesti do istih posljedica na tržištu. Navedenom regulatornom obvezom rješavaju se prepreke razvoju tržišnog natjecanja koje se tiču diskriminacije na cjenovnoj osnovi i diskriminacije koja nije na cjenovnoj osnovi, a koje će dodatno biti riješene i određivanjem regulatorne obveze transparentnosti.

Nadalje, sukladno članku 58. ZEK-a, Agencija nije operatorima sa značajnom tržišnom snagom u mogućnosti odrediti obvezu objave standardne ponude ako tim operatorima uz obvezu transparentnosti nije odredila i obvezu nediskriminacije. Temeljem navedenog, a uzevši u obzir obrazloženja iz poglavlja 7.1.3. ovog dokumenta koja govore zašto je nužno za tržište da HT ima obvezu objave standardne ponude veleprodajnog širokopojasnog pristupa, Agencija predlaže HT-u odrediti i obvezu nediskriminacije.

Obvezom nediskriminacije će se osigurati da operatori imaju pravo na jednake uvjete usluge *bitstream* pristupa, jednake cijene, te na usluge i informacije iste kvalitete kao što ih HT omogućuje svom maloprodajnom dijelu i povezanim društvima.

Na taj način moguće je osigurati da usluge i informacije moraju biti pružene drugim operatorima unutar definiranih rokova te u skladu sa standardima kvalitete, koji su jednaki onim uvjetima koje HT pruža svom maloprodajnom dijelu i povezanim društvima. Stoga prilikom pružanja veleprodajne usluge *bitstream* pristupa, ne bi smjelo doći do nerazumnih kašnjenja, grupiranja usluga ili sadržaja (osim ako postoje opravdani tehnički razlozi) te neopravdanih ugovornih uvjeta i rokova.

Isto tako, Agencija smatra potrebnim obvezati HT da pruža informacije o planiranim promjenama u mreži, kako bi operatori korisnici usluge *bitstream* pristupa bili u mogućnosti pravovremeno reagirati i prilagoditi se nastalim promjenama, a time i pravovremeno reagirati na maloprodajnoj razini. Stoga, Agencija smatra da je potrebno obvezati HT da obavještava operatore o planiranim promjenama u mreži najmanje godinu dana unaprijed od početka provedbe navedenih promjena.

Agencija smatra da je regulatorna obveza nediskriminacije neophodna kako bi se na tržištu spriječila sva moguća diskriminacijska ponašanja operatora sa značajnom tržišnom snagom koja su opisana u poglavljima 6.4.2. i 6.4.3. ovog dokumenta, a koja bi, u slučaju da se dogode, najviše štete nanijela krajnjim korisnicima. Sprečavanjem svih diskriminacijskih ponašanja stvaraju se uvjeti u kojima je olakšan ulazak na tržište svim novim operatorima, a što je u cilju povećanja konkurencije na maloprodajnom tržištu. Ova regulatorna obveza omogućuje svakom operatoru na tržištu jednake informacije, rokove, uvjete, informacije, kvalitetu i cijene usluge kao što ih imaju i povezana društva i maloprodajni dio operatora sa značajnom tržišnom snagom koji nudi predmetnu uslugu.

S ciljem ispunjenja obveze nediskriminacije, Agencija smatra da je uz nju potrebno odrediti i primjenu obveze transparentnosti kao i nužnost donošenja obveza računovodstvenog razdvajanja kako bi se pratila učinkovitost same obveze nediskriminacije.

7.1.3. Obveza transparentnosti⁶⁵

Agencija može, u skladu s odredbama članka 56. ZEK-a, odrediti operatorima obvezu transparentnosti u vezi s međupovezivanjem i/ili pristupom, na način da učine javno dostupnima određene podatke, kao što su osobito sljedeći podaci:

- računovodstveni podaci,
- tehničke specifikacije,
- mrežne značajke,
- rokovi i uvjeti ponude i uporabe,
- cijene.

Isto tako, sukladno odredbama članka 58. ZEK-a, Agencija može zatražiti od operatora, kojem je određena obveza nediskriminacije, objavu standardne ponude na temelju koje drugi operatori neće biti obvezni plaćati dodatne troškove, koji nisu nužni za pružanje zatražene usluge. Standardna ponuda mora biti detaljno raščlanjena u skladu s potrebama tržišta, te mora sadržavati pripadajuće rokove, uvjete i cijene usluga.

Uzevši u obzir prepreke razvoju tržišnog natjecanja koje su detaljno objašnjene u poglavljima 6.4.2. i 6.4.3. ovog dokumenta, Agencija smatra potrebnim odrediti HT-u, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa, obvezu transparentnosti u vezi s pristupom.

Slijedom svega navedenog, Agencija HT-u, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na tržištu koje je predmet ovog dokumenta, predlaže odrediti regulatornu obvezu transparentnosti i to kako slijedi:

- HT mora objaviti standardnu ponudu veleprodajnog širokopojasnog pristupa za sve usluge obuhvaćene definicijom tržišta iz poglavlja 4.3. ovog dokumenta na temelju koje drugi operatori neće biti obvezni plaćati dodatne troškove, koji nisu nužni za pružanje zatražene usluge;
- standardna ponuda veleprodajnog širokopojasnog pristupa mora biti detaljno raščlanjena u skladu s potrebama tržišta, te mora sadržavati pripadajuće rokove, uvjete i cijene usluga;
- HT mora Agenciji dostavljati detaljna izvješća sa svim relevantnim pokazateljima učinkovitosti (eng. *performance indicators*) i to na tromjesečnoj razini ili po potrebi na zahtjev Agencije;
- HT mora Agenciji i drugim operatorima omogućiti pristup sustavu/bazi podataka koji se koristi za računanje i pohranu glavnih pokazatelja učinkovitosti - KPI (eng. *Key Performance Indicators*).

Svrha navedene obveze je da svi operatori na mjerodavnom tržištu imaju mogućnost uvida u uvjete za korištenje usluge *bitstream* pristupa. Obveza transparentnosti se u potpunosti nadopunjuje s prethodno određenom obvezom nediskriminacije, te je nužna iz razloga što je usluga *bitstream* pristupa tehnički zahtjevna usluga. Stoga je provođenje obveze nediskriminacije moguće samo u slučaju transparentnog prikaza svih informacija i uvjeta potrebnih za širokopojasni pristup mreži HT-a.

⁶⁵ Članak 9. Direktive o pristupu (eng. *Access Directive*)

Nadalje, Agencija smatra da, s obzirom na tehničku složenost usluge *bitstream* pristupa, pristup potrebnim informacijama sam po sebi ne bi bio dovoljan, te je potrebno HT-u odrediti obvezu objave standardne ponude na temelju koje drugi operatori neće biti obvezni plaćati dodatne troškove, koji nisu nužni za pružanje zatražene usluge. U standardnoj ponudi moraju biti opisane usluge koje HT nudi u vezi s uslugom *bitstream* pristupa, te ista mora biti podrobno raščlanjena u skladu s tržišnim potrebama te s njima povezanim uvjetima, uključujući cijene, razumno određene rokove i naknade u slučaju kašnjenja, sve u skladu s obvezama određenim odlukom iz članka 56. stavka 2. ZEK-a.

Nadalje, Agencija smatra potrebnim odrediti HT-u da, nastavno na predloženo u obvezi pristupa, a vezano uz pružanje pristupnih vodova, HT mora unutar standardne ponude veleprodajnog širokopojasnog pristupa utvrditi cijene i uvjete za navedene pristupne vodove, pri čemu Agencija može u posebnom postupku izmijeniti cijene pristupnih vodova ukoliko iste ne smatra razumnim i opravdanim.

Standardna ponuda veleprodajnog širokopojasnog pristupa mora osobito sadržavati cijene, razumne rokove te naknade za nepoštivanje rokova izvedbe, kako bi se osiguralo pošteno, razumno i pravovremeno ispunjavanje obveza. Objava standardne ponude omogućava brže sklapanje ugovora, sprječava diskriminaciju i te može bitne sporove koji bi mogli proizaći u slučaju nepostojanja standardne ponude.

Osnovni sadržaj standardne ponude, razina detaljnosti podataka i način objave standardne ponude propisan je Pravilnikom o standardnim ponudama koji je donijelo Vijeće Agencije i koji je stupio na snagu u ožujku 2009. godine.

Agencija smatra potrebnim odrediti rokove vezano uz objavu standardne ponude i to prema vrstama usluga koje čine mjerodavno tržište⁶⁶:

a) Usluga *bitstream* pristupa na IP razini na temelju bakrene parice

Agencija smatra potrebnim odrediti HT-u obvezu da, u roku od 60 dana od stupanja na snagu odluke iz članka 56. stavka 2. ZEK-a, mora objaviti standardnu ponudu veleprodajnog širokopojasnog pristupa. S obzirom da HT već ima za standardnu ponudu veleprodajnog širokopojasnog pristupa pod nazivom Dodatak Standardnoj ponudi davatelja usluga pristupa internetu koji se odnosi na širokopojasni pristup internetu, temeljenu na obvezama iz ZOT-a, te s obzirom da Agencija predlaže ukidanje usluge ADSL *transporta* te promjenu načina obračuna za korišteni kapacitet mreže (što je detaljno obrazloženo u poglavlju 7.1.4. ovog dokumenta), Agencija smatra da je rok od 60 dana dovoljan da se ugrade sve izmjene te da se tekst i sadržaj standardne ponude uskladi s regulatornim obvezama koje su predložene ovim dokumentom, kao i s Pravilnikom o standardnim ponudama. Standardna ponuda HT-a ostaje nepromijenjena u svim onim dijelovima u kojima se regulatorne obveze nisu promijenile. U slučaju da Agencija utvrdi da je objavljena standardna ponuda u suprotnosti s naloženim obvezama ili da ista nije u skladu s odredbama ZEK-a, Agencija može zatražiti izmjenu iste.

⁶⁶ Prema definiciji tržišta iz poglavlja 4.3. ovog dokumenta.

b) Usluga *bitstream* pristupa na Ethernet i DSLAM razini na temelju bakrene parice

Agencija smatra potrebnim odrediti HT-u obvezu da, u roku od 90 dana od zaprimanja razumnog zahtjeva za uslugu *bitstream* pristupa na Ethernet i DSLAM razini na temelju bakrene parice, unutar standardne ponude veleprodajnog širokopojasnog pristupa mora odrediti uvjete, rokove i cijene usluge *bitstream* pristupa na Ethernet i DSLAM razini na temelju bakrene parice.

c) Usluga *bitstream* pristupa na IP, Ethernet i DSLAM razini ili odgovarajućoj točki na temelju FttCab rješenja

Agencija smatra potrebnim odrediti HT-u obvezu da, u roku od 90 dana od zaprimanja razumnog zahtjeva za uslugu *bitstream* pristupa na IP, Ethernet i DSLAM razini ili odgovarajućoj točki na temelju FttCab rješenja, unutar standardne ponude veleprodajnog širokopojasnog pristupa mora odrediti uvjete, rokove i cijene usluge *bitstream* pristupa na IP, Ethernet i DSLAM razini ili odgovarajućoj točki na temelju FttCab rješenja.

d) Usluga *bitstream* pristupa na IP, Ethernet i OLT razini ili odgovarajućoj točki na temelju FttH rješenja

Agencija smatra potrebnim odrediti HT-u obvezu da, u roku od 90 dana od zaprimanja razumnog zahtjeva za uslugu *bitstream* pristupa na IP, Ethernet i OLT razini ili odgovarajućoj točki na temelju FttH rješenja, unutar standardne ponude veleprodajnog širokopojasnog pristupa mora odrediti uvjete, rokove i cijene usluge uslugu *bitstream* pristupa na IP, Ethernet i DSLAM razini na temelju FttH rješenja.

Agencija jedanput godišnje provodi postupak izmjene standardnih ponuda u svrhu provedbe regulatornih obveza koje određuje u skladu s odredbama ZEK-a. Isto tako, u svrhu ostvarivanja regulatornih načela i ciljeva iz članka 5. ZEK-a, postupak izmjene standardne ponude veleprodajnog širokopojasnog pristupa iznimno se može provesti i više puta tijekom godine. U slučaju izmjene standardne ponude temeljene na gore navedenim odredbama ZEK-a, Vijeće Agencije određuje da je HT obvezan objaviti novi tekst standardne ponude u roku koji je određen odlukom kojom je završio proces započet sukladno članku 58. stavku 3. ZEK-a.

U slučaju da operator sa značajnom tržišnom snagom ili neki drugi operator želi pokrenuti postupak izmjene standardne ponude veleprodajnog širokopojasnog pristupa, obvezan je o tome obavijestiti Agenciju koja će, u slučaju da zahtjev operatora smatra opravdanim, po članku 58. stavkom 3. ZEK-a pokrenuti postupak izmjene standardne ponude. U slučaju izmjene standardne ponude temeljene na gore navedenim odredbama ZEK-a, Vijeće Agencije određuje da je HT obvezan objaviti novi tekst standardne ponude u roku koji je određen odlukom kojom je završio proces započet sukladno članku 58. stavku 3. ZEK-a.

Agencija smatra da se objavom standardne ponude uklanjanju zapreke ulasku na tržište definirane poglavljima 6.4.2. i 6.4.3. ovog dokumenta te se potiče ulazak novih operatora, a što istodobno povećava konkurenciju i tržišno natjecanje na maloprodajnoj razini. Stoga, Agencija je mišljenja da je predložena obveza primjerena i razmjerna, s obzirom da bi HT, u odsustvu regulacije, mogao nepreglednim uvjetima i cijenama drugim operatorima nuditi

različite uvjete i cijene od onih koje pruža svom maloprodajnom dijelu i svojim povezanim društvima. Dakle, objava standardne ponude je nužna obveza jer omogućuje transparentno djelovanje HT-a, a istovremeno dopunjuje obvezu nediskriminacije.

Nadalje, u okviru obveze transparentnosti, Agencija smatra potrebnim HT-u odrediti obvezu da Agenciji dostavlja detaljna izvješća sa svim relevantnim pokazateljima učinkovitosti (eng. *performance indicators*) i to na tromjesečnoj razini ili po potrebi na zahtjev Agencije. Agenciji mora biti omogućen pristup sustavu/bazi podataka koji se koristi za računanje i pohranu glavnih pokazatelja učinkovitosti - KPI (eng. *Key Performance Indicators*). Isto tako, Agencija smatra kako bi i drugi operatori trebali imati pristup KPI podacima vezanima za njihove aktivnosti putem WEB sučelja HT-a. Nadalje, Agencija smatra potrebnim HT-u odrediti, na zahtjev Agencije, obvezu objave pojedinačnih ili svih KPI vrijednosti na svojoj internet stranici u odgovarajućoj formi, pri čemu je potrebno osigurati da se povjerljivi podaci ne otkriju javnosti. Nadalje, HT bi, za potrebe Agencije, trebao dostaviti cjelokupno izvješće na tromjesečnoj razini zajedno s povjerljivim podacima, kako bi Agencija mogla pratiti i u slučaju potrebe spriječiti bilo kakvo diskriminirajuće ponašanje prema drugim operatorima. Agencija smatra da izvješće o KPI vrijednostima osobito mora sadržavati sljedeće:

- broj zaprimljenih zahtjeva po operatoru i po prijenosnim brzinama
- broj zaprimljenih zahtjeva od operatora po točkama spajanja (POP)
- broj odbijenih zahtjeva po razlozima odbijanja
- broj realiziranih zahtjeva unutar određenog roka
- prosječno vrijeme uspostave usluge po operatoru
- broj aktivnih DSL linkova po lokalnim centralama (MDF)
- broj prijavljenih kvarova (smetnji) po tipu pristupa
- prosječno vrijeme otklona kvara po operatorima po usluzi
- broj otklonjenih kvarova unutar definiranog vremena (*basic SLA*)
- QoS za VOIP
- QoS za IPTV
- QoS za VoD

Određivanjem ovih obveza, nadopunjuje se obveza nediskriminacije, te se uklanjaju sve potencijalne prepreke definirane u poglavljima 6.4.2. i 6.4.3. ovog dokumenta i slične koje nisu direktno definirane.

7.1.4. Obveza nadzora cijena i vođenja troškovnog računovodstva⁶⁷

Agencija može, u skladu s odredbama članka 56. ZEK-a, odrediti operatorima obveze u vezi s povratom troškova i nadzorom cijena, uključujući i obvezu troškovne usmjerenosti cijena te obvezu vođenja troškovnog računovodstva, koje se odnose na pružanje određenih vrsta međupovezivanja i/ili pristupa, u slučajevima kada se na temelju analize tržišta utvrdi da nedostatak djelotvornoga tržišnog natjecanja omogućuje određenom operatoru zadržavanje pretjerano visoke razine cijena ili primjenu istiskivanja niskom cijenom, a na štetu krajnjih korisnika usluga.

Agencija će osigurati da svi načini povrata troškova i metodologije određivanja cijena, koje su određene operatorima, budu usmjerene na promicanje djelotvornosti i održivoga tržišnog

⁶⁷ Članak 13. Direktive o pristupu (eng. *Access Directive*)

natjecanja, te na ostvarivanje najvećih pogodnosti za krajnje korisnike usluga, pri čemu može uzeti u obzir i cijene dostupne na usporedivim konkurentnim tržištima.

Operator, kojemu je određena obveza troškovne usmjerenosti cijena, snosi teret dokazivanja da cijene njegovih usluga proizlaze iz troškova, uključujući razumnu stopu povrata ulaganja. U svrhu izračuna troškova djelotvornog pružanja usluga Agencija može primijeniti metodologiju troškovnog računovodstva neovisno o metodologiji koju primjenjuje operator, ili metodu referentnih vrijednosti, te može zatražiti od operatora cjelovito obrazloženje cijena njegovih usluga, a prema potrebi i izmjenu tih cijena.

Svrha određivanja obveze nadzora cijena i vođenja troškovnog računovodstva jest osiguranje ravnopravnih, transparentnih kriterija te kriterija koji potiču razvoj konkurencije, a koje operator treba primijeniti prilikom raspodjele troškova na usluge koje pruža. Troškovno računovodstvo odnosi se na skup pravila i procedura koji osiguravaju raspodjelu troškova, prihoda, imovine, obveza i kapitala na pojedine aktivnosti i usluge, posebno uzimajući u obzir direktne i indirektne troškove.

Sustav troškovnog računovodstva omogućava provođenje obveze računovodstvenog razdvajanja te provjeru troškovne usmjerenosti cijena u svrhu sprečavanja međusobnog subvencioniranja, određivanja previsokih ili preniskih cijena i neefikasnog ponašanja proglašenog operatora.

Kako bi se spriječila prepreka razvoju tržišnog natjecanja definirana u poglavlju 6.4.3.2. ovog dokumenta gdje je navedeno da HT može, u odsustvu regulacije, unakrsno subvencionirati usluge na način da postavi cijenu usluge veleprodajnog širokopojasnog pristupa internetu za druge operatore iznad troška i, u isto vrijeme, cijenu usluge na pripadajućem maloprodajnom tržištu ispod troška, te time iskoristiti svoj položaj značajne tržišne snage, Agencija predlaže određivanje sljedeće regulatorne obveze HT-u:

- regulatorna obveza nadzora cijena, uključujući i obvezu troškovne usmjerenosti cijena i
- regulatorna obveza vođenja troškovnog računovodstva, koje se odnose na pružanje usluge veleprodaje širokopojasnog pristupa internetu.

Agencija smatra da bi se gore navedenim regulatornim obvezama, koje Agencija smatra potrebnim odrediti HT-u, djelomično riješile sve prepreke razvoju tržišnog natjecanja koje su definirane u poglavlju 6.4.3.2. ovog dokumenta, a koje bi se dodatno mogle riješiti i predloženim obvezama nediskriminacije i računovodstvenog razdvajanja.

Budući da je prema odredbama ZOT-a, postojala obveza troškovne usmjerenosti cijena i vođenja troškovnog računovodstva, Agencija je u dokumentu „Naputci za računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo“⁶⁸ definirala metodologiju troškovnog računovodstva koju HT treba koristiti za izračun troškovno usmjerenih cijena svojih usluga, među ostalima i usluge veleprodajnog širokopojasnog pristupa. Isto tako, Agencija može primijeniti metodologiju troškovnog računovodstva neovisno o metodologiji koju primjenjuje operator te je u skladu s time planiran projekt definiranja metodologije troškovnog računovodstva (troškovnog modela) koju će koristiti Agencija, neovisno o metodologiji koju primjenjuje HT, a u svrhu kontrole troškovne usmjerenosti cijena HT-a. Dok navedeni projekt ne bude završen

⁶⁸ koji je sastavni dio rješenja od dana 18. studenog 2008. godine (Klasa: 130-01/06-01/09; Ur. broj: 376-11-18)

Agencija neće biti u mogućnosti provjeriti usklađenost HT-ovih cijena s regulatornim obvezama koje su određene u ovom poglavlju.

Slijedom navedenog, u trenutku kad navedeni projekt bude završen, a na temelju zaključaka koji će proizaći iz istog, Agencija će definirati metodologiju troškovnog računovodstva (troškovni model) koju će koristiti Agencija, neovisno o metodologiji koju primjenjuje HT, a kojom će se provjeravati troškovna usmjerenost cijena usluge veleprodajnog širokopojasnog pristupa.

Agencija smatra da bi do tog trenutka nadzor cijena trebao biti postavljen na temelju metode referentnih vrijednosti na temelju cijena na usporedivim tržištima u skladu s člankom 62. stavkom 2. i člankom 62. stavkom 3. ZEK-a.

No, s obzirom na prepreke razvoju tržišnog natjecanja koje su prepoznate u poglavlju 6.4.3.1. i 6.4.3.2. ovog dokumenta i obvezu Agencije da, u prijelaznom razdoblju, dok se ne implementiraju regulatorne obveze određene ovim poglavljem, odnosno ne definiraju troškovno usmjerene cijene usluge veleprodajnog širokopojasnog pristupa obuhvaćene definicijom tržišta iz poglavlja 4.3. ovog dokumenta, omogućiti uvjete za ravnopravno tržišno natjecanje i onemogućiti HT u iskorištavanju položaja značajne tržišne snage, Agencija smatra da bi u prijelaznom razdoblju nadzor cijena usluge *bitstream* pristupa na temelju bakrene parice trebao biti postavljen na temelju metode maloprodajna cijena minus (eng. *retail minus*).

Agencija smatra da bi metoda maloprodajna cijena minus mogla osigurati promicanje djelatnosti i održivog tržišnog natjecanja, te ostvarivanje najvećih pogodnosti za krajnje korisnike usluga u dijelu vremenskog razdoblja obuhvaćenog ovom analizom, a dok se ne osigura provođenje regulatornih obveza određenih ovim poglavljem.

Prije detaljnog definiranja načina nadzora cijena u prijelaznom razdoblju važno je napomenuti da je trenutno važeća veleprodajna usluga širokopojasnog pristupa internetu regulirana Dodatkom Standardnoj ponudi davatelja usluga pristupa internetu koji se odnosi na širokopojasni pristup internetu, a sastoji se od ADSL *transport* usluge i usluge ADSL pristupa⁶⁹. Isto tako u navedenom dodatku definirane su cijene tih dviju usluga. Prema važećoj ponudi krajnji korisnik, kojem usluge pruža drugi operator samo putem usluge ADSL transporta dobiva dva računa za pružanje usluge, jedan od HT-a kao pristupnog operatora, a drugi od operatora koji mu pruža uslugu prijenosa podataka.

Kod određivanja veleprodajne cijene za uslugu ADSL pristupa do sada se koristila metoda maloprodajna cijena minus koja predstavlja jednostavnu mogućnost kontrole veleprodajnih cijena u slučaju sniženja maloprodajnih cijena usluge pristupa, odnosno maloprodajne mjesečne naknade za pristup. S druge strane, kod obračuna ADSL *transport* usluge primjenjuje se naknada za korišteni kapacitet mreže po Mbit/s, pa troškovi operatora najviše ovise o navikama krajnjih korisnika, kao i o strateškim odlukama HT-a u slučaju povećanja brzina ili smanjenja cijena prometa (prijenosa podataka⁷⁰). Drugim riječima, ukoliko HT odluči povećati pristupne brzine usluge ADSL pristupa internetu⁷¹, što se i dogodilo u npr. listopadu 2007. godine, navedeno povećanje brzina utječe na povećanje propusnosti veze i

⁶⁹ Opis ovih usluga dan je u poglavlju 4.1.4.2. ovog dokumenta.

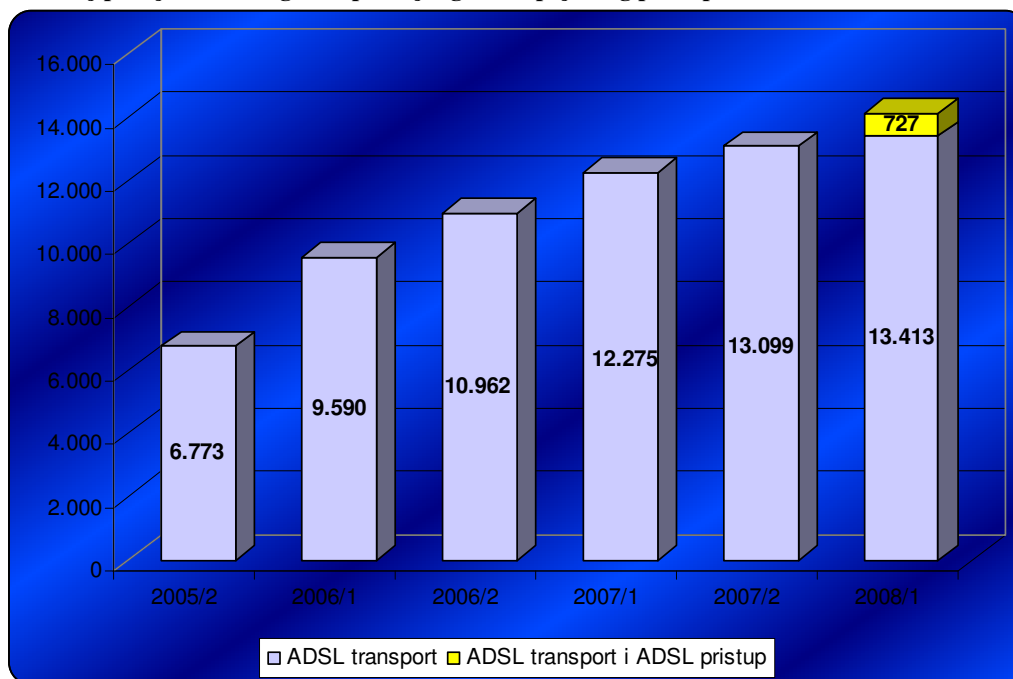
⁷⁰ Paketi s ograničenim i paketi s neograničenim prometom

⁷¹ Korisnici kojima operatori pružaju širokopojasne usluge putem ADSL *transport* usluge, ujedno su i korisnici HT-a za uslugu ADSL pristupa.

sukladno tome na veće korištenje kapaciteta mreže HT-a, a time i veće troškove operatora⁷². Osim utjecaja koje HT ima na troškove operatora koji koriste navedenu veleprodajnu uslugu, HT kao operator koji ima najveći broj krajnjih korisnika na pripadajućem maloprodajnom tržištu, ima i direktan utjecaj na prihode operatora. Naime, u slučaju sniženja cijena usluga širokopojasnog pristupa internetu koje se tiču prometa (prijenosa podataka) od strane HT-a, ostali operatori, da bi bili konkurentni, moraju smanjiti vlastite cijene za krajnje korisnike, a čime dolazi do direktnog smanjenja prihoda ostalih operatora.

Također, činjenica je da broj krajnjih korisnika koje operatori imaju putem ADSL *transport* usluge, ili putem ADSL *transport* usluge zajedno s uslugom ADSL pristupa, pokazuje vrlo slab trend rasta (vidi sliku 14.), za razliku od usluge pristupa izdvojenoj lokalnoj petlji koja u cijelom vremenskom razdoblju od kada je postala dostupna pokazuje iznimno jak trend rasta.

Slika 14. Broj priključaka usluge veleprodajnog širokopojasnog pristupa

Izvor: Upitnik za tržište veleprodajnog širokopojasnog pristupa-HT

Slijedom navedenog, Agencija je zaključila da uvjeti u važećem Dodatkom Standardnoj ponudi davatelja usluga pristupa internetu koji se odnosi na širokopojasni pristup internetu, a koji se odnose na način obračuna troškova ADSL *transport* usluge, nisu povoljni za operatore te stoga isti ne pokazuju veće zanimanje za korištenje navedene usluge, a što ima negativan učinak na djelotvorno tržišno natjecanje na maloprodajnoj razini, odnosno isti bi mogli omogućiti HT-u prenošenje značajne tržišne snage s veleprodajnog tržišta obrađenog ovim dokumentom na pripadajuće maloprodajno tržište.

Isto tako, Agencija smatra da su postojećim načinom obračuna operatori korisnici navedene veleprodajne usluge prisiljeni ulaziti u gubitke dok ne pridobiju veći broj korisnika. Međutim smisao ove usluge bi trebao biti olakšavanje ulaska na tržište kako bi operatori prikupili dovoljan broj korisnika i nastavili penjanje na ljestvici ulaganja. Iz svega navedenog proizlazi

⁷² Vidi rješenje od dana 7. travnja 2008.g. (klasa: UP/I- 344-01/08-01/537 ur.broj: 376-11-08-05).

da prema važećem sustavu obračuna Agencija nema kontrolu nad cijenama HT-a i na taj način bi HT mogao iskoristavati svoju značajnu tržišnu snagu na tržištu obrađenom ovim dokumentom i to na način da bi istu prenosio na pripadajuće maloprodajno tržište.

Kako je i prije u tekstu navedeno, Agencija smatra da je nužno osigurati jednake uvjete svim operatorima na tržištu s posebnim naglaskom na korištenje pristupne mreže HT-a kao operatora sa značajnom tržišnom snagom iz razloga što je u ovom slučaju značajna tržišna snaga HT-a, a kako je i navedeno u poglavlju 5.2. ovog dokumenta, proizlazi iz posjedovanja pristupne mreže, odnosno pristupne infrastrukture koju je teško replicirati. Otvaranje pristupne mreže za navedenu uslugu je nužno kako bi se omogućilo operatorima korištenje veleprodajne usluge širokopojasnog pristupa internetu. Na navedeni način mreža će biti bolje iskorištena i ostali operatori će moći koristiti ekonomije razmjera i steći bazu korisnika, a kako bi dugoročno mogli ulagati u vlastitu infrastrukturu.

Slijedom navedenog, Agencija smatra da, zbog osjetljivosti i važnosti mjerodavnog tržišta obrađenog ovim dokumentom, kao i utjecaja na pripadajuće maloprodajno tržište, u prijelaznom razdoblju, dok se ne implementiraju regulatorne obveze određene ovim poglavljem, trebaju biti na snazi uvjeti odnosno način nadzora cijena koji će onemogućiti HT u iskorištavanju značajne tržišne snage i postavljanju prepreka obrađenih u poglavlju 6.4.3.2. ovog dokumenta.

Slijedom svega navedenog Agencija smatra da se dosadašnji način obračuna treba ukinuti, iz svih prethodno navedenih razloga i radi toga što Agencija smatra da isti do sada nije uspio ukloniti prepreke razvoju tržišnog natjecanja, a što se, prema mišljenju Agencije, ni u budućnosti ne bi dogodilo. Stoga Agencija smatra da je metoda maloprodajna cijena minus najprimjerenija metoda za oblikovanje cijene veleprodajne usluge širokopojasnog pristupa internetu, odnosno usluge *bitstream* pristupa na svakoj razini (točki pristupa) koju bi HT trebao ponuditi u skladu s poglavljem 7.1.1. ovog dokumenta. Metoda maloprodajna cijena minus temelji se na smanjenju maloprodajne cijene usluge za određeni postotak, a može se prikazati formulom kao $MPC-X^{73}$ (maloprodajna cijena minus postotak X).

Primjenom metode maloprodajna cijena minus, veleprodajna cijena usluge se utvrđuje ne temelju cijene na maloprodajnoj razini. Na taj način se izravno usklađuje veleprodajna cijena s maloprodajnom cijenom postavljenom od strane operatora sa značajnom tržišnom snagom. Razlika između maloprodajne cijene na tržištu širokopojasnog pristupa internetu za krajnje korisnike i cijene na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa internetu, mora biti takva da omogući djelotvorno tržišno natjecanje na pripadajućem tržištu i da spriječi mogućnost unakrsnog subvencioniranja od strane HT-a, kao operatora sa značajnom tržišnom snagom.

Pomoću metode maloprodajna cijena minus moguće je spriječiti operatora sa značajnom tržišnom snagom da primjenjuje istiskivanje cijena, s obzirom da ista povezuje veleprodajne cijene s maloprodajnim cijenama tako da operator koji je minimalno efikasan kao bivši monopolist može konkurirati njegovom maloprodajnom dijelu.⁷⁴

U ovom slučaju Agencija ne bi mogla utvrditi je li cijena iznad stvarnih troškova pružanja usluge, ali bi, što je još važnije, u prijelaznom razdoblju onemogućila unakrsno subvencioniranje od strane HT-a, koje bi kratkoročno moglo biti mnogo veći problem na mjerodavnom tržištu.

⁷³ RPI-X

⁷⁴ Dokument ERG-a, ERG (06) 33

Slijedom svega navedenog vezano za uslugu *bitstream* pristupa, a u prijelaznom razdoblju, Agencija smatra potrebnim HT-u odrediti obvezu nadzora cijena na sljedeći način:

a) Usluga *bitstream* pristupa na IP, Ethernet i DSLAM razini na temelju bakrene parice

- HT je obavezan u roku od 60 dana od stupanja na snagu odluke iz članka 56. stavka 2. ZEK-a, unutar standardne ponude veleprodajnog širokopojsnog pristupa ponuditi razumne cijene **usluge *bitstream* pristupa na IP razini na temelju bakrene parice na temelju metode maloprodajna cijena minus;**
- HT je obavezan u roku od 90 dana od dana zaprimanja razumnog zahtjeva, unutar standardne ponude veleprodajnog širokopojsnog pristupa ponuditi razumne cijene **usluge *bitstream* pristupa na Ethernet i DSLAM razini na temelju bakrene parice na temelju metode maloprodajna cijena minus;**
- HT je obavezan odrediti „postotak X“, a na osnovu kojeg će se određivati maloprodajne cijene, i to posebno prema:
 - razini mreže na kojoj se pristup ostvaruje (IP, Ethernet, DSLAM),
 - brzini pristupa i maloprodajnom paketu (prijenos podataka/promet) kojeg nudi krajnjem korisniku u maloprodaji;
- HT je obavezan odrediti „postotak X“ na takvim razinama da operator koji je minimalno efikasan kao HT može nuditi usluge krajnjim korisnicima bez ulaženja u gubitke;
- HT je obavezan iznos „postotka X“ i metodologiju izračuna „postotka X“ dostaviti Agenciji 15 dana prije objave navedenih cijena unutar standardne ponude, uz detaljno obrazloženje i opravdanje.

Agencija će u pregovorima s HT-om koristiti najbolju europsku praksu određivanja cijena prema navedenoj metodi i, u slučaju da HT ne uspije prikazati svoj prijedlog razumnim i opravdanim, a ukoliko Agencija bude smatrala da se prijedlogom HT-a neće moći spriječiti iskorištavanje značajne tržišne snage, uzeti u obzir iznose „postotka X“ u zemljama Europske unije u kojima se nadzor cijena provodi metodom maloprodajna cijena minus.

U slučaju da HT ne uspije prikazati svoj prijedlog razumnim i ukoliko Agencija bude smatrala da se prijedlogom HT-a neće moći spriječiti iskorištavanje značajne tržišne snage, Agencija može, u posebnom upravnom postupku, u skladu sa ZEK-om, a u skladu s ovom analizom i regulatornom obavezom koja je određena, utjecati na izmjene iznosa „postotka X“.

b) Usluga *bitstream* pristupa na IP, Ethernet i DSLAM razini ili odgovarajućoj točki na temelju FttCab rješenja

- HT je obavezan u roku od 90 dana od dana zaprimanja razumnog zahtjeva, unutar standardne ponude veleprodajnog širokopojsnog pristupa ponuditi razumne cijene **usluge *bitstream* pristupa na IP, Ethernet i DSLAM razini ili odgovarajućoj točki na temelju FttCab rješenja;**
- HT je obavezan cijene usluge i metodologiju izračuna istih dostaviti Agenciji 15 dana prije objave navedenih cijena unutar standardne ponude, uz detaljno obrazloženje i opravdanje.

c) **Usluga *bitstream* pristupa na IP, Ethernet i OLT razini ili odgovarajućoj točki na temelju FttH rješenja**

- HT je obvezan u roku od 90 dana od dana zaprimanja razumnog zahtjeva, unutar standardne ponude veleprodajnog širokopojasnog pristupa ponuditi razumne cijene **usluge *bitstream* pristupa na IP, Ethernet i OLT razini ili odgovarajućoj točki na temelju FttH rješenja;**
- HT je obvezan cijene usluge i metodologiju izračuna istih dostaviti Agenciji 15 dana prije objave navedenih cijena unutar standardne ponude, uz detaljno obrazloženje i opravdanje.

Ukoliko Agencija neće smatrati cijene predložene od strane HT-a razumnim i opravdanim, Agencija može, u posebnom upravnom postupku, u skladu sa ZEK-om, a u skladu s ovom analizom i regulatornom obvezom koja je određena utjecati na izmjene navedenih cijena.

Vezano uz metodu maloprodajna cijena minus, važno je naglasiti kako je prednost utvrđivanja cijena veleprodajne usluge širokopojasnog pristupa internetu primjenom metode maloprodajna cijena minus jednostavnost izračuna veleprodajne cijene, zbog čega je omogućen učinkovit nadzor cijena, a time i poticanje ulaska operatora na povezano maloprodajno tržište. Time će se omogućiti uspostavljanje učinkovite konkurencije na maloprodajnom tržištu, a ostvarivanjem razumne stope prinosa operatori će imati poticaj ulagati u vlastitu mrežu i penjati se na ljestvici ulaganja.

Isto tako, kako je i u regulatornoj obvezi pristupa i predloženo, HT bi trebao osigurati poseban virtualni kanal za VoIP u svrhu pružanja javno dostupne telefonske usluge i poseban virtualni kanal za IPTV u svrhu pružanja IPTV-a. Navedene obveze su predložene u skladu s načelom nediskriminacije. Slijedom navedenog, Agencija smatra potrebnim HT-u odrediti sljedeće obveze:

- HT je obvezan u roku od 60 dana od stupanja na snagu odluke iz članka 56. stavka 2. ZEK-a, unutar standardne ponude veleprodajnog širokopojasnog pristupa, ponuditi razumne cijene usluge posebnog virtualnog kanala za VoIP u svrhu pružanja javno dostupne telefonske usluge;
- HT je obvezan u roku od 60 dana od stupanja na snagu odluke iz članka 56. stavka 2. ZEK-a, unutar standardne ponude veleprodajnog širokopojasnog pristupa, ponuditi razumne cijene usluge posebnog virtualnog kanala za IPTV u svrhu pružanja IPTV-a;
- HT je obvezan dostaviti Agenciji navedene cijene 15 dana prije objave istih unutar standardne ponude, uz detaljno obrazloženje i opravdanje ponuđenih cijena.

U slučaju da HT ne uspije prikazati svoj prijedlog razumnim i ukoliko Agencija bude smatrala da se prijedlogom HT-a neće moći spriječiti iskorištavanje značajne tržišne snage, Agencija može, u posebnom upravnom postupku, u skladu sa ZEK-om, a u skladu s ovom analizom i regulatornom obvezom koja je određena, utjecati na izmjene navedenih cijena.

7.1.5. Obveza računovodstvenog razdvajanja⁷⁵

Agencija može, u skladu s odredbama članka 56. ZEK-a, odrediti operatorima sa značajnom tržišnom snagom obvezu računovodstvenog razdvajanja određenih djelatnosti u vezi s međupovezivanjem i/ili pristupom.

Agencija osobito može zatražiti od vertikalno integriranog operatora da učini transparentnim svoje veleprodajne cijene i transferne naknade, osobito kako bi se osiguralo ispunjavanje obveze nediskriminacije u skladu sa člankom 59. ZEK-a, ili prema potrebi, spriječilo nepravedno međusobno subvencioniranje.

Način i postupak vođenja razdvojenog računovodstva mogu se pobliže utvrditi odlukom Agencije iz članka 56. ZEK-a.

U svrhu provjere ispunjavanja obveza transparentnosti i nediskriminacije Agencija može zatražiti uvid u računovodstvene podatke, uključujući podatke o prihodima ostvarenim na tržištu, koje može objaviti ako bi objava tih podataka pridonijela slobodnom tržišnom natjecanju, vodeći pritom računa o zaštiti tajnosti podataka u skladu sa člankom 15. ZEK-a.

Strukturnim odvajanjem i zasebnim obračunavanjem troškova telekomunikacijskih usluga operatora sa značajnom tržišnom snagom postiže se ispunjenje zakonske obveze u svrhu sprečavanja subvencioniranja jedne od drugih telekomunikacijskih usluga na mjerodavnim tržištima na kojima su operatori proglašeni operatorima sa značajnom tržišnom snagom. Računovodstveno razdvajanje podrazumijeva da su aktivnosti operatora podijeljene u posebne poslove ili usluge za računovodstvene potrebe te se na taj način kroz sustav odvojenih računa omogućava provođenje načela nediskriminacije tj. jednakih tržišnih uvjeta što omogućava razvoj konkurencije i ulazak novih operatora na tržište.

Prema odredbama članka 57. ZOT-a obveza računovodstvenog razdvajanja je bila propisana HT-u automatski, po sili zakona, u trenutku kada je proglašen operatorom sa znatnijom tržišnom snagom. Također, stavkom 5. navedenog članka je određeno da Vijeće Agencije svojim rješenjem odredi način razdvajanja poslovnih aktivnosti operatora sa znatnijom tržišnom snagom u pogledu njihova ustrojstva i obračuna te druge potankosti u vezi s tim razdvajanjem. Sukladno navedenom, Vijeće Agencije je dana 18. studenog 2008. godine donijelo rješenje⁷⁶ kojim je HT-u naložilo način provedbe računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva, i to na način i u rokovima koji su određeni dokumentom „Naputci za računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo“.

S obzirom da je analizom provedenom u ovom dokumentu, utvrđeno da HT može, u odsustvu regulacije, cjenovno diskriminirati operatore u odnosu na svoj maloprodajni dio ili povezana društva, kao i unakrsno subvencionirati usluge na vertikalno povezanim tržištima, i time iskoristiti svoj položaj značajne tržišne snage, Agencija smatra da bi se navedena regulatorna obveza trebala zadržati i dodatno uskladiti s odredbama ZEK-a, a čime bi se mogli spriječiti prije navedeni problemi na tržištu, te sukladno tome HT-u predlaže:

⁷⁵ članak 11. Direktive o pristupu (eng. *Access Directive*)

⁷⁶ klasa: 130-01/06-01/09, ur.broj: 376-11-18

- obvezu računovodstvenog razdvajanja za uslugu veleprodajnog širokopojasnog pristupa za financijsku godinu koja završava dana 31. prosinca 2009. godine, a koja se treba temeljiti na HCA troškovnoj osnovici i FAC računovodstvenoj metodologiji.
- obvezu računovodstvenog razdvajanja za uslugu veleprodajnog širokopojasnog pristupa za financijsku godinu koja završava dana 31. prosinca 2010. godine i svaku sljedeću godinu, a koja se treba temeljiti na CCA troškovnoj osnovici te FAC računovodstvenoj metodologiji.

Agencija smatra da će se, predloženom regulatornom obvezom računovodstvenog razdvajanja, riješiti sve prepreke razvoju tržišnog natjecanja koje su definirane u poglavlju 6.4.3. ovog dokumenta i sve prepreke koje nisu direktno definirane, a mogle bi izazvati iste ili slične posljedice na tržištu. Isto tako, Agencija smatra da će se direktno riješiti problem unakrsnog subvencioniranja i to u kombinaciji s već predloženim obvezama nediskriminacije i transparentnosti. Sukladno navedenom, regulatorna obveza računovodstvenog razdvajanja je predložena HT-u kako bi se osiguralo provođenje prethodno predloženih obveza nediskriminacije i transparentnosti.

Vijeće Agencije je, kako je gore i navedeno, HT-u odredilo obvezu računovodstvenog razdvajanja koja se, među ostalim, odnosi i na uslugu veleprodajnog širokopojasnog pristupa, a koja je u dokumentu „Naputci za računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo“ određena pod nazivom „Segment 7 – Veleprodajni širokopojasni pristup“. Naime, navedenim dokumentom je definiran način provedbe računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva, na način i u rokovima koje HT treba provesti u praksi, a kako bi se provela regulatorna obveza računovodstvenog odvajanja sukladno odredbama ZOT-a.

Nastavno, Agencija u ovom poglavlju, ne temelju odredba ZEK-a, predlaže HT-u regulatornu obvezu računovodstvenog razdvajanja koja je istovjetna obvezi računovodstvenog odvajanja čiji je način provedbe Vijeće Agencije odredilo navedenim rješenjem od dana 18. studenog 2008. godine. S obzirom na navedeno, HT bi trebao provesti odredbe navedenog rješenja koje se odnose na uslugu veleprodajnog širokopojasnog pristupa, a koja je u navedenom rješenju odnosno dokumentu „Naputci za računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo“ određena pod nazivom „Segment 7 – Veleprodajni širokopojasni pristup“.

Agencija je predložila HT-u obvezu računovodstvenog razdvajanja računovodstvenih podataka vezanih za uslugu veleprodajnog širokopojasnog pristupa od ostalih veleprodajnih i maloprodajnih tržišta, a kako bi se moglo provjeriti provode li se obveze transparentnosti i nediskriminacije u vezi s cijenama usluge veleprodajnog širokopojasnog pristupa, odnosno da se utvrdi diskriminira li HT cjenovno ostale operatore u odnosu na svoj maloprodajni dio i povezana društva.

Provedbom ove regulatorne obveze kojom se određuje vođenje i prikaz računovodstvenih podataka posebno za uslugu veleprodajnog širokopojasnog pristupa odvojeno od računovodstvenih podataka za ostale djelatnosti HT-a, postati će transparentne veleprodajne cijene po kojima HT uslugu veleprodajnog širokopojasnog pristupa pruža ostalim operatorima, kao i transferne naknade po kojima uslugu pruža svome maloprodajnom dijelu i povezanim društvima čime će se potvrditi i provođenje obveza transparentnosti i nediskriminacije.

HT bi, pri ispunjavanju regulatorne obveze računovodstvenog razdvajanja, trebao osobito voditi računa o preporukama i smjernicama Europske komisije na području računovodstvenog razdvajanja.

Kako je gore i navedeno, Agencija je HT-u predložila regulatornu obvezu računovodstvenog razdvajanja radi omogućavanja kontrole provođenja regulatornih obveza transparentnosti i nediskriminacije, a isto tako i radi onemogućavanja unakrsnog subvencioniranja između usluga koje HT nudi. Naime, HT je vertikalno integrirani operator te je vrlo važno imati kontrolu nad transfernim naknadama koje nudi svome maloprodajnom dijelu, a kako ne bi unakrsnim subvencioniranjem prenio značajnu tržišnu snagu s tržišta veleprodajnog širokopojasnog pristupa na pripadajuće maloprodajno tržište. Budući da se i veleprodajna i maloprodajna usluga nude unutar istog, vertikalno integriranog, operatora, računovodstveno razdvajanje je jedini način kontrole kako bi se utvrdilo da operator ne vrši unakrsno subvencioniranje i time vertikalno prenosi značajnu tržišnu snagu.

Obveze koje Agencija predlaže operatoru sa značajnom tržišnom snagom moraju biti razmjerne s koristima koje su posljedica ispunjenja te obveze. Iako postavljanje ove regulatorne obveze iziskuje dodatne troškove HT-a, Agencija smatra da je korist od obveze koja se ogleda u onemogućavanju kršenja regulatorne obveze transparentnosti i nediskriminacije te sprečavanju unakrsnog subvencioniranja (jer one same za sebe to ne bi mogle), puno veća od troškova koji se tom obvezom nameću. Predmetnom regulatornom obvezom će se samo provjeriti usklađenost HT-a s nizom drugih regulatornih obveza određenim ovim dokumentom.

7.1.6. Ostale regulatorne obveze koje bi Agencija, na temelju ZEK-a, mogla propisati na tržištu veleprodajnog širokopojasnog pristupa

Isto tako, Agencija je u poglavlju 6.4.2.4. ovog dokumenta navela prepreku koja se odnosi na neopravdano korištenje informacija o konkurentima. Naime, za navedenu prepreku Agencija ne treba odrediti operatorima sa značajnom tržišnom snagom regulatornu obvezu iz razloga što navedeno nije dozvoljeno neovisno o statusu operatora sa značajnom tržišnom snagom.

Drugim riječima, niti jedan operator, neovisno ima li ili nema status operatora sa značajnom tržišnom snagom, ne smije neopravdano koristiti informacije o konkurentima. Navedeno je propisano člankom 66. stavkom 5. ZEK-a koji jasno kaže da operatori, koji su od drugih operatora pribavili podatke prije, tijekom ili nakon postupka pregovaranja o pristupu, mogu te podatke upotrijebiti isključivo u svrhe za koje su dostavljeni⁷⁷.

⁷⁷ Članak 4. Direktive o pristupu (eng. „Access Directive“)

8. Prilozi

8.1. Prilog A – mišljenje Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja

- bit će omogućeno nakon što Agencija zaprimi službeno mišljenje Agencije za zaštitu tržišnog natjecanja na verziju koja će biti predmet javne rasprave

8.2. Prilog B – komentari na utvrđivanje mjerodavnog tržišta i osvrt Agencije na navedene komentare

- bit će omogućeno nakon završetka postupka javne rasprave

8.3. Prilog C – komentari na analizu mjerodavnog tržišta i osvrt Agencije na navedene komentare

- bit će omogućeno nakon završetka postupka javne rasprave

8.4. Prilog D – komentari na regulatorne obveze koje je Agencija nametnula operatorima sa značajnom tržišnom snagom i osvrt Agencije na navedene komentare

- bit će omogućeno nakon završetka postupka javne rasprave